

Nordens Vårldscnter

Fokus på

KULTUR, MEDIA OCH SYNLIGHET

Forord

Uten grenser er et nøkkelord i dette heftet. Om barrierer rives ned kan en stadig større andel av borgerne i de nordiske landene delta i samfunnsliv, medier, kultur og idrett – og foreningsliv ellers. Media og kulturpolitikken står i fokus. Synligheten og bildene av personer med nedsatt funksjonsevne formidles og problematiseres. Underrepresentasjon av funksjonshemmede i mediene, på kulturlivets scener og arenaer betraktes i forhold til den store andel funksjonshemmede som finnes i befolkningen i Norden. Temaet betraktes også i forhold til FNs handikappkonvensjon, som krever en mer proaktiv statlig kultur- og mediepolitikk for å nå målene om delaktighet (artikkel 30 i FN-konvensjonen). Det samme gjelder idrett og fritidsaktiviteter. Nordens Velfærdscenter produserer dette hefte i samarbeid med Nordiska Handikappolitiska Rådet og deres kulturnettverk. Kulturnettverket består av nasjonale embetsmenn fra kulturdepartementer og tilsvarende. Dette nettverk står bak kapitlet Fakta og har bidratt med ideer og bakgrunnsstoff under produksjonen vinteren 2010/2011. Danmarks kulturministerium har velvillig bidratt med midler som har gjort det mulig å produsere dette temaheftet.

Rådet har i mange år hatt et skarpt blikk på politisk innsats på kultursektoren og medienes store rolle som trendsettere og normdannere. Klisjébilder av «offer» eller «helt» – og gode motbilder har stått i fokus. Innsatsen knyttes i dette hefte sammen med rot i virkeligheten, forskningsresultater og politikken på området. Intervjuer og reportasjer med og om TV-personligheter, en minister og flere kulturutøvere med nedsatt funksjonsevne finnes i de ulike kapitlene i heftet.

Kapitlet «NVC anbefaler» må ses på bakgrunn av FN-konvensjonen og landenes kulturpolitiske mål – og ønskede mål for framtiden. Det er et antall forslag til tiltak som kan bedre muligheten for å delta og bli synlig i media og kulturliv for personer med nedsatt funksjonsevne.

God lesning! God debatt!

Tone Mørk
Direktør Nordens Velfærdscenter
Generalsekretær Nordiska
Handikappolitiska Rådet

Utgitt av
Nordens Velfærdscenter
www.nordicwelfare.org
Maj 2011

Ansvarlig redaktør og utgiver:
Direktør Tone Mørk

Redaktør: Helena Lagercrantz

Redaksjon:
Ingemar Oderstedt
Helena Lagercrantz
Lasse Winter Wehner
Nino Simic
Magnus Gudnason
Louise Hertzberg
Gerd Vidje
Lars Grip
Martina Lybeck

ISBN: 978-87-7919-052-8

Opplag: 1000

Grafisk design: Aase Bie
Trykk: EO Grafiska AB

Nordens Velfærdscenter Sverige
Box 22028
104 22 Stockholm
Sverige
Besöksadress:
Hantverkargatan 29
Tel: +46 8 545 536 00
info@nordicwelfare.org

Nordens Velfærdscenter Finland
Annegatan 29 A 23
FIN-00100 Helsingfors
Finland
Tel: +358 9 694 8082
nvcfi@nordicwelfare.org

Nordens Velfærdscenter Danmark
Slotsgade 8
DK-9330 Dronninglund
Danmark
Tel: +45 96 47 16 00
nvcdk@nordicwelfare.org

Temahäftet finns även
inläst i DAISYformat på
www.nordicwelfare.org

INNHOLD

1	NVC anbefaler	
	Nordens Velfærdscenter anbefaler.....	4
2	Fakta	
	Nordiska Handikappolitiska Rådets projekt och aktiviteter för inkludering i kulturlivet	9
3	Fra virkeligheden	
	Skrud op for synligheden	33
	Media kan bidra: Å bli sett som hele mennesker	36
	Et vendepunkt	38
	Från catwalken till Ikea-katalogen	42
	Kunst uden grænser – Organisationen List án landamæra	44
	Si det som det er. Intervju med Kjell Magne Bondevik	46
	– Allt jag gör är politik	48
	Dold historia lyfts fram i ljuset	50
	En goodwill-ambassadør	54
	DanceAbility – Dans för alla	56
	Talböcker – 55 år av teknikutveckling och ökad tillgänglighet	60
4	Politikk	
	Politikere skal ikke diktere indholdet i medierne	66
	Flad som en filmstrimmel	71
	Förbundet som tänkte nytt	78
5	Fra forskning	
	Kultur eller socialt? Synen på teater olika i Norge och Sverige	83
	Bilden av funktionsnedsatta – på väg att ändras	86
	Alltför små steg åt rätt håll	89
	Förändringsagenter behövs för större synlighet	92
	Idrott som utmanar	94
6	International utblick	
	BBC har specialreporter för funktionshinderfrågor	99
7	Tips	
	Litteraturtips och länksamling	103
8	Sammendrag/Summary	
	Kort sammanfattning på engelska, isländska och finska	105

Nordens Velfærdscenter anbefaler

FOTO: Florian Beckers/Millennium/Scanpix

Det er medier, der er den primære normsætter i samfundet. Journalistik kan konsolidere fordomme og reducere mennesker – eller udfordre klichéer og ændre menneskers syn på andre og sig selv. Derfor er det vigtigt, at mediebilledet af mennesker med nedsat funktionsevne er differentieret og nuanceret. At mangfoldigheden i samfundet afspejles – ikke enfoldigheden.

Sigrún Stefánsdóttir er programdirektør for Islands public service-kanal. Hun mener, at hendes opgave er at sørge for, at alle mennesker uanset funktionsevne fremstilles med respekt, både med hensyn til hvad der forener os, og hvad der skiller os. Hun mener også, at viden om medierne må forbedres – ikke mindst blandt handicapforeningernes medlemmer.

Ved at tage plads i mediebilledet bliver man synlig i den offentlige debat. Det kan så igen ændre omverdenens syn på en enkeltperson eller på en hel gruppe mennesker, der befinder sig i en lignende livssituation. Tare Teksum var med i den norske Tv-serie Ingen grænser, hvilket markerede et vendepunkt i hans liv. «Før var jeg ensom og isoleret, jeg følte mig ekskluderet, uden arbejde, som en byrde for samfundet. Nu er alt lige omvendt. Jeg har venner, arbejde, føler mig værdsat, er eftertragtet som foredragsholder og efterspurgt som ven.»

Anvend medierne til at udfordre normerne. Sørg for at medierne afspejler mangfoldigheden i vores samfund – ikke enfoldigheden.

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheden
4	Politikk
5	Fra forskning
6	International udblick
7	Tips
8	Sammendrag Summary

De nordiske lande har forpligtet sig til at opfylde FN's konvention om rettigheder for personer med handicap. Af konventionen fremgår det, at det er en grundlæggende demokratisk rettighed at have tilgang til mediernes udbud samt ikke at blive udelukket fra muligheden for at deltage i og producere medier på grund af manglende funktionsevne. De nordiske lande har også forpligtet sig til at sikre, at medierne giver en nuanceret fremstilling af mennesker med handicap. For nuværende er det udelukkende landenes public service-stationer, som har et eksPLICIT krav fra staten om at sikre personer med handicap deltagelse, tilgængelighed og repræsentation.

Geoff Adams-Spink er handicap-reporter hos britiske BBC. Han påpeger, at skuespillere og journalister med handicap skal kunne ses og høres i radioen og på tv, hvis normerne skal ændre sig. Her har de nordiske lande meget at lære af omverdenen. Det faktum, at omkring hver femte voksne nordiske indbygger mener, de har et handicap, afspejles langt fra i mediebilledet.

De nordiske kulturministerier bør kræve, at alle medieproducenter i de respektive lande opfylder målbare krav om deltagelse for personer med handicap, både hvad angår tilgængelighed og repræsentation i medierne.

I kulturlivet er mennesker med handicap underrepræsenterede – både som publikum og producenter. I samfundsliv, politik og forvaltning presser handicaporganisationerne på for at blive repræsenteret. «Nothing About Us without Us», er et slogan, den

europæiske handicapbevægelse bruger. Det betyder klart sagt, at ingen beslutninger skal træffes hen over hovedet på dem, det handler om, ellers risikerer landene at træffe forkerte beslutninger. Dette gælder også i høj grad medieudviklingen. Uden handicapbevægelsens deltagelse, vil vi ikke kunne forbedre mediepolitikken.

Landenes kulturpolitik, medievirksomheder og kulturelle institutioner bør i dialog med handicapbevægelsen tage ansvar for inklusion af alle mennesker – uanset funktionsevne.

Idræt spiller en stor rolle i de nordiske lande. Det er en af de største folkelige bevægelser med hundredtusinder af deltagere, der hver uge deler fællesskab og glæde. Gennem mediernes dækning ser vi gang på gang, hvordan grænserne flyttes for, hvad vi troede muligt. Det gælder i allerhøjeste grad også for handicapidrætten.

Stig Langvad sidder i den FN-komité, der overvåger landenes implementering af handicapkonventionen. Han er også medlem af Nordisk Handicappolitisk Råd, der tog initiativ til denne publikation. Han fremfører, at det er en menneskeret at have adgang til idræt og foreningsliv overordnet set, men bemærker, at for nuværende er fordomme en af de største barrierer for mennesker med handicap. Han foreslår, at landene uddanner konsulenter – en slags forandringsagenter, der arbejder på kommunalt niveau med at gøre idræt og foreningsliv tilgængeligt for alle.

Ud over at udfordre normer udgør idræt en vigtig faktor, når det

gælder rehabilitering og habilitering af mennesker med handicap. Idræt kan også spille en væsentlig rolle i forbindelse med at give forbedret selvværd og skabe større muligheder for at deltage i samfundet som helhed.

Udvikl samarbejdet mellem samfund, idræt og foreninger, så alle kan deltage i sport og foreningsliv – uanset funktionsevne. Iværksæt nordisk forskning om idrættens betydning for, hvordan billedet af mennesker med handicap påvirkes gennem deltagelse i sport og foreningsliv.

Festivalen «Kunst uden grænser» i Island har udviklet sig til et nordisk anliggende. Kunstnere med eller uden handicap deltager, og festivalen spænder over udstillingskunst, installationer, kunsthåndværk, dans, teater, musik og happenings. Margrét M. Norðdahl, koordinator for festivalen, understreger, at samarbejdet mellem kunstnere med og uden handicap

har skabt merværdi og beriget kunstverdenen. «Festivalen arrangeres ikke af medlidenhed med personer med handicap. Tværtimod skal den vise, at der er tale om en uudnyttet ressource». Men for at alle skal kunne deltage i kulturlivet, kræves det, at myndighederne forlanger, at kulturelle institutioner gør deres lokaler, aktiviteter og oplysninger tilgængelige for alle. Det gælder også adgang til videregående kunstneriske uddannelser. Men der er usynlige barrierer såsom holdninger og meninger, der fører til, at visse grupper udelukkes fra at deltage i og bidrage til kulturlivet. At identificere og fjerne synlige og usynlige barrierer er nødvendigt, hvis vi ønsker at berige og udvide vores kulturliv.

De nordiske lande bør identificere og fjerne synlige og usynlige barrierer, så alle får adgang til kulturelle aktiviteter og kulturel produktion. Det vinder både samfundet, borgerne og kulturlivet på.

Fakta

Foto från en av Dissimilis teateruppsättningar

TEXT: Ingemar Oderstedt och Lars Grip

Nordiska Handikappolitiska Rådets projekt och aktiviteter för inkludering i kulturlivet

Nordiska Handikappolitiska Rådet har sedan starten 1997 gjort återkommande, tematiska satsningar på inkludering i kulturlivet av personer med funktionsnedsättningar. Jämfört med andra tyngre tematiska satsningar, till exempel strategin «Design för alla», som underlag för nytt politiskt tänkande och som premiss i all samhällsplanering, «Staden för alla» med flera, är satsningen på inkludering i kulturlivet, i bred bemärkelse, den mest uthålliga och mångfasetterade under hela perioden.

Satsningarna har innehållit både ett konsument- och producentperspektiv, en inkluderande kulturpolitik har stått på agendan. Policyskapande «fyrtonssatsningar» har riktats till kulturpolitiskt ansvariga i departement och ministerier. Vissa satsningar, som tidigare nordiska tävlingar om Tillgänglighetspriset, har riktats direkt till kulturinstitutioner och högre konstnärliga utbildningar. Kulturnätverket har aktivt understött samt tagit initiativ till tematsatsningarna, med stöd i Rådet.

Den första utåtriktade aktiviteten ägde rum under 1999 och var en tävling på temat «Design för alla – Om tillgänglighet vid renovering av kulturhistoriskt intressanta byggnader. En bok med samma namn publicerades och uppmärksammades brett som ett inspirationsmaterial för hur tillgänglighetskrav och bevarandekrav kan förenas i känsliga miljöer – ett vid den tiden något utmanande budskap. Myndigheter och handikapporganisationerna bidrog konstruktivt utifrån sina

kunskaper, erfarenheter och olika roller. Boken innehåller goda exempel från de nordiska länderna och processerna fram till hållbara lösningar.

Projektet «Nordiska museer för alla» genomfördes 1999–2001 i samarbete med Nordiska ministerrådet, NMR, och dess dåvarande museumskommitté samt Hjälpmedelsinstitutet i Sverige. NMR utgav år 2000 handboken «Museer för alla i Norden» (Nord 2000:31), producerad av svenska Hjälpmedelsinstitutet i nordiskt samarbete.

Under följande år arrangerade Rådet och dess kulturnätverk fler tävlingar, bland annat om museerna och best practise. Experimentell transmission av bildkonst till taktil konst genomfördes på dels Atheneum i Helsingfors, dels på Nationalmuseum i Stockholm. Den svenska utställningen fick titeln «Inte se men röra».

«TV som synliggör» var en tävling 2005 med koppling till Rådets dåvarande demokratitema. Sveriges Television public service-

1 NVC anbefaler

2 Fakta

3 Fra virkeligheten

4 Politikk

5 Fra forskning

6 International utblik

7 Tips

8 Sammendrag Summary

TV, tog hem första priset för programserien «CP-Magasinet», en nyskapande och provokativ serie som bröt mot mediebildens av funktionsnedsatta. Andrapriset gick till Danmarks TV-Glad, – en TV-station bemannad av personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Prisutdelningen ägde rum på Folketinget i Köpenhamn under

stor mediabevakning, och parlamentariker närvarande.

Ett rådsprojekt 2005–2007 handlade om att lyfta frågorna till kulturpolitikerna och göra ett nordiskt nyttigt projekt för professionella grupper av medarbetare som arbetar på kulturinstitutionerna. Hemsidan som skapades med praktiska tips och erfarenhetsut-

byte fortlever, www.cultureforall.info. Finlands utvecklingsenhet Kehys hade en nyckelroll och svarar för hemsidan.

2007 startade medie- och synlighetsprojektet, som handlar om att återkommande lyfta frågorna till de nordiska kulturministrarna och kulturansvariga institutioner. «Hallundadeklarationen» tillkom 2007 om scenkonsten, 2009 «Reykjavikdeklarationen» med fokus på funktionsnedsattas medverkan i media samt om eget skapande. Islands ordförandeskap 2009 i NMR prioriterade kultursektorn och bidrog aktivt till satsningen. Hallundadeklarationen refererades i svenska regeringens budgetproposition 2007.

Medias stora roll som normbildande och, ibland omedvetet, attitydskapande roll i förhållande till medborgare med funktionsnedsättningar har av Nordiska Handikappolitiska Rådet fokuserats i projekt, tävlingar, seminarier, konferenser och publikationer under åren. Rådet är väl medvetet om medias fristående ställning från staten men uppdrag, avtal, EUs nya mediedirektiv – och egen reflektion i styrelserummen – kan ge ett bättre utfall.

Medieforskare kopplades in i det senaste medieprojektet och resultat av forskning i de nordiska länderna sammanställdes och publicerades. Rapporterna «Offer eller Hjalte?» respektive «Mediebildens av funktionshinder» beskriver vad som gjordes. De kan laddas ned från Rådets hemsida www.nordiskahandikappolitiskaradet.org

Medie- och synlighetsprojektet, därtill Rådets mångåriga satsningar på delaktighet i kulturlivet, har satt avtryck i det nordiska samarbetet och nationellt, dels inom handikappolitiken, dels inom den reguljära kulturpolitiken i de nordiska länderna. Denna skrift försöker

fånga bredd och djup och sammanfatta Rådets satsningar i denna del av det nordiska samarbetet samt ge en aktuell bild.

Mycket återstår att göra för att implementera FNs handikappkonvention i fråga om delaktighet och jämlikhet i kulturliv, i föreningsliv och därunder i idrottsrörelsen. Det är staternas huvudansvar men kulturinstitutioner, mediebolag, föreningar inom kultur, fritid och idrott och andra fristående aktörer kan, och vill högst sannolikt, bidra till ett mer inkluderande kultur- och föreningsliv framöver.

Inkluderande kulturpolitik i de nordiska länderna

FN-konventionen ålägger länderna att mer aktivt inkludera personer med funktionsnedsättningar inom media och kultur, idrott och fritidsverksamhet, såväl som publik som skapande konstnärer eller utövare.

De nordiska länderna har en kulturpolitik som anger centrala mål och inriktningen i verksamheten. Få länders lagstiftning nämner explicit personer med funktionsnedsättning i den centrala lagstiftningen, med huvudmål för politiken. Centrala handlingsprogram eller strategier finns i flera av länderna där tillgång till kulturlivet för personer med funktionsnedsättningar lyfts fram. Specifika lagar finns därutöver vilka reglerar exempelvis talboks- och punktskriftsverksamheten (se separat avsnitt). Bidrag till inkluderande verksamheter utgår från kulturministerier eller kulturmyndigheter. Här följer exempel från fyra av de nordiska länderna beträffande inkluderande kulturpolitik.

Danmark

I Danmark lade Kulturministeriet 2010 fram en ny strategi, «Kultur for alle», som generellt har målet att underlätta tillgången till kultur. Strategin innefattar också målet

Nordiska Handikappolitiska Rådet

Nordiska Handikappolitiska Rådet är ett rådgivande och policyskapande organ för Nordiska ministerrådet, NMR. Rådet etablerades 1997 och har sitt mandat från de nordiska samarbetsministrarna.

Rådet skall främja nordiskt samarbete i handikappfrågor inom alla relevanta samhällsområden och bidra till förverkligandet av gemensamma nordiska handikappolitiska mål om jämlikhet och full delaktighet i samhället. Rådets arbete skall stödja genomförandet av sektorsansvarsprincipen i Nordiska ministerrådet.

Bland Rådets cirka 20 medlemmar finns såväl parlamentariker som representanter för handikapporganisationer, olika fackdepartement och de självstyrande områdena. Sekretariatsfunktionen ombesörjs av Nordens Välfärdscenter, NVC.

Rådets verksamhet finansieras med separata medel från Nordiska ministerrådet. En del av Rådets policyskapande, utåtriktade verksamhet består i deklarationer och inspel till den politiska nivån, till berörda ministrar i länderna, till exempel identifierade utmaningar eller hinder samt möjligheter inom handikappolitiken.

Den rådgivande funktionen i förhållande till Nordiska ministerrådet kräver att Rådet aktivt träder in så tidigt som möjligt i administrativa och politiska processer.

Nätverksorganisation

Knutna till Rådet finns sex stycken nätverk med medlemmar från de nordiska ländernas regeringskanslier och självstyrelseområdena. Huvudtanken är att dels ha nära till den politiska nivån, dels att bygga upp specialkunskaper på sektorerna och ge bidrag till Rådets verksamhet.

Nätverken kan också verkställa beslut eller ta tag i projektbeställningar från Rådet samt, enligt mandatet, genomföra undersökningar.

Nätverksorganisationen består av fem sektorsnätverk inom: Samhällsplanering och byggfrågor, Kultur, Transport, Arbetsmarknad samt Utbildning.

Ett sjätte nätverk har medlemmar från de departement/ministerier som nationellt har en handikappolitisk samordningsfunktion. Sammantaget innesluts ett trettiotal nationella departement/ministerier Norden runt i nätverken.

om ökad tillgång till kulturlivet för medborgare med funktionsnedsättningar. Kulturministeriet vill följa upp och vidareutveckla strategin med att under 2011 lägga fram en handlingsplan för ökad tillgång till kulturlivet.

Norge

Kulturdepartementet arbetar under 2011 på en bred stortingsmelding (rapport till Stortinget) om kultur och inkludering, som innefattar personer med funktionsnedsättning. Universell utformning och tillrättaläggning ingår och specificeras för de olika kultursektorerna. Stortingsmeldingen kommer att lägga fram strategier för hur Kulturdepartementet och institutionerna de kommande åren ska arbeta med tillgänglighet och delaktighet. Meldingen ska läggas

fram för Stortinget hösten 2011.

Två specialiserade organ arbetar med inkludering, Deltasenteret brett över skilda samhällssektorer, och ABM-Utvikling inom sektorerna arkiv, bibliotek och museer.

Norsk Rikskringkastning, NRK, står för public service-utbudet. NRK strävar efter att göra programmen tillgängliga för hörsel-skadade respektive döva, för dem som har svårt att förstå olika lokala dialekter och för dem som inte behärskar norska så bra. NRK textar en ökande mängd program.

NRK har sedan 2006 fördubblat textningen av programmen, räknat i antal textade timmar. 2009 uppgick antalet textade timmar i alla NRK-kanaler till 10.845. Ett hörbarhetsprojekt pågår där störande bakgrundsljud ska undvikas.

Island

Islands lagar om kulturpolitiken ställer inte specifika villkor för olika befolkningsgrupper, de är generellt utformade för hela befolkningen. Däremot finns en «handikaplag» från 1992 i vilken slås fast att personer med funktionsnedsättningar ska åtnjuta samma rättigheter och levnadsförhållanden som andra. Ett tillägg i denna lag från 2010 stipulerar att full uppmärksamhet ska riktas mot internationella överenskommelser, till exempel nämns FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar. Island kommer framöver att ratificera konventionen.

Under 2011 ska framläggas en ny kulturpolicy inom vilken funktionsnedsatta personer förväntas nämnas såväl i egenskap som producenter som konsumenter av kultur.

Sverige

En kulturpolitisk proposition antogs 2009 i Sveriges riksdag om den framtida kulturpolitikens inriktning och arbetsformer samt nya kulturpolitiska mål. Ett av målen är att kulturpolitiken ska främja allas möjligheter till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor. I beskrivningen av målet framgår att personer med funktionsnedsättning ska beaktas i alla regeringsinitiativ på kulturområdet. Det kan bland annat handla om att förbättra den fysiska tillgängligheten till kulturinstitutionernas lokaler eller att institutioner och kulturskapare använder sig av nya tekniska möjligheter för att sprida kultur eller för att underlätta deltagande från personer med funktionsnedsättning. Målet är ett kulturliv som

FOTO: Steve Craft/ Masterfile/Scanpix

är planerat och utformat så att det är tillgängligt för så många människor som möjligt, utan särskilda anpassningsåtgärder (universell utformning/design för alla).

Statens kulturråd är en myndighet under Kulturdepartementet, som genom att följa utvecklingen inom sitt ansvarsområde och analysera den, och ge bidrag till kultur, är med och förverkligar svensk kulturpolitik. Målet är att alla har rätt till ett varierat kulturutbud av hög kvalitet.

Kulturrådet har som statlig myndighet ett samlat ansvar, och ett sektorsansvar, att verka för delaktighet för personer med funktionsnedsättningar. Inom ramen för detta ansvar ska Kulturrådet vara samlande, stödande och pådrivande i förhållande till övriga berörda parter. Ett inriktningsmål för tillgängligheten till kulturlivet är att funktionshinderperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kulturlivet.

FN-konventionen och konsekvenser för synlighet, media och kultur

FN-konventionen antogs av FNs generalförsamling i december 2006, året därpå hade de nordiska länderna signerat den. Danmark och Sverige (2008/2009) har ratificerat konventionen, övriga nordiska länder är i en process för att nå en ratificering. Implementeringen av konventionen, det vill säga den process i länderna som handlar om tillämpning och förverkligande på olika nivåer, pågår.

FN-konventionens förverkligande är inte bara en fråga för staten, den berör på tvärs alla samhällssektorer och kommunerna är starkt berörda. Lokalt gäller implementeringen också exempelvis den enskilda tidningsredaktionen, idrottsanläggningen, politiska

partiets lokalavdelning, bibliotek, kulturhus och andra kulturinstitutioner på mindre och större orter, för att nämna några exempel.

Flera artiklar i konventionen berör direkt eller indirekt frågorna om delaktighet i kulturlivet, synlighet och inkludering i samhällsgemenskapen och i förlängningen medias roll. Fritid, rekreation och idrott berörs i samma utsträckning.

Moderna media, icke minst press, radio och TV i olika förmedlingskanaler, ofta digitala, formar eller påverkar till stor del medvetandet om världen, verklighetsuppfattning och människosyn. Att hantera den normativa makten i media och inom kulturlivets arenor, är en ansvarsfull uppgift. Personer med funktionsnedsättningar ska enligt FN-konventionen aktivt beredas en inkluderande plats. De kulturinstitutioner som samlar historiska- och nutidsdata, analyserar dessa och lyfter fram dem för publik, till exempel museer, arkiv och bibliotek, ska enligt konventionen aktivt inkludera och synliggöra personer med funktionsnedsättning, historiskt och i nutid. Dessa institutioner är verksamma inom vad som brukar benämnas samhällenas kollektiva minne och har en särskilt ansvarsfull uppgift i att förverkliga Konventionen.

Medlemsstaternas implementering av konventionen bör i fråga om kulturlivet och media samt idrott och rekreation leda till en inkludering i praktiken, även om processen kan förväntas ta ett antal år i anspråk. Omvänt kan nationellt övervakningsorgan, eller FNs övervakningskommitté, göra påpekanden och andra framställningar till medlemsstaten om processen går för långsamt eller om implementeringen inte får avsedd effekt.

FN-konventionens artiklar med bäring på kultur, synlighet och media

De inledande artiklarna i FN-konventionen handlar om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar och om de tidigare FN-konventioner som stadfäster mänskliga rättigheter. I artikel 3 om allmänna principer nämns «fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället», «lika möjligheter» och «tillgänglighet». Detta gäller kultur och media i likhet med övriga sektorer.

Artikel 30

Artikel nr 30 om deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott är den av konventionens 50 artiklar som tydligast klargör rättigheterna till delaktighet och deltagande i kulturlivet, tillgänglighet till medias utbud samt deltagande inom fritidsverksamhet och idrott. Staternas ansvar uttrycks med stor tydlighet i artikel 20, punkt 1: «Konventionsstaterna erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning att på lika villkor som andra delta i kulturlivet och ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning

- a) bereds tillgång till kulturella produkter i tillgänglig form
- b) bereds tillgång till tv-program, film, teater och annan kulturell verksamhet i tillgänglig form, samt
- c) bereds tillträde till platser för kulturella föreställningar eller tjänster, såsom teatrar, museer, biografier, bibliotek och turist-service och så långt som möjligt till minnesmärken och platser av kulturell betydelse.»

Övriga artiklar som berör media, synlighet och kultur

Minst fem artiklar, utöver den

direktverkande nr 30, kan åberopas när det gäller att nå inkludering för personer med funktionsnedsättningar, på samma villkor som andra, i kulturliv, media, idrott och andra offentliga arenor samt delaktighet i samhällsliv och politik.

Artikel 9 om tillgänglighet handlar mest om fysisk och förmedlingsmässig tillgänglighet, till exempel byggnader och IT-system, inklusive internet. Artikel 19 om Rätt att leva självständigt och att delta i samhället, förstärker tillgänglighetskravet ytterligare och «att leva i samhället med lika valmöjligheter som andra personer...». Artikel 19, avsnitt c) stipulerar att «samhällsservice och anläggningar avsedda för allmänheten är tillgängliga på lika villkor för personer med funktionsnedsättning och svarar mot deras behov.»

Artikel 21 om yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information, korresponderar med ländernas grundlagar och har bäring på nationell mediepolitik. Medias roll och ansvar berörs både direkt och indirekt. «Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva yttrandefriheten och åsiktsfriheten, inklusive friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer på lika villkor som andra och genom alla former av kommunikation som de själva väljer...». 21, avsnitt d): «uppmuntra massmedierna, däribland leverantörer av information genom Internet, att göra sina tjänster tillgängliga för personer med funktionsnedsättning...» Teckenspråkets betydelse framhålls i artikel 21, avsnitt e), att «erkänna och främja användning av teckenspråk.»

Artikel 24 om rätten till utbildning kan tolkas som en rätt för personer med funktionsnedsättning

att få medieutbildning, t ex på journalisthögskolor, på högre konstnärlig utbildning inom scenkonst, film och TV-produktion, bildkonstutbildningar med mera. I de nordiska ländernas högre utbildning är personer med funktionsnedsättning tydligt underrepresenterade.

Artikel 29 om deltagande i det politiska och offentliga livet kan tolkas, jämfört med läget före konventionen, som en mer långtgående inkludering på medias och kulturlivets arenor, med deltagande på både konsument- och produktionsidan. Dessa arenor samspelar med både det politiska och det offentliga samtalet och utgör ett villkor för deltagande och delaktighet.

EU-direktiv om anti-diskriminering respektive audiovisuella tjänster

Rättighets- och anti-diskrimineringsperspektiv i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning stärks av följande EU-direktiv.

Två EU-direktiv täcker in anti-diskrimineringsfrågor: dels om arbetsmarknaden, «The Employment Equality Directive» (2000/78), dels i fråga om etnicitet, «The Racial Equality Directive» (2000/43), vilket gäller arbetsmarknaden men också utbildning, social service, hälso- och sjukvård samt varor och tjänster. Det första har sex diskrimineringsgrunder, varav funktionsnedsättning är en; «Disability, physical or mental, including HIV-status». Detta gäller på arbetsplatsen.

EU har gjort en uppföljning av hur de båda direktiven omsatts på nationell nivå, i nationell lagstiftning i 27 medlemsländer, «Developing Anti-discrimination Law in Europe».

Ett senare EU-direktiv om audiovisuella tjänster (AVMSD-

2010:13/EU, Audiovisual Media Services Directive), sätter ett ramverk för TV och andra audiovisuella tjänster. Det handlar om reklaminslag, skydd för minderåriga, särskilt TV-reklam, etiska och andra regler. Detta nya regelverk går utöver tidigare sådana, vilka slog fast den nationella beslutanderätten. Det nya direktivet är strängare i fråga om återutsändning av «olämpligt innehåll»

Artikel 7 handlar om personer med syn- eller hörselnedsättning; «Access for the sight- and/or hearing impaired». Tillgängligheten till audiovisuellt innehåll ska successivt öka för dessa grupper, enligt direktivet. Regeringarna måste uppmuntra medieföretagen inom aktuella regler eller avtal att åstadkomma nämnd ökning. Till exempel säger direktivet, genom textning och tal (audio description).

Villkor för statsbidrag till kulturverksamheter

Staten ger bidrag till museer, teatrar och andra kulturverksamheter. Ställs det villkor för tillgänglighet och mångfald för att dessa bidrag ska utgå? Hur arbetar man med tillgänglighet och mångfald i kulturlivet i de nordiska länderna?

Danmark

Den danska lagstiftningen ställer en rad olika krav på tillgänglighet i nybyggen och delvis vid ombyggnation. Ansvar för att lagen tillämpas vilar på Erhvervs- og Byggestyrelsen. En av tre hörnstenar i dansk handikappolitik är sektorsansvar, vilket innebär att varje ministerium ansvarar för att hänsyn tas till personer med funktionsnedsättning. En annan är likabehandling, dvs. oavsett funktionsförmåga ska medborgarna kunna delta i samhällslivet, inklusive kulturlivet.

I Byggningsreglementet finns några krav som är relevanta i sammanhanget:

- I offentliga lokaler med fasta publikplatser måste det finnas ett lämpligt antal platser för användare av rullstol.
- Vid allmänna aktiviteter som konserter eller debatter ska det finnas en fast monterad teleslinga eller liknande installation.

I löpande dialog mellan statliga kulturinstitutioner och Kulturministeriet ingår också frågor om tillgång och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar. Kulturinstitutionerna överväger

löpande hur tillgång till dem i bred bemärkelse kan tillgodoses.

Speciella bidrag för tillgänglighet vid enbart kulturinstitutioner finns inte i Danmark, däremot har Erhvervs- og Byggestyrelsen en pott pengar som kan sökas för ökad tillgänglighet. För några år sedan avsattes 25 miljoner DKK för perioden 2008–2012 för att förbättra tillgängligheten i existerande offentliga byggnader, inklusive hus för kulturella ändamål. Totalt behandlades under 2009 107 ansökningar om ökad tillgänglighet från bland annat kulturinstitutioner. Som ett resultat delades 14,5 miljoner DKK ut till 74 projekt.

Modell: Ida R/Funkisbyrå. Foto: Walter Hirsch. Hår och make-up: Maria Eriksson

Finland

Likvärdighet tas upp i «Lagen om likabehandling» (21/2004). Här stadgas att diskriminering pga. funktionshinder är förbjuden. I bygglagstiftningen har man sedan 1973 strävat efter att förbättra tillgängligheten på kulturinstitutioner.

Några explicita villkor för kulturbidrag finns inte generellt i Finland, däremot har konkreta projekt initierats under de senaste åren. Ett av många sådana är en arbetsgrupp inom Undervisningsministeriet – teatertjänsterna för teckenspråkiga.

Undervisningsministeriet har publicerat ett omfattande åtgärdsprogram «Lika tillgång till konst och kultur», där särskild vikt läggs vid funktionshinderfrågor. Här diskuteras olika hinder för lika tillgång till kultur, som fysiska, sinnesrelaterade, ekonomiska, förståelserelaterade mm. I programförslaget, som bygger på en omfattande enkät till museer, teatrar, bibliotek och orkestrar, presenteras flera konkreta sätt för konst- och kulturinstitutioner att förbättra både tillgänglighet och mångfald. Undervisningsministeriet har fått i uppgift att till exempel ge konstnärer med funktionsnedsättning bättre möjligheter att arbeta och meritera sig. Man ska också stödja den teckenspråkiga teatern och anvisa ökade resurser till lättläst litteratur, liksom att se över möjligheten att öppna ett teckenspråkigt utlåningsbibliotek.

Ministeriet har också åtagit sig att få till stånd ett samarbete över sektorsgränserna för att främja tillgång till och mångfald i kulturen under perioden 2009–2011. En tvärssektoriell arbetsgrupp är tillsatt.

Flera projekt har pågått med målet «Kultur för alla». Detta resulterade i att det startades en webbplats för rådgivning och erfarenhetsutbyte i slutet av 2004 i ett samarbete med Nordiska Handikap-

politiska Rådet (NHR). Där finns praktiska verktyg som bidrar till att göra kulturevenemang tillgängliga. (Adressen till webbsidan är www.kulttuuriakaikille.info/)

Totalt har Undervisningsministeriet äskat ett tillägg om 1 700 000 euro för verksamhetsområdet konst och kultur. Det betyder att «Kultur för alla»-projektets bidrag uppgår till 60 000 euro (2010). Handikappgruppernas kulturverksamhet föreslogs få 450 000 euro och genomförandet av åtgärderna i programmet «Lika tillgång till konst och kultur» behöver enligt uppskattningar 100 000 euro.

Island

Inte heller i Island ställer staten några krav när det gäller tillgänglighet, i samband med bidrag till kulturverksamheter, till exempel museer och teatrar. Vare sig «teaterlagen» (Leiklistarlög) från 1998 eller «museumslagen» (Safnalög) från 2001 tar upp något om villkor för bidrag. En översyn av museumslagen genomförs 2011. Däremot finns i Island, liksom i de andra nordiska länderna, en byggnads- och planlag som successivt förändrats. I dag ställs höga krav på tillgänglighet för såväl nya byggnader som större ombyggnation. Alla nya teatrar, konsertlokaler och museer har gjorts tillgängliga pga. byggnads- och planlagen.

En ny kulturpolicy är under utarbetande och planeras bli framlagd under 2011. Det har aviserats att personer med funktionsnedsättning, såväl i egenskap av producenter som konsumenter av kultur, explicit ska nämnas.

I Island sker förbättringar i tillgänglighet på kulturinstitutioner inte så mycket pga. statens krav som på opinionsbildning från handikappgrupper och engagerade privatpersoner.

Norge

En relativt ny lag i Norge, Diskriminerings- och tillgänglighetslagen (DTL), som trädde i kraft 2009, ställer tydliga krav på tillgänglighet till kulturinstitutioner om deras verksamhet riktar sig till allmänheten. I Norge är bristande tillgänglighet en diskrimineringsgrund enligt lagen.

Kulturdepartementet arbetar med en rapport till Stortinget om tillgängligheten och universell utformning i kulturlivet för personer med funktionsnedsättning. I rapporten efterlyses direktiv om hur kulturdepartementet ska arbeta med tillgänglighet och inkludering i kulturlivet under de närmaste åren. Hösten 2011 planeras rapporten att vara klar.

I Kulturdepartementets utgiftsbrev till kulturinstitutioner under 2011 kommer man att hänvisa till kravet på universell utformning. Man hänvisar också till DTL som förbjuder diskriminering mot personer med funktionsnedsättning. All offentlig och privat verksamhet som vänder sig till allmänheten har skyldighet att erbjuda en universell utformning.

2009 uttalade Stortinget ett officiellt erkännande av norskt teckenspråk. Teckenspråket kommer att inarbetas i en ny språklag. Norska Språkrådet får ett utvidgat ansvar med ansvar för också teckenspråk. Det nämnda ingår i ett större språkpolitiskt arbete inom Kulturdepartementet som ska starta 2011.

Deltasenteret arbetar under Barne- ungdoms- och familjedirektoratet. I fokus står universell utformning, vilket i korthet innebär att miljö och produkter är utformade så att de kan användas av alla människor. Här bedriver man bland annat utvecklingsarbete och rådgivning.

Regeringen kommer också att visa på nya IT-lösningar som

förbättrar kulturverksamhetens funktioner och att dessa ska vara universellt utformade från och med juli 2011. Allt enligt DTL.

Sverige

I Sverige har Plan- och bygglagen från 1987 stor betydelse genom bestämmelsen att enkelt avhjälpta hinder ska undanröjas i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser. Myndigheten Boverket fördelar bland annat bidrag till icke statliga kulturlokaler och verkar för att kulturhistoriska värden bevaras i den byggda miljön genom varsamhet vid ombyggnad och renovering. Kravet på undanröjande av enkelt avhjälpta hinder för människor med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga finns i 17 kapitel, 21a § PBL, Plan- och bygglagen. För undanröjande av enkelt avhjälpta hinder har Boverket gett ut tillämpningsföreskrifter, BFS 2003:190 HIN.

Inte heller i Sverige ställer statsbidragen till kulturinstitutionerna några villkor för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Statens kulturråd har av regeringen fått ett samlat ansvar som sektorsansvarig myndighet. Inom ramen för detta ansvar ska Kulturrådet vara samlande, stödjande och pådrivande när det gäller handikappfrågor i kulturpolitiken. Funktionshinderperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen. Därför har tidigare, riktade projektmedel tagits bort.

De handikappolitiska mål som regeringen beslutat om för samtliga samhällssektorer, inklusive kulturområdet, och som skulle vara uppfyllda till 2010, har inte uppnåtts. Regeringen avser därför att ta fram en strategi för ett mer effektivt genomförande av handikappolitiken och har givit de sektorsansvariga myndigheterna

uppdrag att ge förslag på delmål för sina respektive ansvarsområden. Kulturrådet har lämnat förslag på sex uppföljningsbara delmål, bland annat att kulturinstitutionerna ska upprätta handlingsplaner för sitt arbete med att förbättra tillgängligheten.

Kulturrådet har främjat och stött utvecklingen inom biblioteks- och museiområdena och senare åren även scenkonstområdet, när det gäller tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättningar. Hallundadeklarationen, om tillgänglighet till scenkonsten, vilken tillkom i nordiskt samarbete med Rådet (se inledningsavsnittet), har stimulerat denna utveckling nationellt. Fyra svenska norrlandslän har påbörjat ett gemensamt utvecklingsarbete och antagit en Norrlandsdeklaration.

Regeringskansliet har i en promemoria (Ds 2010:20) föreslagit att det införs en bestämmelse i diskrimineringslagen (2008:567) om förbud mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. En sådan

bestämmelse skulle få konsekvenser även för tillgänglighet till kulturevenemang.

Norge är det land som kommer närmast villkorade krav på tillgänglighet genom sin «universell utformning» och anti-diskrimineringslag. Norge är det enda landet där bristande tillgänglighet är en diskrimineringsgrund enligt lagen. Alla departement i Norge är involverade i genomförandet av planen om universell utformning. 2025 är det år då planen ska vara genomförd. I de övriga nordiska länderna pågår aktiviteter på såväl departementsnivå som i konkreta projekt för att alla ska ha tillgång till kultur, oberoende av funktionsförmåga.

Talboks- och punktskriftsorgan i de nordiska länderna

Litteratur och samhällsinformation i andra medier än tryckt text produceras och utlånas av statliga organ i de nordiska länderna, ofta via lokala folkbibliotek, till personer som har svårigheter att läsa konventionell, tryckt text. Denna del av nordisk och nationell handi-

kappolitik är väl etablerad sedan länge. Norges första bibliotek av detta slag startade 1910. En del dagstidningar utkommer också i anpassad form.

Ny digital teknik gör distributionen och utlåningen snabbare och smidigare än förr. Teknikutvecklingen genererar också krav på, eller nya behov av, att ta del av litteratur och samhällsinformation. Målgrupperna/brukarna har vidgats utöver de ursprungliga, synskadade brukarna, vilka alltså utgör en viktig grupp. Personer med läs- och skrivsvårigheter ingår numera som målgrupp för verksamheten. FN-konventionen höjer också krav och förväntningar på servicenivån (se avsnittet om konventionen), både vad gäller kvantitet och kvalitet.

Lagar om biblioteksverksamhet har instiftats i de nordiska länderna. I dessa regelverk ingår förpliktelser i fråga om talboks- och punktskriftsförsörjningen och samspelet mellan centrala bibliotek, statliga bibliotek, länsbibliotek och lokala bibliotek. Staten eller talboks- och punktskriftsorganen har ingått avtal med de organ och aktörer som bevakar upphovsrätten i länderna, där huvudsyftet är att avtalsbaserat få tillåtelse att på aktuella, alternativa media mångfaldiga de texter och skrifter som utges.

DAISY-tekniken nämns återkommande i denna text. DAISY är en förkortning för Digitalt anpassat informationssystem och är en öppen, internationellt etablerad standard. Det är ett datoriserat system för att spela in digitala talböcker, överföra gamla talböcker från ljudband och lyssna på talböcker. DAISYböcker gör det möjligt för läsaren att söka i texten och skapa bokmärken och tekniken lämpar sig även bra för publicering i multimedia.

Danmark

Danmarks serviceorgan, Nota (före detta Danmarks Blindbibliotek), är ett statligt bibliotek under Kulturministeriet. Notas uppdrag är att säkra tillgång till kunskap, delaktighet i samhället och upplevelser för personer som har lässvårigheter, på sätt som svarar mot läsarens behov.

Nota producerar ljudböcker, e-böcker och punktskriftsböcker till personer som inte läser tryckt text. Utbildningssystemets elever och studenter, med lässvårigheter av konventionell text, ingår i målgruppen.

Nota fungerar också som ett nationellt kunskaps- och kompetenscenter för bibliotek, offentliga institutioner och verksamheter. Denna funktion betonas särskilt i planen för perioden 2009–2012. 2009/2010 fanns cirka 17 000 låntagare men målet är att 2012 kunna serva upp till 30.000 brukare, med mer av digital teknik och vidgad målgrupp. Man beräknar att den potentiella brukargruppen, personer med läshandikapp, består av flera hundra tusen medborgare.

Samarbetet med och leveranserna till bibliotekssystemet och andra offentliga aktörer, nationellt och internationellt, blir allt viktigare.

Finland

Finlands motsvarande service heter Cilia och är ett statsägt specialistbibliotek som producerar och tillhandahåller litteratur i tillgängliga format för personer som inte kan läsa vanliga tryckta böcker på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning. I målgruppen ingår synskadade, dyslektiker och personer med inlärningssvårigheter och/eller läs- och skrivsvårigheter, kognitivt funktionsnedsatta samt personer med muskelsjukdomar.

Celia producerar och utlånar kostnadsfritt talböcker, punkt-

FOTO: ImageSource/Scanpix

skriftsutgåvor eller e-böcker. 25 procent av den årliga utgivningen av skönlitteratur och faktaböcker täcks in i Celias verksamhet. Därutöver producerar, säljer eller lånar Celia ut böcker i tillgängliga format till utbildningssystemet. Cirka 15 000 låntagare, med en miljon lån av böcker, noterades 2009. Detta inkluderar även institutioner som äldreboenden, dagcenters och bibliotek vilka har låntagare med svårigheter att läsa tryckta böcker.

Island

Island har organiserat talboks-verksamheten i Blindbiblioteket (Blindrabókasafn Íslands). En separat enhet producerar och distribuerar numera blindskriftsböcker enligt Braille-metod. Verksamheten är reglerad i lag.

Blindbiblioteket startade 1982 och är en statlig institution under Ministeriet för utbildning, forskning och kultur. Målgrupper är personer som inte kan läsa tryckt text, såsom synskadade, dyslektiker och andra med lässvårigheter. Personer över 80 år har tillgång till utbudet av talböcker oavsett individuell läsförmåga. Biblioteket producerar talböcker inom skönlitteratur samt läroböcker för utbildningsändamål. Låntagarnas antal beräknas till cirka 4500 per år.

Norge

Norsk Lyd- och blindeskriftsbibliotek, NLB, betjänar sina användare med ljud- och punktskriftsböcker; 13 000 titlar i DAISY-format och utgivning av ljudversioner av ett urval tidskrifter samt dagligen tidningen Aftenposten. All produktion och utlån är digitalt baserad. NLB:s rätt att producera tillrättalagd litteratur regleras i lag, Åndsverkloven.

Biblioteket har 12000 personer som lånar och årligen kan välja

bland 400 000 ljudböcker och 2 000 punktskriftsböcker. Totalt finns (2010) 6000 punktskriftsböcker. Varje år produceras 200 nya punktskriftsböcker. Personerna som lånar gör det kostnadsfritt, det gäller böckerna och tidskrifterna.

Förutom folkbibliotekslitteratur producerar NLB studielitteratur för synskadade studenter vid universitet, högskolor och motsvarande. För studenter finns en särskild service som ger personlig vägledning och uppföljning.

2009 lanserade NLB talsyntesen Brage, vilken utvecklats i samarbete med Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, i Sverige. Brage bygger på resurser från den kommande norska Språkbanken.

Sverige

Sveriges organ på området heter Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, som är en statlig myndighet. TPB anpassar litteratur till medier för personer med läshandikapp samt deltar i utveckling av ny teknik. 13 000 punktskriftsböcker tillhandahålls för utlån. Det finns cirka 50 000 talbokslåntagare vid folkbiblioteken. Majoriteten av dem som lånar är kvinnor, 64 procent, enligt en användarundersökning. Talböckerna lånas ut via de vanliga biblioteken, punktskriftsböckerna utlånas direkt till låntagarna.

Taltidningsnämnden är numera en del av TPB. Nämndens broschyr «Lyssna på din dagstidning!», nedladdningsbar via Internet, informerar om taltidningar för personer med läshinder, bland annat med kontaktuppgifter till de tidningar som finns som taltidningar.

Skyldigheter för Public Serviceföretagen

Vilka krav ställer de nordiska länderna på Public Serviceföretagen när det gäller tillgänglighet och medverkan av personer med funktionsnedsättning?

Danmark

I ett mediepolitiskt avtal som gäller 2011–2014 nämns tillgänglighet enbart i generella termer. DR:s (Danmarks Radio) utbud ska erbjudas «hela befolkningen» i radio, teve och på internet. DR förpliktigar sig att öka bevakningen av «smala idrottsgrenar och handi-

kappidrott», heter det en bit in i avtalet. Bolagets arkiv ska «så långt möjligt göras tillgänglig för offentligheten».

Den fördjupade uppföljningen av avtalet mellan kulturministeriet och DR – «Public Service från DR till alla 2011–2014» tar även upp frågor om tillgänglighet. Här framgår det att man med hjälp av tekniska möjligheter ska «sträva efter att göra DR:s utbud tillgängligt för personer med funktionsnedsättningar». DR ska höja kvaliteten på tillgängligheten och söka nya tekniska lösningar med hjälp av syntolkning, textning och teckentolkning

Public service

är radio- eller TV-verksamhet som syftar till att ge allmänheten en särskild sorts berikande programutbud genom att företaget i fråga har ett avtal med staten rörande bolagets innehåll. I uttryckets hemland Storbritannien innefattar public service dels BBC, som brukar kallas för public service-modern, men även de privata bolagen ITV, Channel 4 och Five som alla har särskilda förpliktelser gentemot allmänheten. Termen har dock olika betydelser och tenderar att missbrukas av länder som har statligt styrda åsiktsmedia, där enbart den styrande regimens åsikter släpps fram.

Public service kan beteckna kontroll, oftast utövad av någon myndighet, som syftar till att reglera programutbudet hos programkanalerna, även de programföretag som verkar på en kommersiell grund. Detta kan ta sig uttryck i att ett kommersiellt programbolag får åta sig särskilda åtaganden, såsom att sända ett visst antal timmar program inom särskilda genrer (såsom nyheter och regionala program). Dessa åtaganden har kunnat påtvingas de kommersiella programföretagen genom att erbjuda dem attraktiv täckning med markbundna TV-sändare. Denna benämning är den gängse i exempelvis Storbritannien.

Public service var under årtionden i många länder lika med ett statligt kontrollerat monopol på all sändning av radio och TV i Europa. Dess monopol har urholkats av såväl avreglering som konkurrens från kanaler som sänder via satellit, kabel och digitala marknät.

Public service kan finansieras på flera sätt, såsom genom TV-licens (vanligt i Europa), statliga medel (förekommer bland annat i Nederländerna och Australien), frivilliga donationer (USA) samt reklam (Spanien, Frankrike, Grekland och Italien). Helt reklamfri public service förekommer enbart i de nordiska länderna, Storbritannien och Japan. I övriga länder är public service ofta delfinansierat av reklamavbrott i sändningarna i likhet med de privata kanalerna.

Ur Wikipedia

DR avger årligen en public service redogörelse. Den redovisar omfattningen av DRs textning, teckenspråkstolkning och andra tekniska metoder för förbättrad tillgång till programmen för publik med funktionsnedsättning.

Målet när det gäller textning är att de flesta programmen i de båda tevekanalerna ska vara textade mot slutet av 2012. Minst två nyhetssändningar per kväll ska textas. Nyproducerad dansk dramatik ska syntolkas och försök med syntolkning av dokumentär- och faktaprogram ska genomföras. Bolaget ska också genomföra försök med automatisk uppläsning av textremsor i program på utländska språk.

Ett brukarråd med representanter för handikapporganisationerna ska inrättas för att tillsammans med DR utvärdera tillgängligheten i utbudet. Rådet kan också föreslå förändringar i kraven på tillgänglighet till kulturministeriet.

Finland

Rundradion AB (YLE) förvaltas av kommunikationsministeriet i Finland. I Lag om Rundradion (1380/1993) framgår det bl.a. att bolaget i sina radio- och teveut-sändningar ska stödja «tolerans, kulturell mångfald samt sörja för programutbud för minoriteter och specialgrupper». I utbudet ska det finnas «tilläggstjänster för alla på lika villkor». Bland dessa tjänster nämns teckenspråk. Vidare stadgas det att bolaget ska «stödja tolerans och mångkulturalism»

I YLE:s Servicestrategi för special- och minoritetsgrupper fokuserar man bland annat på personer med funktionsnedsättning. De ska «behandlas som jämställda medlemmar i samhället». Målet är att de ska synas och höras också under tider som passar den breda publiken, inte bara som gäster, utan också som

vårdar i nyhets- och aktualitetsprogram. YLE verkar också för att få fler «specialgrupper och minoriteter» anställda i företaget.

De tjänster som redan finns för tillgänglighet ska bli lättare att använda, bland annat med hjälp av sökbaserade tjänster. Textningen av program ska öka.

När man tillämpar teknologiska innovationer ska man «tänka på vilka möjligheter de ger till förbättrad service för specialgrupper och minoriteter».

Island

I statens avtal med isländska RUV (Ríkisútvarpið ohf – Islands nationella sändningsservice) framgår det att bolaget ska göra program «som appellerar till olika grupper i samhället» och att innehållet ska återspegla den kulturella mångfalden i Island. I avtalet krävs också att bolaget ska använda ny teknik för att främja användarnas tillgång till radio- och teveprogrammen.

I RUV:s programpolitik ska det framgå att den viktigaste uppgiften är att ta hänsyn till service för lyssnare och tittare. Innehållet i programmen får inte på något sätt vara fördomsfullt gentemot minoritetsgrupper.

Enligt avtalet måste RUV sända nyheter på teckenspråk alla dagar, året runt. Den önskade mängden framgår dock inte ur avtalet. Antalet timmar textade program ska öka med 100 procent under nuvarande avtalsperiod, från 167 till 334 timmar.

I en särskild paragraf, intressant i sammanhanget, stadgas det att «alla medborgare i landet ska ha tillgång till program och innehåll» i teve, radio och på internet.

En särskild satsning är en planerad serie med sex 20-minuters program av och med personer med intellektuella funktionshinder.

Norge

I en särskild paragraf i stadgarna för Norsk rikskringkasting AS (NRK) fastslås det att bolagets radio- och tevekanaler ska vara «tillgängliga för hela befolkningen». Personer med funktionsnedsättning nämns i ett särskilt avsnitt: «Vid utformningen av utbudet måste det tas hänsyn till personer med funktionsnedsättning». Därför ska man ta sikte på att samtliga teveprogram blir textade, enligt stadgarna. Antalet textade sändningstimmar fördubblades mellan 2006–2009. Bolaget ska också utveckla nya tjänster för att nå ut så brett som möjligt med programutbudet.

I en paragraf om identitet och kultur heter det att NRK ska förmedla «kunskap om olika grupper och om mångfalden» i det norska samhället. I princip samma regel gäller för alla de nordiska public servicebolagen och i begreppet «samhällsgrupper» ingår personer med funktionsnedsättningar. Utbudet ska också enligt reglerna återspegla den mångfald som finns i befolkningen.

Under 2010 genomförde NRK ett projekt för att åstadkomma en ökad hörbarhet i programmen, utan att det skulle gå ut över professionella behov och värderingar. Projektet har nu föreslagit en policy för ökad hörbarhet i NRK.

Bolaget är ett så kallat IA-företag, (Inkluderande Arbetsliv), vilket innebär att man förbinder sig att anställa fler personer med funktionsnedsättning.

Sverige

I sändningstillståndet för Sveriges Television (SVT) åläggs företaget att utforma programmen så att de «beaktar skiftande förutsättningar» hos hela befolkningen. Längre fram i tillståndet preciseras denna allmänna formulering, genom att bolaget åläggs att «beakta behov-

en hos personer med funktionsnedsättning».

Som ett långsiktigt, ej preciserat, mål anges att hela utbudet ska göras tillgängligt för alla medborgare. Som en del av detta mål anges fler teckentolkade program och försök med uppläst text.

Liksom i Danmark åläggs det svenska public servicebolaget att ha en dialog med berörda grupper.

NORDICOM

NORDICOM är ett nordiskt kunskapscenter för medie- och kommunikationsområdet. Med utgångspunkt i den akademiska forskningen insamlar, bearbetar och förmedlar Nordicom kunskap till olika brukargrupper i Norden, Europa och övriga världen. Arbetet syftar till att utveckla mediekunskapen och bidra till att forskningens resultat synliggörs i behandlingen av mediefrågor på olika nivåer i både offentlig och privat verksamhet. Nordicom är en institution inom Nordiska ministerrådet.

Verksamheten utmärks av tre huvudsakliga områden.

- Medieforskningen och dess resultat i de nordiska länderna
- Medieutvecklingen och medietrender i de nordiska länderna
- Forskning om barn, unga och medier i världen

Nordicoms verksamhet finansieras genom nationella medel, anslag från Nordiska ministerrådet och externa uppdragsgivare samt försäljningsintäkter. www.nordicom.gu.se

FOTO: Glowimages/Masterfile/Scanpix

Hur dialogen ska ske anges dock inte i tillståndet, men handikappförbunden har skriftliga överenskommelser med SVT om prioriteringar.

Hur ansvaret för program om och för personer med funktionsnedsättning ska fördelas är upp till de tre public serviceföretagen Sveriges Television (SVT), Sveriges Radio (SR) och Sveriges Utbildningsradio (UR).

Programverksamheten för döva ska ha minst samma omfattning som under föregående tillståndperiod och ambitionsnivån när det gäller teckenspråk ska höjas. Nyheter, information och kulturprogram prioriteras för hörselskadade.

I likhet med NRK ska SVT fortsätta att arbeta för god hörbarhet.

Institutionen för medier och journalistik (JMK) har visat att det råder brister i likabehandling i de tre svenska public serviceföretagen. Därför genomförs nu ett projekt som ska höja kunskapen om de diskrimineringsgrunder som ingår i den svenska diskrimineringslagen, däribland de som berör personer med funktionsnedsättning.

Nordisk jämförelse

Public serviceavtalen i de nordiska länderna har ganska stora likheter. Gemensamt för alla är att utbudet ska vara tillgängligt för hela befolkningen. Textning, syntolkning och teckenspråk nämns explicit i de danska och svenska avtalen, men i alla avtalen finns regler om tillgänglighet och en ständigt ökad sådan. Samarbete med handikapporganisationer i s.k. brukarråd krävs i de danska och svenska avtalen.

Det är textning som tydligast stadgas i reglerna för de nordiska public servicebolagen. Ändå har många olika tillgänglighetstekniker utvecklats och tillämpats i allt högre utsträckning i alla länder.

Detta på grund av en aktiv opinionsbildning, men diskriminerings- och andra lagar påverkar också utvecklingen mot ett mera tillgängligt public service.

De flesta nordiska public servicebolagen har en intern mångfaldspolicy där man välkomnar olikheter i etnisk härkomst, religion, sexuell läggning eller funktionshinder. Detta återspeglas dock i liten utsträckning när det gäller programmedarbetare.

Myndigheten för radio och tv i Sverige har låtit genomföra en granskning om TV-tillgänglighet när det gäller undertext, talande text, syntolkning och teckentolkning. Dokumentet är relevant för samtliga public service bolag i Norden.

Mediebilden

Vilken forskning pågår om mediernas bild av personer med funktionsnedsättning i Norden? Vilken bild ges och i vilken utsträckning medverkar personer med funktionsnedsättning i medierna?

Det är Norge och Sverige som dominerar forskningen kring mediebilden av personer med funktionsnedsättning. Även i Island pågår forskning.

En lista från NORDICOM (Nordiskt Informationscenter för Medie- och Kommunikationsforskning) upptar 26 publicerade studier på temat funktionshinder och medier. Dessutom har 8 uppsatser publicerats av Handikappförbundens projekt «Med i Medier». Listan innehåller norska och svenska studier på området, med dominans av Sverige.

Danmark

Någon danskspråkig litteratur på området finns enligt flera oberoende uppgifter inte i Danmark. Men Sarah Glerup har en blogg på Dansk Blindesamfunds webbsida

om mediebilden, speciellt om synskadade. Hon, liksom många andra, har funnit olika stereotypa framställningar i medierna. Exempel på sådana framställningar är: Stackaren, barnet, särlingen, den demoniske (som utagerar sin frustration).

Island

I Island är forskaren Rannveig Traustadóttir chef för Rannsóknarsetur í Fötlunarfræðum (Centre for Disability Studies). Hon har under många år engagerat sig i frågor om journalistik och funktionsnedsättning. Nyligen har en studie om personer med psykiska funktionsnedsättningar och medrepresentationen genomförts. Resultaten är inte klara. Vid centret analyserar studenter tidningar, teve, filmer etc. i särskilda kurser.

Generellt sett är mediebilden inte särskilt uppmuntrande, enligt Traustadóttir. Det finns lysande undantag, men den dominerande bilden är även här fylld av stereotyper. Journalister har dålig kunskap om området. Isländska paraplyorganisationen för handikappförbund, Öyrkjabandalag Íslands, har protesterat mot den negativa och okunniga bilden som ges i medierna. Inte minst efter den ekonomiska krisen i Island har personer med funktionsnedsättning ibland framställts som en belastning för samhället.

Norge

Norska forskaren Lisbeth Morlandstø har efter omfattande forskning dragit slutsatsen att journalister ofta vill hålla sig på tryggt avstånd från personer med funktionshinder. Morlandstø har bland annat forskat på journalistik och funktionsnedsättning i samband med två norska reformer på områdena utvecklingsstörning (1990–92) och psykisk funktionsnedsättning (2001). Även om resultaten har några år på

nacken, menar Morlandstø att situationen inte förändrats i någon högre grad, även om hon konstaterar att medvetenheten hos journalister har förbättrats. När personer med funktionsnedsättning förekommer i medier, så används de sällan som källor och om de gör det, så är fokus just på funktionsnedsättningen. I 8–10 procent av 1000 genomgångna artiklar presenteras personerna ofta i stereotypa bilder och tas inte helt på allvar.

Morlandstø och andra forskare efterlyser fler studier om journalistik och funktionsnedsättning, gärna i en kombination med journalister. Man anser också att undervisningen vid journalisthögskolor om detta ämne måste öka.

Sverige

Karin Ljuslinders forskning visar, i likhet med flera andras, att personer med funktionshinder är starkt underrepresenterade i teve; endast 2,3 promille av sändningstiden i svensk teve mellan 1956–2000. Den bild som förmedlas är ofta stereotyp.

I tre år (2006–2009) drev svenska HSO (Handikappförbundens Samarbetsorganisation), ett omfattande projekt: «Med i Medier».

Projektets mål var trefaldigt:

- Fördjupade kunskaper mellan deltagande medier och handikapprörelsen.
- Att fler personer med funktionsnedsättning medverkar i medierna.
- Att bilden av personer med funktionsnedsättning i medier präglas av perspektivet mänskliga rättigheter.

Som nämnts har projektet publicerat ett flertal rapporter och arrangerat konferenser. Man har också aktivt påverkat medier, inte minst public serviceföretagen.

I Sverige har regeringen uppdragit åt HANDISAM, en myndighet som samordnar handikappolitiken, att under tre år bedriva ett projekt, «Hjärnkoll», med syftet att förbättra allmänhetens attityder till personer med psykisk funktionsnedsättning. Projektet har bäring på den bild medier ger av människor med psykisk ohälsa. Projektet drivs i samarbete med NSPH (Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa).

Deltagande och delaktighet i föreningsliv, fritids- och idrottsverksamhet, exempel Danmark

Resultaten från Danmarks tidsserieundersökning har nordisk giltighet. Indikationer från bland annat Norge och Sverige, levnadsnivåundersökningar och andra undersökningar, går i samma riktning som den mer djuplodande danska undersökningen. Reser-

vation ska göras för att data av Danmarks undersökningsmodell inte föreligger från grannländerna eller redovisas här.

Danmarks Servicestyrelse har 2003 och 2008 undersökt deltagande i föreningsliv bland personer med funktionsnedsättningar. Senaste rapporten «Handicap og foreningsliv 2009: muligheder og barrierer for inklusion af mennesker med handicap i foreningslivet» ger en överblick och förändring över tid. Redan i rapportens förord framhålls att det inte är fråga om specialföreningar för personer med funktionsnedsättningar, till exempel handikappidrottsföreningar eller klubbar för utvecklingshämmede, utan perspektivet är det allmänna, reguljära föreningslivet, fritid och idrott, och om huruvida och i vilken utsträckning det inkluderar medlemmar med funktionsnedsättningar. Samma frågeformulär användes 2003 och 2008 och det

FOTO: Laura Leyshon/Scanpix

sändes till samtliga föreningar med verksamhet i kultur, fritid och idrott, i samma urval kommuner. I tillägg gjordes kvalitativa intervjuer.

Efter 2003 års undersökning initierade Servicestyrelsen ett antal informations- och inkluderingsaktiviteter och upprättade ett nordiskt nätverk om inklusion. Detta nätverk har haft aktiviteter i Danmark och Norge samt genomfört ett symposium på NNDR-konferensen 2009 (Nordic Network on Disability Research).

Huvudresultaten från undersökningen 2008 visar att:

– Huvudmålet om lika möjligheter och deltagande i föreningslivet har inte uppnåtts. Personer med funk-

tionsnedsättningar är markant underrepresenterade. Mellan undersökningsåren är läget i huvudsak status quo.

– En positiv förändring är att deltagandet ökade från 1,1 procent till 1,7 procent mellan mätåren. Detta resultat ska ses mot bakgrund av den stora andelen personer i befolkningen med funktionsnedsättningar. Beroende på definition (sträng eller mer öppen) eller undersökningsmetod brukar anges mellan 10–20 procent med funktionsnedsättning i befolkningen. Rapporten hänvisar till en beräkning i Danmark, där andelen i befolkningen beräknas ligga mellan 8–13 procent.

Ur rapporten 2009, tabell 2

	idrott	kultur o fritid	totalt	representationsgrad
Tot antal medlemmar	28.468	48.665	77.133	
Antal medlemmar med funktionsnedsättning	178	1.149	1.327	
Andel funktionsnedsatta medlemmar	0,6%	2,4%	1,7%	13–21%
Resultat 2003	0,6%	2,2%	1,1%	17%

– För gruppen kognitivt funktionsnedsatta, i rapporten avgränsade till utvecklingshämmande och hjärnskadade (sammanräknade), finns en ökning i medlemsandel

från 8 procent till 12 procent 2008.

Följande tabell visar fördelningen över nio handikappgrupper, antal föreningar och andel medlemmar med funktionsnedsättning

Ur rapporten 2009, tabell 3 (här i något modifierad i layout)

	Kultur o fritid		idrott		totalt		2003
	Antal föreningar	%	Antal föreningar	%	Antal föreningar	%	%
Utvecklings-hämmande	24	5	6	6	30	5	↓
Hjärnskadade	34	7	7	6	41	7	8
ADHD/personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar	37	8	10	9	47	8	-
Döva o hörselskadade	48	10	6	6	54	10	9
Synskadade	37	8	2	2	39	7	8
Rh, cp-skador	10	2	2	2	12	2	3
Rh, rullstolsburna	56	12	5	5	61	11	10
Rh i övrigt	72	16	12	11	84	15	13
Multi-handikappade	4	1	0	0	4	1	1

Rh = rörelsehinder

Rapporten konstaterar att den generella bilden är att relativt små förändringar visas mellan 2003 och 2008. Rörelsehindrade och döva samt hörselskadade har störst andel medlemmar, vilket gäller kultur- och fritidsföreningar, ej idrottsföreningar. Undantaget är gruppen «rörelsehinder i övrigt», vilken har 11 procents medlemsandel bland idrottsföreningar samt 16 procent i fritids- och kultur-föreningar.

– Kunskap om personer med funktionsnedsättningar i föreningslivet är en viktig faktor för att kunna ta bort bromsande attityder och kan sänka negativa förväntningar inför att ta in medlemmar med funktionsnedsättningar. Undersökningen visar att dem som haft bra kunskap eller kännedom, eller faktiskt har funktionsnedsatta medlemmar, också är mer inkluderande i praktiken.

– Fysisk tillgänglighet till lokaler och anläggningar är som väntat en styrande faktor.

– Rekryteringen av nya medlemmar till föreningarna sker enligt de svarande inte målgruppsinriktat. Rekryteringsmetoderna är personliga kontakter (75 procent), i övrigt vid olika rekryteringsarrangemang.

– Bland de föreningar som inte har en medlem med funktionsnedsättning är det 25 procent som anger att de gärna vill ha medlemmar med funktionsnedsättning. Lika stor andel uppger att man inte vill detta. Andelen föreningar med negativa eller skeptiska svar i fråga om framtida medlemmar med

funktionsnedsättning är större bland idrottsföreningarna jämfört med kultur- och fritidsföreningar.

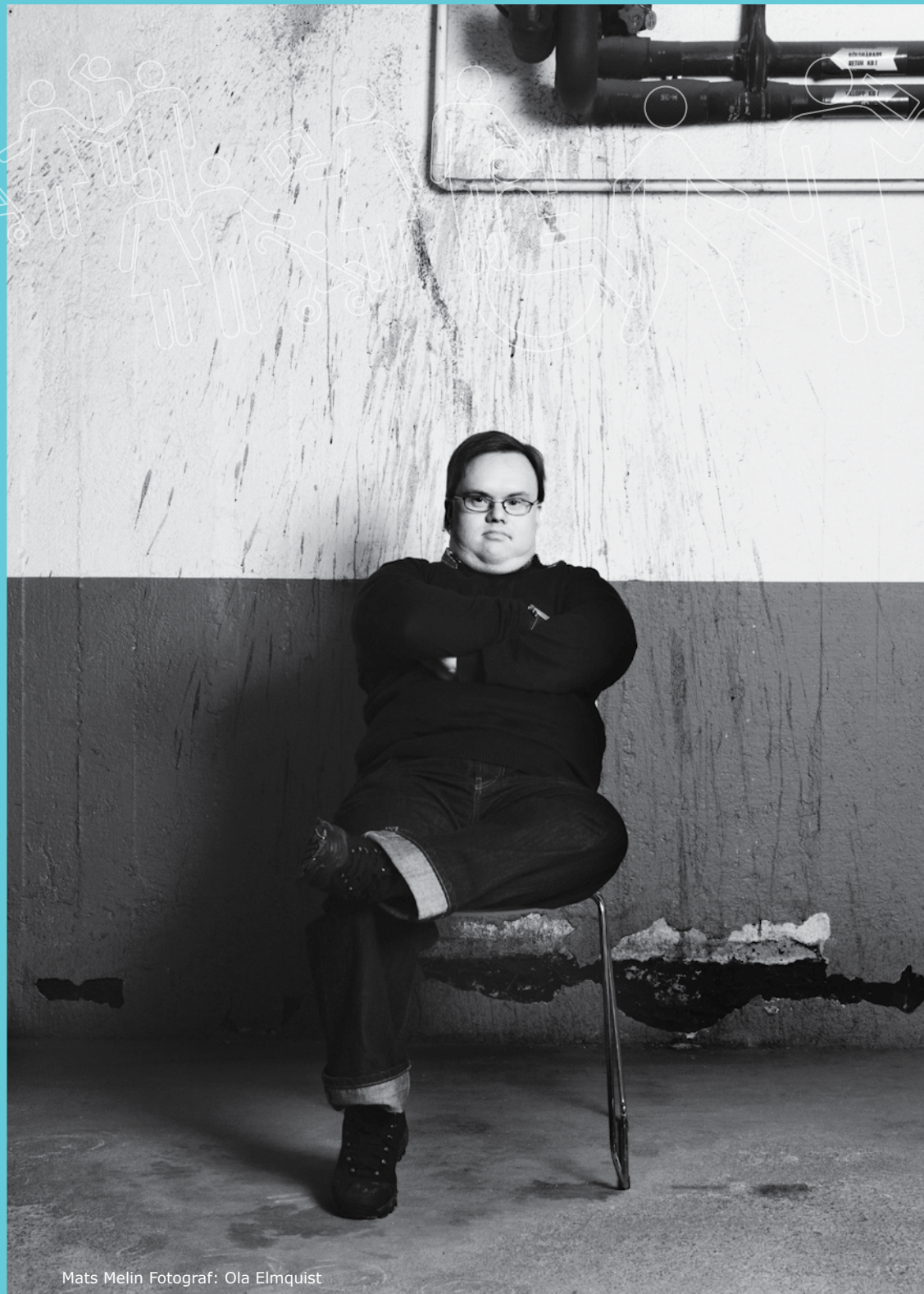
– Hos den enskilde individen med funktionsnedsättning krävs det särskild styrka och vilja att ta kontakt med en förening för medlemskap, om det finns risk för att bli avvisad. Självbilden har också betydelse för att komma över en inre tröskel och ta kontakt med en förening

– En coach i föreningen kan ha betydelse för hur ett påbörjat medlemskap utvecklas. Norska erfarenheter refereras i rapporten; satsningen «Fritid med Bistand» pekar på positiv betydelse för en ny medlem med funktionsnedsättning att ha en personlig kontaktperson eller coach.

Rapporten konkluderar att det alltså behövs mer kunskap om personer med funktionsnedsättning inom föreningslivet, därtill bekant-skap mellan medlemmar med respektive utan funktionsnedsättning. Detta är en förutsättning för att nå framåt om målet om lika möjligheter till deltagande i föreningslivet ska kunna realiseras. Ett hinder för fortskridande inkludering är därutöver de föreställningar som finns inom föreningarna om graden av besvär det skulle innebära att ta med en ny medlem, som har en funktionsnedsättning. Detta är inte bara ett problem för personer med funktionsnedsättning utan också för samhället som helhet och därmed för möjligheter till demokratisk delaktighet, konkluderar rapporten.

Fra virkeligheden

Mats Melin Fotograf: Ola Elmquist

TEKST: Magnus Gudnason

Skru op for synligheden

Personer med nedsat funktionsevne, hvad enten der er tale om en synlig eller usynlig nedsættelse af funktionsevnen, er ofte en mindre synlig del af hverdagen. Programdirektør Sigrún Stefánsdóttir hos RÚV, den islandske statskanal for radio og TV, har gjort sig nogle overvejelser om synligheden.

Personer med nedsat funktionsevne bliver nogle gange præsenteret som enten helte eller ofre i medierne. Hvordan ser du din rolle på RÚV i den henseende?

– Min rolle består i at sørge for, at alle fremstår med størst mulig respekt for den enkelte, men unægtelig er der en tendens til at gøre personer med nedsat funktionsevne til helte, lige så snart de laver bare lidt ud over det sædvanlige. Vi nærmer os problemstillingen på flere måder. Lige nu venter vi på materiale fra personer med nedsat funktionsevne, materiale som de selv fremstiller på deres egne præmisser. Der er tale om en serie, som vil blive vist i løbet af foråret 2011, og den er et forsøg fra vores side på at imødekomme dem på deres egne præmisser, ikke vores.

Udlændinge er en mindretalsgruppe i Island ligesom personer med nedsat funktionsevne. Disse grupper står over for nogle af de samme problemstillinger. Ifølge Stefánsdóttir har der været en tendens til at give udlændinge i Island heltestatus, lige så snart de lærte islandsk, og noget af det samme har gjort sig gældende for personer med nedsat funktionsevne, som har gjort sig bemærket på forskellige områder. Man har syntes, at de klarede sig fantastisk godt, lige så snart de lavede noget,

som ifølge flertallets vurdering lå over deres evne.

– Her forleden havde vi et program om Reynir Pétur Ingvarsson – en fyr med nedsat funktionsevne, som gik hele Island rundt for 25 år siden for at indsamle penge til en sportshal på sit bosted. I programmet bliver han til en vis grad gjort til en helt. På en måde var det ham selv, der i sin tid gjorde sig til helt ved selv at finde på at gå 1.411 kilometer på en måned. Han blev ikke til helt blot fordi han havde nedsat funktionsevne. Programmet var således en blanding af heltegørelse af en person med nedsat funktionsevne og fremvisning af en ægte helt, som lavede noget ganske særligt på egne præmisser.

Helvede brød løs!

Brugen af mindretalsgrupper foran mikrofoner og/eller kameraer falder ikke altid lige heldigt ud. RÚV har hverken haft personer med nedsat funktionsevne eller nogen af anden etnisk oprindelse end islandsk til at stå foran et kamera, hvilket blandt andet skyldes store krav til sproglig formuleringsevne. Her er man således ikke nået langt i forhold til nordmændene, som har ansat folk af anden etnisk herkomst end norsk foran kameraerne.

– Vi oplever meget stor konser-

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheden
4	Politikk
5	Fra forskning
6	Internationalt udblick
7	Tips
8	Sammendrag Summary

Programdirektør
Sigrún Stefánsdóttir
Foto: RÚV

vativisme i det islandske samfund. Vi brugte for eksempel en tysk kvinde i vejrprogrammerne fra Islands Meteorologiske Institut, og helvede brød løs, fordi hun havde anderledes tonefald.

Find dine forbilleder alle vegne

Stefánsdóttir mener, at personer med nedsat funktionsevne sagtens kan søge forbilleder udenfor egne rækker. Fokus skal rettes mod de områder, hvor man kan udvikle sig selv.

– Dit forbillede behøver ikke stå i dine sko. Mine forbilleder er heller ikke nødvendigvis alle sammen kvinder. Jeg ønsker ikke at blive en mand, men jeg ønsker måske at blive en lige så dygtig journalist som en bestemt mandlig journalist. Det er den enkeltes egenskaber,

der tæller. At vedkommende står i en situation, som minder om min. Personer med nedsat funktionsevne vil således kunne finde forbilleder i lighed med alle andre. Man skal have viljen og modet til at søge forbilleder andre steder.

De gode og de onde

Ofte får mediefolk skæld ud på grund af manglende mediedækning af folk med nedsat funktionsevne.

– Det er svært at finde den gyldne middelvej med hensyn til synlighed af personer med nedsat funktionsevne. Vi vil ikke fokusere på personer med nedsat funktionsevne alene på grund af selve funktionsnedsættelsen. Ifølge min erfaring, så er mange i omgangskredsen af personer med nedsat funktionsevne gået meget vidt med

hensyn til hård bedømmelse af mediefolk, og har skabt usikkerhed hos disse ved brug af meget ensidig terminologi angående handicapbegreber. Det virker ofte stik imod hensigten, når eksperter betegner os mediefolk som «onde» mennesker og «uvidende» mennesker. De beskylder os for at være uvidende om den «rigtige» terminologi og for generelt set at være dumme. På en måde bliver vi udelukket. Vi udelukker til gengæld ingen på systematisk vis, men vi forsøger til enhver tid at genspejle det samfund, vi arbejder i.

Spilleets regler

Stefánsdóttir mener, at folk med nedsat funktionsevne lider af det samme som mange kvinder, nemlig en form for frygt over for medierne, hvor de tror, at de får dårlig behandling i medierne, eller at der vil blive lavet sjov med dem. Hun tror derfor, at formidling om medier er yderst vigtig, og at den vil medvirke til øget selvsikkerhed blandt personer med nedsat funktionsevne over for medierne.

– De skal kunne forstå spillets regler, hvad det er, man er ude efter, og hvordan de skal komme i kontakt med medierne. Den slags samråd eller samarbejde vil kun føre godt med sig, slutter Stefánsdóttir.

Teater- og dansegruppen Perlan opfører det islandske stykke om fårehyrden Siggj.
Foto: «List án landamæra»

FN-konventionen

Genom FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning artikel 8.2 förbinder sig länderna att uppmuntra alla massmedier att framställa personer med funktionsnedsättning på ett sätt som är förenligt med konventionens syfte.

Endelig i mål!
Stor glede blant deltakerne i den norske serien *Ingen grenser*. Lars Monsen, ekspedisjonsleder, i midten.

MEDIA KAN BIDRA Å bli sett som hele mennesker

– Jeg ble helt bergtatt, jeg gråt og lo om hverandre. I møte med de funksjonshemmede i *Beyond Boundaries*, TV-serien til BBC, møtte jeg mine egne fordommer i døra, gang på gang. Deltakerne manglet armer og bein, og det virket helt umulig å klare brasene i naturen. De klarte det, det som var umulig å få til alene var mulig i fellesskap. Det var fantastisk å se hvordan samhold og fellesskap fører til mestring og sprenging av grenser.

Det er Åse Marie Bendiksen, utviklings- salgssjef i filmselskapet Mastiff, som snakker. Etter å ha sett *Beyond Boundaries* var hun ikke i tvil om at en liknende serie fra norsk virkelighet ville bli mer enn god underholdning. Den ville bidra til å endre syn på det å ha nedsatt funksjonsevne.

Kjempesuksess

Bendiksen presenterte ideen *Ingen grenser* til alle TV kanaler i Norge. Hun møtte først skepsis. Å la seg underholde av funksjonshemmede er ufint, upassende, det passer ikke i vår kanal, fikk hun høre. Studenter på filmskolen lo seg skakke av presentasjonen hennes, de trodde det var en parodi på reality-TV. Til slutt fikk hun gjennomslag og serien ble utviklet i samarbeid med NRK.

– Vi fikk inn 400 søknader fra folk med funksjonsnedsettelse som gjerne ville delta i serien, og ut fra disse valgte vi ut 11 deltakere, forteller hun.

Det ble en kjempesuksess. Godt håndverk og god underholdning lød kritikken. En ensom kritikerrøst som mente at serien var et freakshow, skiftet mening og beklaget uttalelsen i ettertid.

Resultatet var over én million seere i snitt og den mest sette realityserie i norsk fjernsynshistorie. 40 prosent av seerne var under 30 år. Serien vant Medierosen 2010 fordi den fremhevet positive verdier i mediene og den vant Gullruten 2010 for beste realityserie. I disse dager annonserer NRK etter deltakere til en oppfølger av serien.

Bendiksen forteller at et av målene med *Ingen grenser* var å skape noen nye helter og forbilder. Og det klarte serien til gagns. Flere av deltakerne har fått livene sine snudd på hodet, fått nye venner og innpass i arbeidslivet. Tare Teksum er en av dem (se neste side).

3 Fra virkeligheten

– I *Ingen grenser* ønsket vi at deltakerne skulle gjennomføre ekspedisjonen over Nordkalotten i pakt med naturen. Å sprengre sine egne grenser. Det sier Åse Marie Bendiksen, utviklings- salgssjef i filmselskapet Mastiff.

INGEN GRENSER

Gjennom 30 dager på tur gjennom villmarken på Nordkalotten tilbakelegger deltakerne med ulike funksjonsnedsettelse 500 kilometer for egen maskin, med Lars Monsen som ekspedisjonsleder. Underveis blir vi kjent med menneskene bak de forskjellige funksjonshemningene, deres styrker og svakheter. Alle deltakerne må lære seg å takle sine fysiske begrensninger. Samtidig er de nødt til å jobbe som en del av et lag og forholde seg til andre personer med forskjellige funksjonsnedsettelse og diagnoser. Målet er å gjennomføre ekspedisjonen ved å sprengre sine egne grenser og bevise at man kan tøyegrensene for menneskelig utholdenhet.

Serien gikk på norsk TV i 2010.

Et vendepunkt

– Å være med i Ingen grenser ble et vendepunkt i livet mitt. Før var jeg ensom og isolert, jeg følte meg ekskludert, uten arbeid og en byrde for samfunnet. Nå er alt snudd på hodet. Jeg har venner, arbeid, føler meg verdsatt, ettertraktet som foredragsholder og en etterspurt venn, sier Tare Teksum.

Et sjeldent stille øyeblikk i kano. Tare Teksum og Lars Monsen (bak).

Tare Teksum er ikke lenger en tilskuer til livet, men inkludert og involvert. Tidligere var mange redde for å ta kontakt, selv folk som kjente ham godt, vegret seg. Tare ble født med nedsatt syn og er blitt døvblind med årene.

– Jeg tror det handlet om utrygghet. At folk var redde for ikke å mestre kommunikasjonen

med meg. Når jeg ba folk gjenta fordi jeg ikke hørte hva de sa, var det ikke uvanlig at folk trakk seg tilbake. Det å se meg i Ingen grenser har tydeligvis gjort at folk tør å ta kontakt. De har sett at det er mulig å kommunisere med meg, de er blitt tryggere både på seg selv og meg.

Tare opplever også at folk har en

helt annen holdning enn før, og at handicapstempleet som har fulgt ham store deler av livet, nesten er borte.

– Serien kledde jo på mange måter av oss som deltok, vi viste oss fram som hele mennesker, med svake og sterke sider. Svak fysikk, men sterk vilje og evne til å finne løsninger. Er kloppen for smal til å forsere med staver, er det bare å legge seg ned og krype over og føle seg fram med hendene. Folk flest har vel hatt en oppfatning av hva en kar som er døvblind skal kunne klare. Det har nok endret seg og en del fordommer er brutt ned.

Fra arbeidsløs til selvstendig næringsdrivende

Tare er cand.philol., med hovedfag i historie, foruten statsvitenskap, norsk og filosofi. Da han var ferdig med studiene, spurte en journalist om hvordan han hadde klart å gjennomføre dem.

– Jeg svarte at jeg klarte det, fordi jeg ville, sier Tare.

Likevel var det ikke arbeid å få. Tare søkte og søkte etter arbeid, men fikk ikke noe. Han ble aldri innkalt til jobbintervju, og uformelle jobbforespørsler ble ikke besvart. I flere år var tilværelsen tung, uten arbeid og med lite sosialt nettverk.

– Trening og lesing opptok dagene mine. All motgangen har terga meg til ikke å gi opp. Jeg skal vise at jeg er god nok. I dag har jeg mitt eget firma og er selvstendig næringsdrivende. Å bli kontaktet av næringslivet for å holde foredrag, gjør at jeg virkelig føler meg verdsatt.

Han har et budskap til næringslivet:

– Alle kan få til noe i lag. I Ingen grenser fungerte laget, vi kommuniserte godt med hverandre. Med det mener jeg at vi ga hverandre positive tilbakemeldinger som

MOT ALLA ODDS

Til høsten kommer den svenske versjonen av Ingen grenser som heter Mot alla odds. I serien skal ti deltakere med ulike funksjonsnedsettelse ta seg igjennom 150 mil av ørken, jungel og savanne i Afrika. Mastiff står for produksjonen sammen med Sveriges Televisjon og innspillingen starter nå i vår.

Deltakerne i Mot alle odds skal ikke konkurrere. Utfordringen blir å teste sine egne begrensninger og samtidig samarbeide for å utnytte hverandres sterke sider.

3 Fra virkeligheten

Tare Teksum har fått blod på tann og har allerede planer klare for en ny ekspedisjon. Foto: Gerd Vidje

gjorde at vi strakk oss lengre og ble integrert og trukket inn i fellesskapet. Jeg tenker at det samme kan skje i arbeidslivet. Så lenge effektivitet betyr alt, er det vrient å få til. Folk som ikke er helt A4 har mye å bidra med. Det er synd at arbeidslivet går glipp av det.

Tare oppfordrer alle til å bruke evnene sine, til å ta sjanser og ta vare på det man har og utvikle det videre. Ikke fokusere på det man ikke har. Man trenger ikke å komme på TV for å få til et vendepunkt i livet.

– Jeg ble spurt en gang om jeg var bitter på grunn av funksjonsnedsettelsene mine. Nei, jeg er ikke bitter, jeg har fred med meg selv fordi jeg har akseptert hva jeg mangler. Når det er sagt: Hjelp-

FN-konventionen

I FN-konventionen artikkel 8.1 forbinder sig länderna att bekämpa stereotypa uppfattningar, fördomar när det gäller personer med funktionsnedsättning inom livets alla områden.

apparatet er raske til å peke på svakhetene når man som funksjonshemmet vil ha hjelp til utdanning og studier. Jeg mener man heller burde ta fatt i det som den enkelte har interesse og vilje til å utvikle videre.

Foto: Arash Nejad/nyebilder.no

DET ER MANGE MÅTER Å SPRENGE GRENSER PÅ

Ingen grenser ble en veldig bra serie. Ikke minst takket være måten Lars Monsen møtte og behandlet deltakerne på. Med respekt og varme, uten noen form for stakkarsliggjøring, sier Lars Ødegård (bildet), generalsekretær i Norsk Handikapforbund.

Likevel peker han på en slagside ved denne type serier.

– Man får et inntrykk av at å overvinne fysiske begrensninger ute i naturen er det eneste saliggjørende. Variasjonen blant funksjonshemmede som elsker friluftsliv er like stor som i resten av befolkningen. Poenget er at det er mange måter å sprengre grenser på i livet, mener Ødegård.

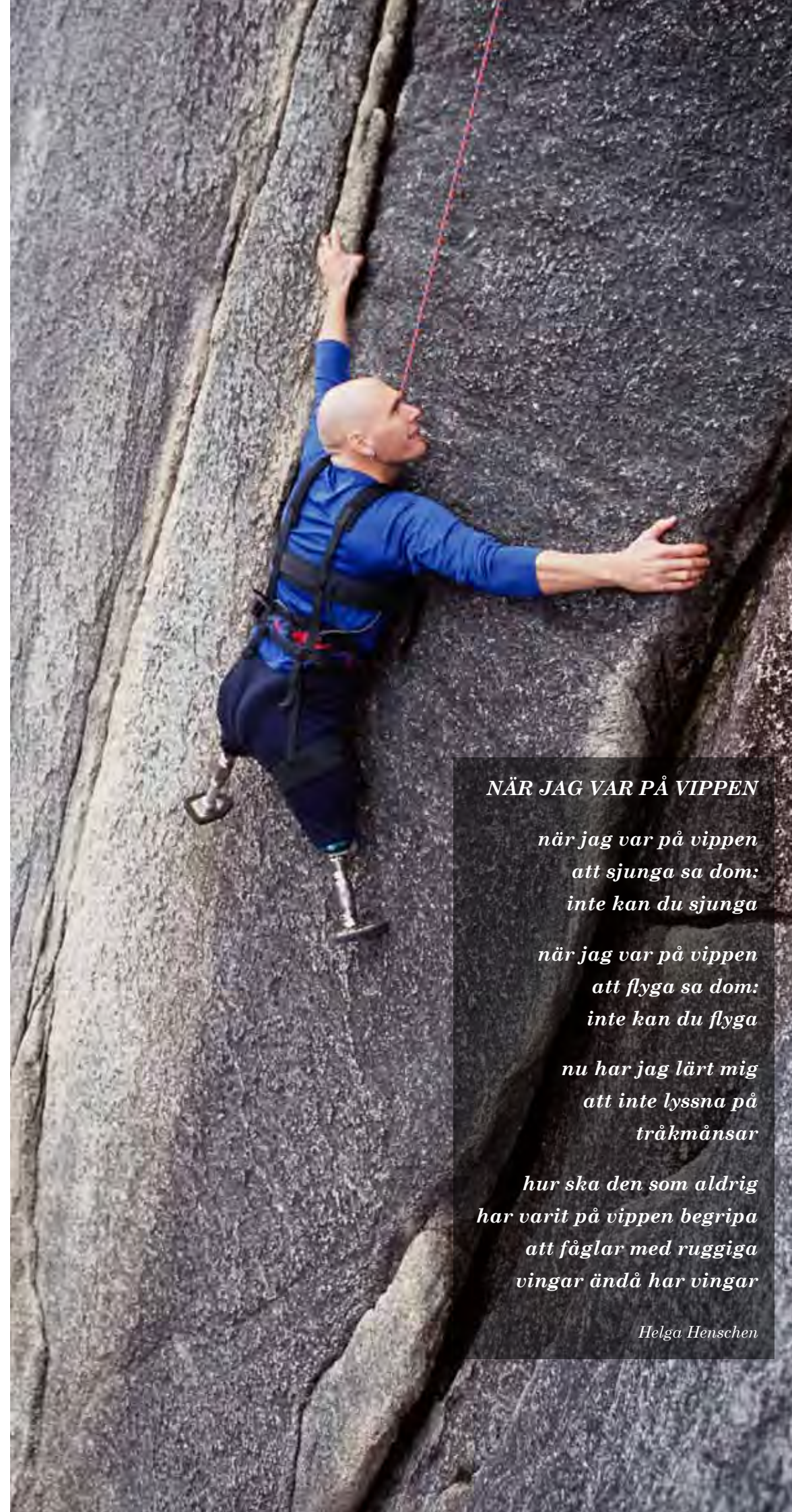
Foto: Marte Vidje

IMPONERENDE!

Det var imponerende og rørende å være vitne til hva deltakerne mestret. Jeg ser vanligvis ikke på TV-serier, men denne måtte jeg bare følge med på, sier Mari Tofte Haagensen (bildet) klesdesigner og seer.

Hun fremhever deltaker Siv som har et amputert bein, og hennes gradvise akseptering av kroppen sin. I begynnelsen av serien formidler Siv at hun er flau over beinstumpen sin og at hun har protese. Til slutt viser hun den fram og bader og svømmer. Siv kaster av seg «skammen».

– Mange går rundt og skammer seg over kroppen sin. Jeg tror at Siv har hjulpet mange til å glede seg over og bli glade i den kroppen de har, sier Mari Tofte Haagensen.

NÄR JAG VAR PÅ VIPPEN

*när jag var på vippen
att sjunga sa dom:
inte kan du sjunga*

*när jag var på vippen
att flyga sa dom:
inte kan du flyga*

*nu har jag lärt mig
att inte lyssna på
tråkmånsar*

*hur ska den som aldrig
har varit på vippen begripa
att fåglar med ruggiga
vingar ändå har vingar*

Helga Henschen

Från catwalken till Ikea-katalogen

Funkisbyrå är en unik modellbyrå där man bara får vara med om man har en funktionsnedsättning. Agenturens syfte är att synliggöra människor med funktionsnedsättningar såväl i nyhetsmedierna som i reklam.

I våras arrangerade Nacka Forum en modevecka «Express Yourself» där en del av modellerna var funktionsnedsatta. - Modellerna representerar en stor och viktig del av våra besökare och konsumenter, säger centrumchefen Mikael Wallner. Fotograf: Calle Eriksson

Bakom Funkisbyrå står den svenska ideella föreningen JAG (Jämlikhet, Assistans, Gemenskap). Föreningen har sedan starten 1992 arbetat med att påverka och sprida information om människor med omfattande funktionsnedsättningar.

- För trettio år sedan började man inkludera människor med annan etnisk bakgrund i nyhetsförmedling och i reklamsammanhang. Idag är det en självklarhet. På samma sätt bör man tänka när det gäller personer med funktionsnedsättningar. Det säger Cecilia Blanck som är verksamhetschef på föreningen JAG. Hon påminner om

att det inte var länge sedan personer med stora funktionsnedsättningar var helt osynliga i samhället. Även om mycket har skett under de senaste decennierna när det gäller rättigheter och människosyn, återstår fortfarande att lyfta fram gruppen i medierna.

- Syns man inte, så finns man inte. Det vill vi ändra på genom Funkisbyrå.

Bortom stereotypen

Sandro Grip är 37 år och en av agenturens tvåhundra femtio fotomodeller. Han och de andra modellerna presenterar sig på hemsidan www.funkisbyran.se.

Bilderna är tagna av den internationellt prisbelönta fotografen Walter Hirsch som finns representerad i Köpenhamn, Paris och New York.

Sandro har medverkat i flera av byråns modeshower runt om i Sverige. Han och hans kollegor från Funkisbyrå visar klädkollektioner tillsammans med andra fotomodeller.

- Jag har varit med sedan starten och bara fått positiva reaktioner, både när jag deltagit på catwalken och i reklamfotograferingar. Det här arbetet ger mig mycket personligen, samtidigt som det skapar bra publicitet åt vår grupp.

Den 3 december 2010 på internationella handikappdagen, genomförde Funkisbyrå en uppmärksam kampanj. På reklamtavlor runt om i stan möttes stockholmarna av Funkisbyrås modell Ida, iklädd en aftonklänning av Lars Wallin, en av Sveriges främsta modeskapare (se sid 17).

- Vi hoppas kunna göra detta till ett återkommande arrangemang. Tanken är att de största annonsörerna en gång om året ska inkludera en modell med funktionsnedsättningar i sin reklam. För att lyckas samarbetar vi bland annat med Sveriges Marknadsförbund och Svensk Handel, berättar Ewa Bohlin, pressansvarig för Funkisbyrå.

Ewa menar att det finns ett stort intresse från reklambyråerna för modellbyråns verksamhet, men reklammakarna oroar sig för att kunderna ännu inte är riktigt mogna för förändringen.

- Jag tror dock att företagen kan och vill tänka nytt. För en tid sedan kontaktade vi t.ex. Ikea och föreslog att de skulle ha med personer med funktionsnedsättning i den kommande möbelkatalogen. Redaktionsteamet tyckte att det var en utmärkt idé och ställde sig

frågan varför de inte hade gjort det för länge sedan!

1,6 miljoner möjliga kunder

Ewa Bohlin framhåller att det handlar om en förbisedd möjlighet att tjäna pengar.

- Det finns cirka 1,6 miljoner människor med funktionsnedsättningar i Sverige. De köper möbler, väljer bank, bokar resor och jämför mobilabonnemang precis som alla andra i samhället. Men de känner inte igen sig i reklam och media. Genom att inte inkludera människor med funktionsnedsättningar riskerar företagen att gå miste om 1,6 miljoner möjliga kunder.

3 **Fra**
virkeligheten

*Eva Bohlin,
Sandro Grip och
Cecilia Blanck
från Funkisbyrå
Fotograf:
Helena
Lagercrantz*

Kunst uden grænser

Den landsdækkende islandske kunstfestival «Kunst uden grænser» startede som et projekt i anledning af Det Europæiske Handicapår i 2003. Lige siden har der været tale om en årligt tilbagevendende begivenhed. Selve planlægningen er i hænderne på Margrét M. Norðdahl, som er den eneste ansatte.

– Ideen til festivalen er helt igennem islandsk. Festivalen har dog fået lov til at udvikle sig – også med friske input fra udlandet – og blive til det, som den er i dag. I begyndelsen var festivalen delt op i begivenheder, som blev spredt ud over hele året. Senere besluttede man at fokusere på visse tidsperioder en gang om året i stedet for. Så tilbød man et mere intensivt program i løbet af kort tid. I dag finder festivalen sted i slutningen af april eller begyndelsen af maj og varer i to til tre uger.

Øget synlighed

Festivalen har fået almenhedens opmærksomhed i Island via omtale i aviser og TV-udsendelser. Det kan dog være svært at holde gryden i kog, da den plads, som fx billedkunst får i medierne, til stadighed bliver nedtonet. Via medieomtalen er personer med nedsat funktionsevne blevet mere synlige som en gruppe – og også som almindelige deltagere i kulturlivet uden skelen til funktionsnedsættelsen. Festivalen har været helt åben for forskellige kunstformer, som musik, billedkunst, teater, happenings og oplæsning af digte med videre. Festivalen er ganske enkelt et forum for mennesker, hvor de kan vise deres kunstproduktion, som spænder vidt.

– Festivalen omfatter mange slags kunst. Der er både kunstnere, som også udstiller på kunstmuseerne, og så dem, der kun laver kunst for deres egen fornøjelses skyld; som hobbybeskæftigelse. For nogle kan der være tale om rehabilitering, hvor de måske har været på kursus og derefter viser resultaterne på

Margrét M. Norðdahl

Små bilder: Leonardo da Vincis Mona Lisa i Gígja Thoroddsens moderne islandske version.

En original skulptur fra festivalen i 2010. Foto: «List án landamæra»

festivalen. Vi har også kunsthåndværkere og designere, som er i jobaktivering og producerer ting med henblik på salg. Folk laver kunst på forskellige præmisser.

Festivalen har også skabt opmærksomhed i det store udland. Der har været gæster fra fx Norge, Grønland og Færøerne. Der har også været en «Kunst uden grænser» udstilling i Finland, og en gruppe fra Kettuki kunstcentret i Finland har været med på Kunst uden grænser i Island, hvor de afholdt en stor udstilling i Nordens Hus i Reykjavik.

Se muligheder, ikke begrænsninger

Norðdahl udtaler, at festivalen har etableret et samarbejde mellem kunstneriske personer med nedsat funktionsevne og professionelle kunstnere uden handicap. Dette samarbejde har fungeret godt og givet øget synlighed og skabt en merværdi. Det medmenneskelige er blevet synligt, lige så snart kontakten mellem grupperne er etableret. Det bliver vigtigere at se på muligheder end begrænsninger.

– I stedet for at se på et menneske, uden hænder eller uden ben og i kørestol, og sige: «Nej, hør nu her, du kan ikke deltage i dansen», skal man mere se på mulighederne for at skabe dans i situationen, således at den passer til personen. Det er vigtigt at søge nye ideer, som fx Share Music i Sverige har gjort i samarbejde med komponisten Christian Lindberg, hvor en lyd, lavet af en dreng med udviklingshæmning, blev komponeret ind i et musikstykke.

Synlighed og samarbejde er blandt festivalens vigtigste parametre. Festivalen bliver ikke lavet af medlidenhed med personer med nedsat funktionsevne. Tværtimod skal den vise, at der i denne gruppe er tale om en uudnyttet ressource, mener Norðdahl.

Fakta

De tre foreninger, som stod bag arrangementet i begyndelsen, var «Fjölmennt», som tilbyder voksenuddannelse for mennesker med nedsat funktionsevne, «Þroskahjálp», som er paraplyorganisation for mange organisationer på handicapområdet i Island, og «Hitt húsið», som er et kultur- og informationscenter for unge mennesker i alderen 16–25 år.

Sidenhen er der kommet flere arrangører end i det første år, idet «Átak», som er en forening for mennesker med udviklingshæmning, og Islands Handicapforbund også er kommet til. Desuden har Islands Kunstnerforbund et medlem i bestyrelsen.

FN-konventionen

I FN-konventionen artikel 8.1 forbinder sig länderna att höja medvetandet om kapaciteten hos och bidrag från personer med funktionsnedsättning.

Si det som det er

– Jeg er frisk, jeg har friskmeldingsattest fra psykiateren min. Har du attest på at du er frisk? Det var Kjell Magne Bondeviks svar til journalisten som lurte på om han virkelig var frisk, da han kom tilbake på jobb som statsminister i Norge etter drøyt tre ukers sykmelding for psykisk sykdom.

Kjell Magne Bondevik var statsminister i Norge fra 1997–2000 og 2001–2005. Han etablerte Oslo-senteret for fred og menneskerettigheter i 2006. Her er Bondevik i Nairobi i 2010 sammen med Odinga, statsminister i Kenya. Osloenteret arbeider blant annet med demokratiutvikling (www.oslocenter.no).

Kjell Magne Bondevik vakte oppsikt langt ut over Norges grenser da han i 1998 valgte å sende ut en pressemelding om at han var sykmeldt på grunn av psykisk sykdom. En uvanlig åpenhet til en statsminister å være.

– Åpenheten var nok ikke helt gjennomtenkt fra min side der og da. Vi satt hjemme i leiligheten, kona mi og jeg, et par nære venner i politikken og psykiateren. Det var åpenbart at jeg hadde en sterk depressiv reaksjon. Jeg følte meg elendig og måtte uten tvil sykmeldes. Så kom spørsmålet: Hva sier vi til offentligheten? Si det

som det er, glapp det ut av meg – og sånn ble det.

Bondevik hadde ikke forestilt seg dagen derpå. Han tegner et bilde av seg selv på kjøkkenet hjemme, i slåbroken, mens han hører pressemeldingen blir lest opp i radioen – og ikke bare det: Regjeringen hadde innkalt til pressekonferanse, og det var store politiske avgjørelser som skulle tas nettopp den dagen.

– Jeg opplevde situasjonen svært dramatisk og skjønte at jeg måtte holde meg unna radio, TV og aviser. Å høre vignetten til Dags-nytt var nok til å gi meg angst.

Åpenhet gagner alle

I ettertid er Bondevik glad for at han var åpen om sykdommen. Det ble ingen spekulasjoner om hvorfor han var syk.

– At den ballen ble lagt død med en gang var bra. Viktigere var det at åpenheten bidro til å gjøre psykisk sykdom mindre stigmatiserende. Mangel på åpenhet om psykisk sykdom er skadelig for den det gjelder. Mange bærer på sykdommen alene. De føler skam og uten å få lettet på trykket ved å snakke med noen og få profesjonell hjelp, kan sykdommen eskalere. Bare det å få satt ord på det såre og vanskelige kan være begynnelsen på bedring, sier han.

Bondevik viste også at det er mulig å komme tilbake på jobb etter psykisk sykdom.

– Brekker du et bein som er synlig på kroppen, er alt såre vel og ingen lur på om du skal tilbake i jobb. Knekker du bein i kroppen, som psykisk sykdom er, blir det skummelt, og du risikerer å bli betraktet som tapt i arbeidslivet. Det er på tide å alminneliggjøre psykisk sykdom og åpenhet kan spille en stor rolle i nettopp det.

Ble et helere menneske

– For min del synes jeg at jeg gjorde en bedre jobb etterpå, jeg lærte mye om det å være menneske og jeg ble en bedre leder.

Han utdyper:

– Når du har vært langt nede i mørket, som jeg var, setter du desto større pris på de lyse sidene som livet byr på. Sykdommen førte til at jeg brettet ut livet for mitt indre øye, jeg fikk se mer av mangfoldet og jeg synes at livet ble rikere. Jeg er blitt et helere menneske.

Jeg har i større grad enn før antennene ute for å fange opp hvordan folk rundt meg har det, og det har gjort meg både til et bedre menneske og til en bedre leder. Jeg

er mer oppmerksom på å sette egne grenser for å skaffe meg pusterom og avkobling, og jeg signaliserer det samme til dem jeg leder. Som leder grubler jeg heller ikke så lenge før jeg tar avgjørelser, jeg er blitt bedre til å avslutte prosesser og stoler mer på meg selv som leder.

Pressen lot med få unntak Bondevik være i fred i sykdomsperioden. Det er oppsiktsvekkende, særlig med tanke på hvordan britisk presse kan oppføre seg mot kjentfolk som av en eller annen grunn er ute i hardt vær.

– Selv offentlige personer har krav på personvern. Jeg opplevde at pressen stort sett oppførte seg varsomt og respektfullt. Det viser at pressen har høy standard.

Mange sendte brev til den syke statsministeren sin. Vel tusen brev kom til statsministerens kontor i løpet av sykdomsperioden.

– De fleste kom fra vanlige folk som skrev at åpenheten min hadde hjulpet dem. Å oppleve at jeg ikke var alene var godt for meg også, det hjalp meg videre i prosessen med å bearbeide min egen helse.

Å kjenne seg selv

Det er snart 13 år siden historien til Kjell Magne Bondevik fant sted. I dag leder Bondevik Osloenteret for fred og menneskerettigheter.

– Jeg har fortsatt attest på at jeg er frisk. At jeg faktisk holder meg frisk handler mye om at jeg kjenner sårbarheten min. Vi mennesker er sårbare på forskjellige måter. Jeg er veldig sårbar for tapsopplevelser. Da jeg ble syk, hadde jeg på kort tid mistet tre som sto meg nær, alle var på min egen alder og alle døde av hjerne-svulst. Ubearbeidet sorg er psykisk veldig krevende. Kjenner man sine egne sårbare sider er det mulig å ta forholdsregler. Det gir styrke å vite om det, man blir sterkere av å kjenne på sin egen svakhet.

– Allt jag gör är politik

– När jag sa att jag ville bli artist sa alla förstå-sig-påare att det aldrig kommer att gå. Drömmar var visserligen bra, men jag måste vara realist och förstå att det helt enkelt inte kommer att fungera.

Jesper Odelberg fick sitt stora genombrott 1997 i «Släng dig i Brunnen». Han blixtrade till och var helt plötsligt på allas läppar. Tusentals skrev och ringde efter TV-framträdandet, främst kvinnor, och ville se mer av denne självutlämnande, elake, träffsäkre, utmanande komiker som visade stor värme och kärlek för de svaga och utsatta.

All god humor föds ur vrede.

Mel Brooks

Jesper Odelberg spränger fördomar som ståuppkomiker – eller sittnerkomiker som han själv säger. Vi träffas en förmiddag i en hotellfoajé i Vasastan i Stockholm innan Jesper ska ge sig i väg till riksdagen för att träffa sin partigrupp.

– Min manager blev lite orolig när jag berättade att jag står som andra reserv till riksdagen för vänsterpartiet. Han är väl rädd att det ska bli för mycket politik och för lite skratt, men det behöver han inte oroa sig för.

Jesper Odelberg fick sitt genombrott i Tv-programmet «Släng dig i Brunnen» 1997 och har sedan dess turnerat över hela Norden som komiker och vissångare. Men det började med en beundrad morbror som lät den 5-årige Jesper följa med på sina dansbandturnéer runt om i Sverige.

Krävdes stöd och mod att våga

– Drömmar föddes i den där i den där turnébussen. Nu i vuxen ålder förstår jag att min morbror troligen tyckte lite synd om sin CP-skadade brorson och det var därför han tog mig med. Så frågan är om jag alls hade varit artist i dag om jag varit normalstörd.

Men vägen mot scen var långt ifrån käpprak. Jesper är övertygad om att han hade suttit på Samhall och målat prickar på dominobrickor idag, om han inte hade träffat de rätta människorna. Precis som huvudpersonen i Susanne Bieres film «Livet är en schlager» där han spelar en av huvudrollerna.

Efter gymnasiet blev han erbjuden ett arbete hos Samhall som han tackade nej till. I stället ordnade han själv ett jobb i gramofonarkivet på Radio Väst. Men arbetsförmedlingen tyckte inte det var en lämplig arbetsuppgift för en handikappad person utan såg till att han fick sitta och arkivera nyheter istället.

– Jag trodde jag skulle förgås i det där arkivet. Min räddning blev när min skolkamrat Carl-Einar Häckner ringde och berättade att han behövde en rullstolsburen skådespelare till en pjäs på Backa Teater. Efter den uppsättningen fick jag en praktikplats tack vare Eva Bergman, Backa Teaters konstnärliga ledare. Hon tog min konstnärlighet på allvar och jag menar på fullt allvar att hon räddade mitt liv. Hon såg hela tiden till att jag trots aktivt motstånd från arbetsförmedlingen fick arbeta och utvecklas på teatern.

Du är ganska rå när du driver med dig själv och din skeva kropp. Kan man skoja om allt?

– Jag tycker man kan skämta om allt man har erfarenhet av eller åtminstone anknytning till. Min humor har ett allvarligt budskap. Det handlar om att bekämpa fördomar och galenskap. Det är samma drivkraft som gör att jag engagerar mig politiskt. Mitt budskap är detsamma – oavsett om jag sitter i talarstolen eller på scen.

Jesper Odelberg, född 1970, är en svensk ståuppkomiker och skämtar gärna om funktionshinder. Han har själv en CP-skada. Jesper har medverkat i en rad produktioner: Musik i Väst, Den onde den gode den fule, 1998, Är du CP eller?, 1999 på Backa Teater. Show med Lasse Lindherot. Jesper är också musiker. Han är bland annat ena halvan i en duo med Thomas Darelid. 2002–2003 arbetade Jesper som politiskt sakkunnig under dåvarande socialminister Lars Engqvist i Göran Perssons regering.

Dold historia lyfts fram i ljuset

– *Ungefär en sjättedel av svenskarnas livsbetingelser finns varken representerade på museer eller i den generella historieskrivningen. Det betyder att vi saknar en viktig pusselbit i vår välfärdshistoria.*

Det säger Margareta Persson som är projektledare för ett treårigt projekt vid Nordiska museet, vars syfte är att öka museernas kunskap inom området handikappshistoria. Bland annat ska man utveckla nya former för kommunikation och dokumentation för att samla in livsberättelser från människor med funktionsnedsättning.

– Jag hoppas att livsberättelserna ska ge oss stoff till att skapa en ny bild av välfärdens framväxt. Det var sannerligen ingen självklarhet från början att alla medborgare skulle ingå i folkhemmet på lika villkor. Och frågan är om det verkligen är en självklarhet idag, säger Margareta Persson.

Margareta Persson nämner flera

exempel på hur historikerna glömmat bort funktionshindrades liv. I de svenska skolböckerna står det t.ex. att från och med år 1842 fick alla barn gå i skolan i och med införandet av allmän skolplikt. Men det gällde inte barn som ansågs «sakna erforderlig fattningsförmåga», dvs. barn med intellektuella funktionshinder. Ett annat exempel är de överklasslägenheter som finns bevarade i originalskick, där besökarna kan ta del av borgarfamiljernas och tjänstefolkets liv.

– Vad man sällan får höra är att det förekom att en psykiskt sjuk eller utvecklingsstörd släkting gömdes undan i ett av rummen mot gården.

Rubba normalitetsbegreppet

Margareta Persson säger att ambitionen är att öppna ögonen på museivärlden och få tjänstemännen att tänka «funktionshinder» som en självklarhet.

– Ytterst sett handlar det om vad som anses vara normalt och inte. Genom att synliggöra att befolkningen är och alltid har varit heterogen så rubbar vi normalitetsbegreppet. Om man jämför med synen på homosexuella så har vi – eller är vi åtminstone på väg att byta perspektiv, men i fråga om funktionsnedsättningar har vi inte kommit lika långt.

Margareta Persson påpekar att historien synliggör det faktum att en funktionsnedsättning inte behöver innebära sociala begränsningar, förutsatt att miljön är tillgänglig och personen får rätt stöd.

– Därför föredrar jag att handikappshistorien blir en del av den generella historieskrivningen. Man har ibland lyft fram behovet av ett speciellt handikappmuseum, men det tror jag är en mindre lyckad lösning. Jag skulle hellre vilja att handikappperspektivet lyfts fram i alla utställningar.

Om man inte vågar se framåt och vägrar se bakåt får man se upp

Tage Danielsson

Drottning Sofias stiftelse, «Ensam idiot». Den allmänna inställningen på 1800-talet var att idioten ansågs oförfädd och stående lägre än djuren. Pionjärerna ville förändra detta. Man ville få de ansvariga att rikta blickarna på de stora framsteg som gjorts för idioterna i bl. a. Frankrike, Schweiz och Tyskland. Fotografi från ca 1895

Sälvstaholm år 1943
«Denna ständiga övervakning som är nödvändig i hem där bägge könen vistas inverkar tröttnande och oförfäddaktigt både på funktionärer och elever. Ett besvärande irritationsmoment är genom denna uppdelning borta från arbetet». Citat hämtad från intervju med föreståndarinnan Rut Lindahl år 1936.

För att det ska bli möjligt krävs det ökad kunskap bland utställare och museiledning. Margareta Persson och hennes kollegor kommer att resa runt i landet och föreläsa om hur man inkluderar handikappdimensionen i den ordinarie verksamheten. En stor enkät kommer att skickas ut till museerna kring vad man gör idag när det gäller funktionshinderperspektivet.

Från inventering till filmfestival

En annan del av projektet syftar till att få igång en dialog mellan

handikapprörelsen och museivärlden. Vidare ska man samla in livsberättelser via webben. Tanken är att personer med olika funktionsnedsättningar har unika erfarenheter som tillhör vår historia och som alltför sällan berättas.

– Det insamlade materialet kan både bidra till en ny syn på 1900-talets välfärdsbygge, men också ge fakta till framtida forskning. På samma sätt ska vi i projektet vidareföra det arbete som Handikapphistoriska föreningen, med Bengt Lindqvist i spetsen, har startat.

Föreningen har byggt upp två databaser, en referensdatabas och en bilddatabas som finns tillgängliga på nätet via hemsidan www.hhf.se. Tanken är att databaserna i någon form ska integreras i Nordiska museets generella arkiv.

Inom det treåriga projektet planeras även en internationell filmfestival.

– Vi ska visa spelfilmer, dokumentärer och kortfilmer som handlar om hur livet gestaltar sig för människor med olika psykiska och fysiska förutsättningar. I anslutning till filmerna kommer vi att arrangera seminarier där vi diskuterar de beskrivningar och värderingar som finns i filmerna.

Projektets fyra delar

1. Inventering av svenska museers handikappdokumentation
2. Interaktion med handikapporganisationer och med personer med eget funktionshinder – webbplattform
3. Utveckling av en handikapphistorisk databas
4. En filmfestival om och av personer med funktionsnedsättning

Läs mer på

- Nordiska museets hemsida: www.nordiskamuseet.se
- Handikapphistoriska föreningens hemsida: www.hhf.se

Sängdags vid Föreningen för sinnesslöa barns vård på Sävstaholms slott. «Skyddslingarna har sammanlagt 14 sovrum till sitt förfogande, de flesta i tredje våningen, trevliga rum med blommor och egna skåp, som deras innehavare kan låsa med egna nycklar. De största gemaken användas till samlings- och dagrum.» Ur Katrineholmskuriren 1934

FN-konventionen

FN-konventionen om människor med funktionsnedsättning artikel 8.1: Konventionsstaterna åtar sig att vidta omedelbara, effektiva och ändamålsenliga åtgärder för att höja medvetandet i hela samhället om personer med funktionsnedsättning och för att främja respekten för deras rättigheter och värdighet.

En goodwill-ambassadør

Med 14 fulde sæsoner har Trey Parker og Matt Stone ramt plet med tegnefilmsserien *South Park*, der handler om en flok folkeskoleelevers ikke helt normale hverdag i byen South Park, Colorado. Serien har gjort politisk ukorrekthed til sit vartegn. Der bliver gjort nar af alt og alle: Religion, kendisser, krigsveteraner, jøder, politikere, mobbeofre, rednecks, seksuelle minoriteter, etniske minoriteter – ja stort set alle minoriteter. Og dermed også handicappede.

«Jimmy og Cartman. En afstemning på BBCs websted bbc.co.uk/ouch kårede Timmy som den mest populære handicappede på tv for nogle år siden. I *Seattle Times* har Jeff Shannon, der er lam fra halsen og ned, kaldt Jimmy og Timmy for goodwill-ambassadører.»

Først kom Timmy, der sidder i kørestol, og hvis ordforråd stort set er begrænset til hans eget navn udtalt med varierende intonation og volumen. Han omtales ofte som retarderet, men han er også sanger i sit eget rockband: Timmy and the Lords of the Underworld. Senere blev også Jimmy fast inventar i serien. Jimmy er stand-up komiker og kan kun gå ved hjælp af krykker, da han har muskelsvind. Derudover stammer Jimmy, og nedenstående er et typisk eksempel på South Parks humor fra en situation, hvor hovedpersonen Stan beder Jimmy om en tjeneste:

STAN: Jimmy, can you tell Wendy that she's a continuous source of inspiration?
JIMMY [til Wendy]: Stan says that you're a cunt-cunt-cunt-cunt...
WENDY: Well, tell Stan to FUCK OFF! [går væk]
JIMMY: ...a continuous s-source of inspiration.

Krøblinge-wannabes ingen adgang

South Park overskred også grænser i afsnittet Krazy Kripples. Vrede over Christopher Reeves status som handicappet helt – og det var der faktisk handicappede, der også var i virkeligheden – danner Timmy og Jimmy en klub, hvori man kun kan blive medlem, hvis man er født krøbling. Krøblinge-wannabes ligesom Reeve er forment adgang.

Sådan er tonen i South Park, og ingen skånes, hvilket netop er pointen. Hvis man havde valgt at frede lige præcis mennesker med funktionsnedsættelser, så ville det have været stigmatiserende.

Dans för alla

DanceAbilitys workshop håller på att börja. Närmare tio personer har samlats i en danslokal Helsingfors. Det är en integrerad danstimme, dvs. en danstimme där alla kan delta oberoende av funktionsförmåga. Idag är det dansläraren Outi Ivaska som leder oss.

Improvisation och frihet

DanceAbility är en dansmetod som grundar sig på kontaktimprovisation; en rörelseform som sker i stunden. Improvisation sker tillsammans eller ensam, säger Outi. Det är amerikanen Alito Alessi som tillsammans med Karen Nelson i slutet av 1980-talet började utveckla DanceAbility.

– I DanceAbility är alla rörelser likvärdiga. Rörelsen kan ske med ögonen eller med fingrarna. Det som någon gör med kroppen kan en rullstolsburen person göra med ett finger eller med ögonen, säger Gunilla Sjövall ordförande för DanceAbility Finland r.f.

Alito Alessi har lett DanceAbility

utbildningskurser runt om i världen. Hans budskap är att alla kan dansa. Grundtanken i en DanceAbility workshop är att det inte görs något sådant som inte alla kan delta i.

– Istället för att tydliggöra det som skiljer oss åt från varandra skall vi hitta det som förenar oss; alla är jämställda i dansstudion. Idén är att vi skall lära känna varandra bortom våra yttre egenskaper, betonar Outi.

Det är också det som håller på att ske i studion genom dansen. Jag är nyfiken på att få kontakt med Nina, Timo och Pierre. Vem är de? Blickarna, rörelserna och beröringarna får oss att ta de små

stegen till den första bekantskapen mig och dem emellan. De har träffats förut, jag är ny här.

Under den två timmar långa workshopen lever vi in i roller som fiskar i vattnet, lejon på savannen, örnar i luften eller getter på berget. Idag använder vi oss av ljud, musik och läten. Alla rör vi på oss på ett eller annat sätt. Några sitter i rullstol. Vi kryper, vi går, vi hoppar, vi rullar, vi rör på huvudet, händerna och fingrarna. Vi rullar framåt och bakåt, i rullstolen eller utan. Vi gör det som förenar oss, vi är i kontakt med varandra.

I en av övningarna bildar vi par och skall följa varandras rörelser. Plötsligt åker Gunilla in i väggen med sin rullstol. Den lekfulle Pierre som är hennes partner följer efter och åker också in i väggen. Incidenten åtföljs av skrattsalvor.

– I integrerad dans är det ingen som definierar hur du får röra dig, säger Outi.

Tuija Eskoli, som fungerar som personlig assistent till Gunilla inflikar att en icke-funktionshindrad kan lära sig vara självständig

FN-konventionen

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning artikel 30.2 slår fast att konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få möjlighet att utveckla och använda sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga, inte endast i eget intresse utan även för att berika samhället.

Outi Ivaska är en av ledarna för DanceAbilitys workshopar.

Kontakt, samarbete och rörelse under DanceAbilitys workshop i Helsingfors.

genom DanceAbility. Traditionellt har vi fått lära oss att vi måste dansa på ett visst sätt.

– I DanceAbility är det befriande att kunna göra som man själv vill, framhäver Tuija.

DanceAbility till Finland

Gunilla är en av eldsjälarna bakom DanceAbility i Finland. Hon har aktivt fört budskapet om DanceAbility vidare. Året var 2004 då Gunilla första gången kom i kontakt med Alito Alessi. Han ledde då en fem dagars workshop vid en dansfestival i Pyhäjärvi i Finland. Gunilla deltog i workshopen av ren nyfikenhet. Efter en till workshop året därpå var Gunilla såld.

– Det tog 50 år för mig att inse

att jag som rullstolsburen också kan dansa, säger Gunilla.

År 2006 åkte Gunilla med Pauliina Lappi-Ruhanen till Wien där de utbildade sig till danslärare. Tillsammans började de föra fram DanceAbility i Finland.

– Jag har hela mitt liv vetat att i mig bor en liten dansare. Dans är mitt sätt att uttrycka mig. Utan mitt handikapp skulle jag säkert ha blivit en showdansare, säger Gunilla och ler stort.

Föreningen DanceAbility Finland grundades år 2008 och Gunilla Sjövall har sedan dess fungerat som föreningens ordförande. Under de här åren har föreningen organiserat en danslärarutbildning, en dansproduktion och återkommande workshopar öppna för allmänheten.

– I våra workshopar brukar deltagarantalet röra sig mellan 5 och 20 personer. Alla är välkomna.

Sommaren 2009 ordnades en DanceAbility danslärarutbildning i Helsingfors, ledd av Alito Alessi. I utbildningen deltog ca 20 personer från nio olika länder.

Inom DanceAbility Finland har det bildats en konstnärlig underavdelning med namnet Kaaos Company. På hösten satt deltagarna ihop en dansföreställning, Kaleidoskope, som fick en del publicitet i TV och radio.

Gunilla råkade vara i närheten när ett inslag gjordes om Kaleidoskope och journalisten visste inte hur han skulle presentera en av dansarna som var liten till växten. Enligt Gunilla var dansarens utseende oväsentligt.

– Istället för att föra fram funktionshindret borde det talas om dans, säger Gunilla.

LÄNKAR

- www.danceability.com
- www.danceabilityfinland.com/
- www.spinn.tumblr.com/

DANCEABILITY

1. DanceAbility är en dansmetod som är tillgänglig för alla. Övningarna består av improvisation och kreativitet och de är skapade för alla, oberoende av funktionsförmåga. Genom dansen kan deltagande personer uttrycka sig, kommunicera och skapa gemenskap.

2. Alito Alessi är den internationella DanceAbility-rörelsens konstnärliga ledare och en av DanceAbility metodens skapare. Han har varit med om att utveckla den moderna dansen i 30 år. Alito Alessi är internationellt känd som banbrytare inom kontakt-improvisation och en brobyggare mellan dans och funktionshinder. Han har mottagit ett antal priser och erkännelser.

3. Sedan år 1997 har Alito Alessi utbildat DanceAbility danslärare. DanceAbility Teacher Certification Workshops utbildningar har organiserats runt om i världen. Den första utbildningen i Finland och i Norden organiserades år 2009 i Helsingfors. Idag finns det ca 300 utbildade DanceAbility-lärare runt om i världen.

4. DanceAbility Internationals målsättning är att lyfta fram integrerad dans som en gemensam grund för kreativ skapelse för alla människor. Målet nås genom performans, utbildningsprogram och workshopar. Det internationella arbetets målsättning är att minska fördomar mot och missuppfattningar om funktionshinder.

Talböcker – 55 år av teknik- utveckling och ökad tillgänglighet

Från rullband på öppen spole till digitala ljudfiler direkt hem i den egna datorn. Från ideell verksamhet inom synskaderörelsen till statlig myndighet. Det går framåt för den svenska talboken.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, är en statlig myndighet som lyder under Kulturredamentet. Myndigheten, som funnits sedan 1980, ansvarar för regeringens uppdrag att tillgodose de behov av litteratur som personer med synskada och andra läshandikapp har. Detta sker i samverkan med andra bibliotek.

Till stöd för verksamheten finns lagtexter och regleringsbrev och målen är tydliga:

TPB ska producera och förvärva talböcker motsvarande minst 25 procent av den årliga bokutgivningen i Sverige. Det blir ungefär 3000 titlar om året.

Produktion och distribution av talböcker sker enligt den svenska

talboksmodellen. I den ansvarar staten (TPB) för produktion, information och lånecentralfunktion. Länsbiblioteken sköter servicen på regionnivå och kommunbiblioteken har hand om utlåning och kontakt med låntagarna. För att som enskild person låna en talbok kontaktar man alltså sitt vanliga folkbibliotek. Denna modell skiljer sig från resten av världen, där ett centralt blindbibliotek står som ensam ansvarig för hela landets verksamhet. En fördel med den svenska modellen är givetvis att den synskadade inte särskiljs från övriga samhället utan har sin lokala biblioteksfilial att gå till precis som andra medborgare. Men det går också att göra sitt boklån via telefon eller e-post. Boken skickas då hem och kan returneras kostnadsfritt.

Höga ambitioner

Att nå upp till 25 procent av den totala årliga bokutgivningen i Sverige har visat sig vara svårt. Anslagen ökar inte, men bokfloden gör det. Ett bokmöte, bestående av TPBs bibliotekarieer bestämmer vilka böcker som ska överföras till talböcker och andra anpassade medier. Av de cirka 3000 fack- och skönlitterära titlar som väljs ut bygger 70 % på förslag från låntagare. Ingen önskan, inget förslag kan vara för udda. Det viktiga för denna statliga myndighet är att deras böcker blir lästa och därför är man också mycket lyhörd för låntagarnas egna inläsningsförslag. Statistiken säger att det är väldigt få böcker av TPBs bestånd som aldrig blir lästa. Också de smalaste av de smala finner till slut en läsare.

Idag finns cirka 50000 registrerade talbokslåntagare i Sverige. Det är en låg siffra jämfört med andelen läshandikappade. TPB räknar med att 6 procent av Sveriges befolkning har en funk-

Talbok eller ljudbok?

Skillnaden mellan talböcker och ljudböcker är juridisk:

Talböcker produceras med stöd av upphovsrättslagen och kan bara göras av bibliotek och organisationer som har regeringens eller myndigheternas tillstånd. Bibliotek kan köpa, ladda ned eller låna in talböcker för utlån till personer med läshandikapp.

Ljudböcker är en kommersiell produkt som följer vanliga upphovsrättslagar. Var och en kan köpa ljudböcker i handeln. Ljudböcker görs oftast inte i DAISY-format.

Talboks- och punktskriftsbibliotek i Norden

SVERIGE

Talboks- och punktskriftsbibliotek: www.tpb.se

DANMARK

Nota – Nationalbibliotek for mennesker med læsevanskeligheder: www.nota.nu

FINLAND:

Celia – Biblioteket för synskadade: www.celia.fi

ISLAND:

Blindrabókasafn Íslands: www.bbi.is

NORGE:

Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek: www.nlb.no

Malin Grände är fil mag i litteraturvetenskap. Hon är talbokslåntagare sedan 30 år tillbaka och arbetar som redaktionssekreterare på litteraturtidningen Parnass och som frilansskribent.

tionsnedsättning som gör att man inte kan läsa tryckt text. Detta skulle innebära att behovet finns hos över en halv miljon svenskar. Vid sidan av de stora grupperna synskadade och dyslektiker, finns också andra grupper med behov av anpassad litteratur som till exempel personer med kognitiv funktionsnedsättning eller rörelsehinder. Då man för några år sedan genomförde en undersökning bland sina låntagare i åldern 20 till 64 år,

FN-konventionen

I FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning, artikel 24.1 ställs krav på att personer med funktionsnedsättning får lika möjligheter till att utveckla sin personlighet, begåvning och kreativitet.

kunde TPB dock konstatera att traditionen som bibliotek för synskadade fortfarande är stark. Av denna grupp låntagare var 80 procent synskadade och 20 procent dyslektiker. Ser man till förhållandena i samhället i stort, borde siffrorna vara de omvända. Att nå ut till nya låntagargrupper och öka antalet brukare tycks vara en svår utmaning.

Växande skara användare

Det krävs inget läkarutlåtande eller annat intyg för att låna talböcker. Den som har ett behov går till sitt bibliotek och bibliotekarien hjälper låntagaren samt upplyser om rättigheter och skyldigheter. Det är tillåtet att göra kopior på talböcker för eget bruk, men det är inte tillåtet att sprida böckerna vidare, att till exempel lägga ut filerna på nätet. Bokstavskombinationen TPB står inte i det här fallet för The Pirate Bay.

Författare och andra upphovskvinnor och -män får endast bibliotekersättning för talböcker, vilket skiljer sig markant från den kommersiella ljudboken och ersättningar kring den typen av produktion. Den låga ersättningen för talböcker gör det möjligt att producera det relativt stora antalet titlar årligen och dessutom att kunna behålla den unika bredden.

Också själva inläsningen skiljer talböcker och ljudböcker åt. Talboks-inläsare är sällan kända skådespelare, men kunniga på sitt område och med röster som sätter texten i första rummet. En talbok är inte dramatiserad, har inte vad man kallar verkshöjd. Den är en överföring av den tryckta boken och ska alltså vara neutral. Det är läsaren som själv ska ha möjlighet att göra sin tolkning av texten. Men en inläsning får förstås inte bli monoton och tråkig. Detta är en balansgång som inte alltid lyckas fullt ut.

Ny teknik och nya förmedlingssätt

En hastig blick bakåt visar att talboksutlåningen i Sverige startade år 1955, då på rullband och i ideell regi av synskaderörelsen. På 1970-talet underlättades låntagarens möjlighet till läsupplevelse genom kassetbandet och 1980 övergick den ideella verksamheten till statlig myndighet. Under 90-talet arbetades DAISY-tekniken fram, en form av sökbar och intelligent mp3 som förenklar navigering i böckerna. Idag finns i stort sett inga fysiska talböcker kvar på Talboks- och Punktskriftsbiblioteket. Den omfattande digitaliseringen av bokbeståndet är klar och varje bibliotek laddar nu ned låntagarens exemplar från TPBs gigantiska arkiv. Just nu pågår nästa stora förändring. Sedan några år har högskolestudenter själva kunnat ladda ned sina böcker. Inom en snar framtid kommer denna möjlighet erbjudas alla enskilda talbokslåntagare i Sverige. Då kommer TPBs digitala portar stå öppna 24 timmar om dygnet och de över 90000 titlarna blir åtkomliga från den egna datorn.

Talboks- och Punktskriftsbiblioteket

1980 bildades den statliga myndigheten Talboks- och Punktskriftsbiblioteket, TPB som en följd av den statliga utredningen Kultur åt alla (1976). Då fanns 12500 talböcker i beståndet. Idag är det drygt 90000 titlar. Talböcker har gått att låna sedan 1955. Punktskriftsböcker har lånats ut sedan 1882. Varje år produceras cirka 3000 talböcker och 400 punktskriftsböcker. TPB har talböcker på 48 olika språk. Flest titlar finns på svenska, sedan följer engelska och finska.

*Konst är inte
en spegel
som man håller upp
mot verkligheten,
utan en hammare
med vilken man
formar den.*

Bertolt Brecht

3 **Fra
verkligheten**

A photograph of three athletes standing on a white podium during the Rio 2016 Paralympics. The athlete on the left is a young man with dark hair, wearing a black tracksuit and a gold medal. The athlete in the center is a man with curly hair and a beard, wearing a black tracksuit with 'FEB' on the sleeve, a gold medal, and a black glove on his raised right hand. The athlete on the right is a man in a wheelchair, wearing a black tracksuit with 'FEB' on the sleeve, a gold medal, and a black glove on his raised right hand. They are all wearing white sneakers. The background is a blurred stadium with green grass and a white fence.

8 Sammendrag Summary

Politikere skal ikke diktere indholdet i medierne

Politikere skal overlade programplanlægningen til medievirksomhederne selv, svarer Danmarks kulturminister Per Stig Møller på spørgsmålet om, hvorvidt ministeriet bør stille krav til medievirksomheder om, at en vis procentdel af det samlede udbud skal omfatte mennesker med handicap.

Per Stig Møller involveret i det nordiske samarbejde på Nordisk Råds session i 2010.

– Det er sådan, at ansvaret for både programlægningen og ansættelsespolitikken ligger hos public service-kanalerne selv – og ikke hos os politikere. Vi har fra politisk side alene til opgave at fastsætte de overordnede rammer for public

service-kanalernes programvirksomhed, siger Per Stig Møller.

Disse rammer er for Danmarks Radios vedkommende netop udstukket med fastlæggelsen af DR's public serviceforpligtelser i den nye public servicekontrakt,

som kulturministeriet og DR som opfølgning på medieaftalen for 2011–2014 lige har indgået.

Skal spejle hele Danmark

Kontrakten fastsætter helt overordnet, at DR's public service-virksomhed bl.a. har til formål at samle og spejle hele Danmark – blandt andet ved at tilbyde en bred samfundsmæssig dækning af Danmark. Derudover indgår der i kontrakten et specifikt krav om, at DR skal styrke dækningen af handicapdræt.

– Et af målene med Danmarks Radios nye public service-kontrakt har været at gøre politikernes styring af programplanlægningen mindre og dermed give DR større redaktionel frihed. I tråd med dette finder jeg ikke, at der bør opereres med kvoter for, hvilke samfundsgrupper der skal indgå i DR's public service-udbud, siger Per Stig Møller.

Han mener, at fra politisk hold skal man alene sætte fokus på det overordnede public service kerneindhold, som DR skal levere – blandt andet inden for nyheder, uddannelse og læring, idræt, dansk kultur, musik og dramatik samt tilgængeliggørelse af programmer m.v. for handicappede.

– Spørgsmål om, hvilke konkrete programmer og tjenester, der i den sammenhæng konkret skal leveres, skal afgøres af de programkyndige hos DR. Tilsvarende skal vi politikere ikke være programplanlæggere for andre medievirksomheder.

I Danmark er det Radio- og tv-nævnet – der med udgangspunkt i radio- og fjernsynslovgivningen – har kompetence til i tilladelser til kommercielle radio- og tv-virksomheder at stille krav til programvirksomheden. Nævnet kan ikke med de nuværende regler stille krav om, at en vis procentdel af en kommerciel kanals samlede udbud skal omfatte mennesker med handicap.

– Og det synes jeg heller ikke bør være tilfældet fremover, for politikere skal overlade programplanlægningen til medievirksomhederne selv.

Flere handicappede skuespillere på vej

Selvom Per Stig Møller godt kan genkende det billede, hvor handicappede i medierne fremstilles som enten ofre eller helte, mens man savner det imellem, understøtter han også, at der samtidig findes gode eksempler.

– Her kan man fremhæve tv-stationen «TV-Glad», som producerer tv for og med udviklingshæmmede til glæde både for udenforstående og medvirksomende. Og filmen 'Rene hjerter' med Anders Matthesen er et eksempel på en film, der med både kærlighed og respekt viser, hvordan det er at være psykiatrisk patient. Men jeg vil også gerne fremhæve uddannelsen på Glad Teater, der på sigt kan medvirke til, at der bliver flere uddannede skuespillere med forskellige handicap. Det vil give et bredere udbud af skuespillere og dermed større synlighed for mennesker med handicap.

Hvad end man er publikum eller skuespiller, så kræver det at deltage i kulturlivet mulighed for rent fysisk at have adgang til arrangementerne – også hvis du sidder i en kørestol. Hvis man har en høre- eller synsnedsættelse, så er det igen andre ting, der gør sig gældende. Men Kulturministeriet stiller ikke krav på det bygningsmæssige område. Det sker i Danmark ifølge Bygningsreglementet/Byggeloven. For at sætte større fokus på tilgængelighed i bred forstand udarbejdede Kulturministeriet dog i 1999 «Handlingsplan for handicappedes adgang til kulturen».

– Der afsættes årligt et millionbeløb til området. Midlerne an-

vendes til informations- og formidlingsinitiativer på kulturområdet og til etablering af handicaptilgængelighed til det fysiske miljø på Kulturministeriets statsinstitutioner.

Puljen er gået til formål, der strækker sig fra handicapflite, ph.d.-studier på arkitektskolerne, synstolkning af film, en tilgængelighedspris for kulturinstitutioner, til en digital portal på NOTA (statsligt bibliotek under Kulturministeriet, der producerer lydbøger, e-bøger og punktskrift til mennesker som ikke læser almindelig trykt tekst). Herudover har Kulturministeriet taget initiativ til og deltaget i finansieringen af projekter med tegnsprog, synstolkning og tale-til-tekst på DR og TV 2.

– Et af de seneste initiativer på området er Kulturministerens handicapdrætspris, som er uddelt i 2009 og 2010. Handicapdrætsprisen er netop oprettet for at synliggøre de mange dygtige, danske, handicappede eliteidrætsudøvere. På konferencen i 2008 om Handicappedes Synlighed efterlyste en af

vore synshandicappede eliteidrætsudøvere, Anne-Mette Bredahl, mere omtale i såvel aviser som i tv af de resultater, som handicappede eliteudøvere opnår. Det har vi imødekommet med den netop indgåede public service-aftale ved at indføre, at DR skal øge sin dækning af smalle idrætsgrene og af handicapdræt, og at der skal være bredde i dækningen af såvel de smalle idrætsgrene som af handicapdrætten.

Tilgængelig kulturarv

Kultur er mere end arrangementer og fysisk adgang til disse. Den igangværende digitalisering af kulturarven er et eksempel på en proces, der enten kan forbedre adgangen til kultur eller helt blokere store grupper – når man indscanner litteratur, kunst, og manuskripter.

– Det er Kulturministeriets målsætning, at vi i videst muligt omfang skal have nedbrudt barriererne for handicappedes ligeværdige deltagelse i samfundets

kulturtilbud. Institutionerne skal naturligvis også tage ansvar for denne målsætning, når de formidler den digitaliserede kulturarv. Det er næppe hensigtsmæssigt, at Kulturministeriet opstiller firkantede retningslinjer for, hvordan det skal ske, men inddragelse af personer med funktionsnedsættelser i planlægningen kan oplagt være en mulighed. Det gør fx NOTA løbende. I al væsentlighed betyder udviklingen jo, at der sker forbedringer for de handicappede. Fx med muligheden for at få ting læst op fra skærmen osv. Og det finder jeg meget positivt.

Nordisk samarbejde

Adspurg om, hvorvidt de nordiske lande har noget at vinde ved at arbejde sammen om fælles retningslinier, når det kommer til synliggørelse af mennesker med funktionsnedsættelser i mediebilledet, svarer Per Stig Møller:

– Jeg tror, at fortsat åbenhed fra og dialog med alle interessenter er vejen frem. Jeg ved, at den nordiske konference om handicappedes synlighed, som vi afholdt sammen med Nordisk Handicappolitisk Råd her i København i 2008 var godt besøgt. Og der er jo hele tiden fokus på, at de handicappede skal stilles bedst muligt. Men politikere skal ikke diktere indholdet i medierne, og derfor kan vi ikke udarbejde nordiske retningslinier for synliggørelse af mennesker med funktionsnedsættelse i mediebilledet. Vi skal lære af hinanden og inspirere hinanden. Det kan måske gøres ved at afholde flere konferencer og som nu gennem en publikation om emnet. Men det sker også, når der på de eksisterende netværksmøder mellem nordiske embedsmænd løbende udveksles ideer og oplysninger om de mange initiativer, der finder sted i hele Norden.

Anders Matthesen fik sin spillefilmsdebut i 'Rene Hjerter' (2006) som den psykiatriske patient Kriss. Han er besat af den gamle sort/hvide film Rene Hjerter, som han ser igen og igen. Billedet viser Kriss sammen med filmen-i-filmens hovedrolle spillet af Laura Bro.
Foto: Thomas Marott

TEKST: Sarah Glerup
FOTO: Evert Collection/ IBL Bildbyrå

Flad som en filmstrimmel

Når mennesker med handicap endelig optræder i populærmedierne, trækker film og tv-folk på få, faste arketyper. Resultatet er papfigurer snarere end tre-dimensionelle karakterer, man kan identificere sig med – og det får konsekvenser for virkelige mennesker med handicap.

4 Politikk

Sam Worthington
som Jake Sully
– en lammet soldat,
der får chancen
for igen at kunne
gå via en genetisk
avlet blå Na'vi på
den fjerne måne
Pandora. Fra filmen
Avatar.

Populærfilm og fjernsyn former dagligt millioner af menneskers opfattelse af hinanden. At bekæmpe fordomme forudsætter derfor et opgør med de medie-klichéer, der dagligt fodrer dem. Det kræver, at vi lærer klicheerne at kende, og i forhold til handicap er det faktisk ikke så svært, for de samme går igen og igen.

Efter min mening kan man favne hele feltet med fem handicaparketyper, som jeg vil introducere i denne artikel.¹ De kan inddeles i to grupper: Den første gruppe tæller Staklen, Barnet og Den Særlige, der har det til fælles, at de indgyder en vis velvilje – om end den mest har karakter af medlidenhed. Den anden gruppe, der tæller Taberen og Dæmonen, vækker derimod kun modvilje.

Medlidenhed, mirakler og masse-mord: Stakler

«Don't I have enough darkness already?» spørger blinde Elena

spillet af Uma Thurman i thrilleren *Jennifer Eight* (1992), og filmens bipersoner stemmer i med «Such a shame, she's a really sweet girl.»

Elena er et eksempel på 'Staklen', og filmen gør det tydeligt, at det er synd for hende, at hun ikke kan se: Den smukke pige går omkring som en søvngænger med fremstrakte arme, er hjælpeløst fortabt i forsamlinger og har en seriemorder i hælene. Vi skal have ondt af Elena, men meget andet er der faktisk ikke at gøre ved hendes situation. For filmen gør det klart, at problemet er Elenas defekte syn – det sættes aldrig ind i en større kontekst, der kunne inddrage konsekvenserne af andres fordomme eller hendes isolerede liv på en institution.

Den handicapforståelse, der præger Staklen (og for så vidt også de andre arketyper), er altså rent medicinsk. Handicap er en «defekt» lokaliseret i Staklens krop, og den defekt bliver hverken mindre

eller større af andres fordomme, af diskriminerende politik eller bygninger fyldt med trapper. Hvis Staklens problem skal løses, er der derfor i realiteten kun to muligheder: Mirakuløs helbredelse eller forløsning gennem døden.

Det første så vi senest i storfilmen *Avatar* (2009), hvor krigsveteranen Jake slipper sin kørestol ved at leve gennem sin handicapfri 'avatar', en slags kunstig reservekrop, som ved et mirakel ender med at blive hans virkelige krop.

Det andet findes der uhyggeligt mange eksempler på,² men sidste års danske teenagehit *Se min kjole* (2009) bød på et særligt grelt af slagsen. Filmen følger en gruppe pigers kamp for at lægge alt fra incest til narkomisbrug bag sig. Alle kommer videre i livet – på nær Charlotte. Hun har nemlig sklerose, og så er der i filmens logik kun én udvej: Selvmord. Tilført solopgang, smilende veninder og popsang for at understrege, at for stakkels Charlotte var døden en nådig, hvis ikke ligefrem happy, ending.

I populærfilm skal hovedpersoner helst forløses, så kosmos genoprettes uden irriterende løse ender, mens bipersoner ikke behøver at udvikle sig. En biperson kan derfor godt overleve med et handicap, for fokus er ikke hans, men hovedpersonens livsprojekt, som bipersonen enten kan bremse eller hjælpe på vej.³ Med sin blotte tilstedeværelse kan staklerne udvikle hovedpersonen på i hvert fald tre måder: De kan sætte hovedpersonens kvaler i perspektiv, de kan transformere hovedpersonen til velgører (over for Staklen), og de kan udgøre en advarsel, der forhindrer hovedpersonen i at gøre noget dumt.

De to første funktioner så vi fx i et afsnit af den populære tv-serie *Glee*⁴ (2009–), hvor supersangerinden Rachel er panisk efter at

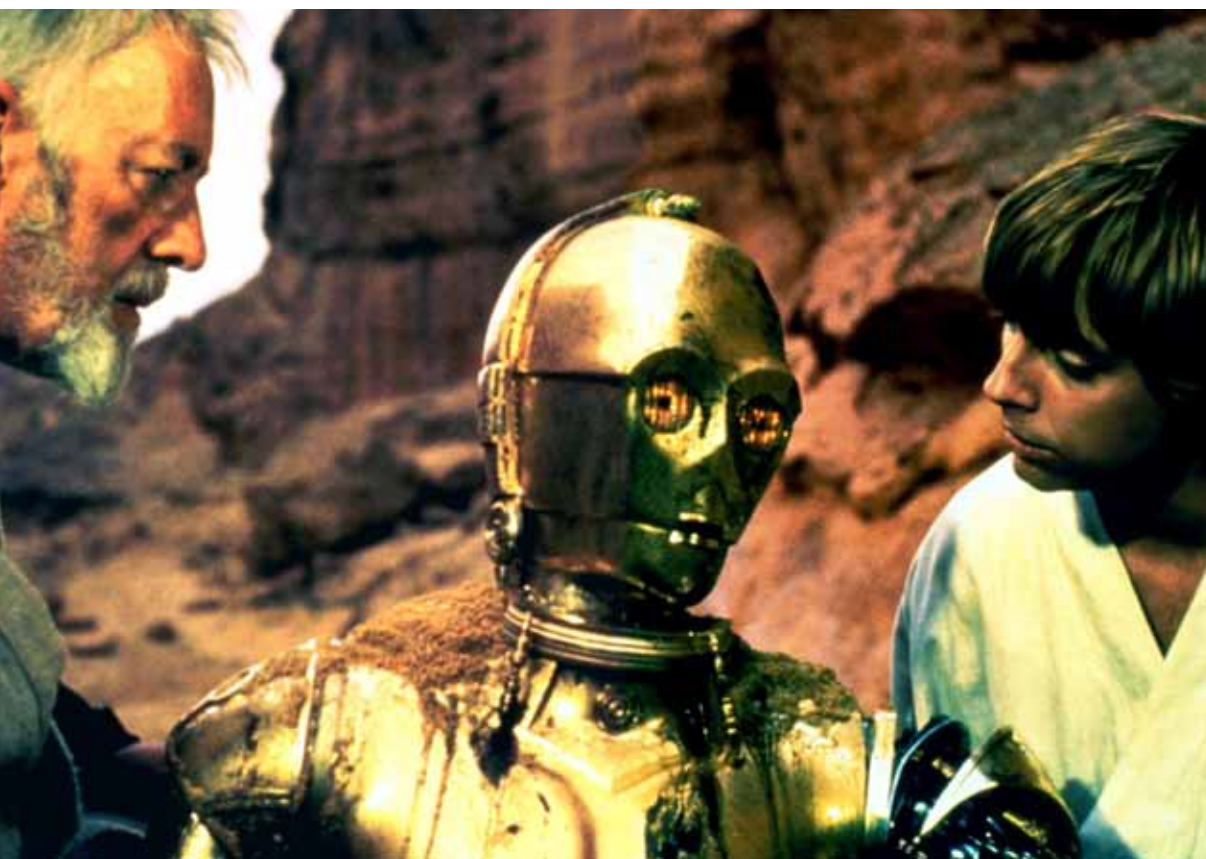
have mistet stemmen. Men så møder hun den jævnaldrende Sean, der er lam og sen-geliggende(!) efter en fodboldulykke, og til sammenligning synes Rachels problem ubetydeligt. Senere giver han Rachel mulighed for at vise, at hun er et godt menneske ved at tilbyde den tydeligt ensomme dreng sangundervisning.⁵ Den sidste funktion ses fx i *Le fabuleux destin d'Amélie Poulain* (2001), hvor 'Glasmanden' med de skøre knogler lever et tilbagetrukket liv, som Amélie selv med nød og næppe undgår at kopiere.

Ikke af denne verden: Barnet og Den Særlige

Ofte er mere end én handicaparketype i spil ad gangen. Det er for eksempel tilfældet med blinde Elena, som blev introduceret som Staklen ovenfor. Da politimanden John forelsker sig i hende, er direktøren for Elenas blindeinstitut alt andet end begejstret: «[Elena] may appear mature, but let me assure you: she isn't. Not even by her own perceptions. If she could look in the mirror, she'd expect to see a child of 14.» Der er ingen medicinsk grund til, at Elena skulle være mindre moden end andre – hun er ikke mentalt tilbagestående. Alligevel skal hun behandles som et barn, og deraf arketyperen 'Barnet'.

Vi kan godt lide Barnet, fordi det er nuttet på den uskyldige og hjælpeløse måde, og fordi det giver os noget at grine af. Det sidste ser vi særligt tit, når mennesker med intellektuelle handicap optræder i medierne. I Danmark opstod der en hel fankult omkring dokumentarserien om Morten og Peter (1991–2006), der begge har Down's syndrom. Ret skal være ret – serien skildrer også seriøse stunder med de to mænd, men det blev deres sjove udtalelser og

Från Starwars
Foto: ©2003
Credit: Topham
Picturepoint

lidt barnlige talefejl, der hittede landet over. Og på duoens face-book-fangruppe fremhæves det netop, at «de er mestre i at gøre folk glade og bringe smil frem...»

Som regel er Barnet asexuelt. I den danske gyser *Mørke* (2006) mister en stribe kvinder med handicap livet efter at have giftet sig med samme mand. Én af dem forklarer, at hun gifter sig med manden, fordi han er «rar», og han har intet imod, at de ikke er sammen «på den måde». Der er intet fysisk til hinder for, at kvinderne kan have sex – det er bare ikke en del af deres univers.

I modsætning til Staklen og Barnet er 'Den Særlige' defineret ved at kunne noget, men talentet bliver bedømt efter en handicap-målestok, der ikke har meget med ligeværdighed at gøre.

I klassikeren *Rain Man* (1988) kan titelpersonen tælle tændstikker på et splitsekund, men det er aldrig på tale, at han kan få et lige så helt liv som sin handicapfri storebror. I *V for Vendetta* (2006) er den maskeklædte V blevet så forbrændt, at han har lært at hæve sig over sin krop: «Beneath this mask there is more than flesh. Beneath this mask is an idea, and ideas are bullet-proof.» Det gør V til en næsten usårlig superhelt – men forhindrer ham i at acceptere Natalie Portmans tilnærmelser. For nok er V noget særligt, men han er ikke et fuldgældigt menneske. Man kan jo ikke kysse en idé.

Her anes et overlap mellem de to arketyper: Asexualiteten. V er ikke den eneste superhelt med handicap, der lever i cølibat – det gør også fx Luke Skywalker (der har en håndprotese) og Professor X (der sidder i kørestol) fra *X-Men*-filmene. V's replik illustrerer meget fint, hvordan disse herrer har fået Den Særliges evner ved aktivt at hæve sig over

en «defekt» krop – på bekostning af kødelig nydelse.

Barnet er derimod automatisk hævet over kødets lyster, og denne uskyldige renhed lukker også af og til op for Den Særliges indsigt i andet og mere end den fysiske virkelighed. I Lars von Triers tv-serie *Riget* (1994–7) kommenteres handlingen løbende af opvaskerne med Down's syndrom, der på flere måder ikke er af denne verden: De taler barnligt og poetisk, til tider endda på vers. De interagerer ikke med seriens øvrige karakterer, men ved alligevel alt om dem. De er i kraft af deres uskyldige naivitet ultimative sandsigersker, der slet og ret kanalisere en overjordisk indsigt, de ikke selv forstår.

Sex på hjernen: Taberen og Dæmonen

Vi identificerer os ikke med Barnet, Staklen og Den Særlige som ligeværdige mennesker, for deres handicap er så meget i fokus, at det er svært at tro, at vi skulle tilhøre samme race. Men vi har ondt af dem, og vi synes, at de er søde eller klarer sig godt trods af barske vilkår. Vi føler altså en vis velvilje over for dem. Det gør vi ikke over for 'Taberen' eller 'Dæmonen'.

Taberen er reelt bare Staklen fratrasket al sympati. Et sørgeligt tilfælde, men først og fremmest en værdiløs klods om benet for samfundet og sine nærmeste. I Vesten har vi heldigvis ikke set mange medieeksempler på Taberen, men det er måske ved at ændre sig i Danmark med den økonomiske krise, som jeg afslutningsvis vil vende tilbage til.

Et muligt eksempel på Taberen er den udviklingshæmmede Otto Lykke Larsen, der optrådte i et afsnit⁶ af den prisbelønnede krimiserie *Rejseholdet* (2000–4).

Han kunne have været Barnet eller Staklen – hvis han altså ikke havde sat ild til et hotel med dødsfald til følge og desuden misbrugt sin plejemor og en anden kvinde seksuelt. Man kan ikke lægge ham det til last, for han forstod ikke hvad han gjorde, men man kan heller ikke rigtig have ondt af ham.

Hvis Otto havde dræbt og voldtaget med vilje, så havde han i stedet været et eksempel på Dæmonen; en Taber, der er blevet bitter og destruktiv. I populærfilm bliver handicap hyppigt brugt som forklaring på, hvorfor en superskurk⁷ spreder skræk og rædsel. For eksempel i *Unbreakable* (2000). «Your bones don't break, mine do,» lyder skurken Elijahs forklaring til helten David, «We're on the same curve, just on opposite ends.» I den ene ende er den stærke helt spillet af Bruce Willis – i den anden ende er knogleskørhed og skurkagtighed. Som regel tilført en lommepsykologisk logik, der går ud på, at handicap fører til misundelse og seksuelle frustrationer, som superskurken lader gå ud over andre (handicapfri) mennesker.

Igen spiller seksualiteten en central rolle. Hvor superheltene med handicap hæver sig over en «defekt» krop, smelter superskurkene sammen med den. De

får (desværre) ikke noget sexliv af den grund, og det gør dem så frustrerede, perverterede og destruktive. I Lars von Triers *Breaking the Waves* (1996) udgør denne logik selve kernen i fortællingen: Da Jan bliver lam efter en boreplatformsulykke, lader han sine seksuelle frustrationer gå ud over sin kone, hvilket til sidst koster hende livet. Symptomatisk nok bliver Jan «god» igen, da hans førlighed vender mirakuløst tilbage. Skemaet er klokkeklart: Handicap er lig nul sex er lig frustreret og farlig Dæmon. At det er fordomsfuldt og fundamentalt forvrøvlet – som bekendt kan lamme sagtens have et sexliv; det forudsætter sådan set kun en krop, som en anden krop kan røre ved – forhindrede ikke Trier i at skovle priser hjem for sit værk.

Gab og gisp: Forudsigelige og farlige fortællinger

Lars von Trier er langt fra den eneste, der har høstet filmpriser på handicap-arketyper.⁸ I mange filmjuryers øjne er det tilsyneladende i sig selv tegn på dybde og kompleksitet, når en film berører handicap – at det sker på klicheagtig og fordomsfuld manér betyder mindre. Måske fordi juryerne ikke er i stand til at opdage det?

*So place your hard-earned peanuts in my tin
And thank the Creator you're not in the state I'm in
So long have I been languished on the shelf
I must give all proceedings to myself
I'm spasticus, I'm spasticus
I'm spasticus autisticus*

Ian Dury

For de af os, der har blik for og måske endda personlig erfaring med handicap, virker gaveregnet af priser knap så fortjent. Den heftige (gen)brug af arketyper fører jo til flade og forudsigelige fortællinger. Når en Dæmon toner frem på scenen, ved vi straks, hvem skurken er. Og det kommer sjældent som en overraskelse, når Staklen bliver myrdet eller selv tager billetten – han er altid en «expendable character», som man kan tage livet af, uden at seerne bliver alt for kede af det. Det var jo alligevel synd for ham, at han skulle leve med sit handicap.

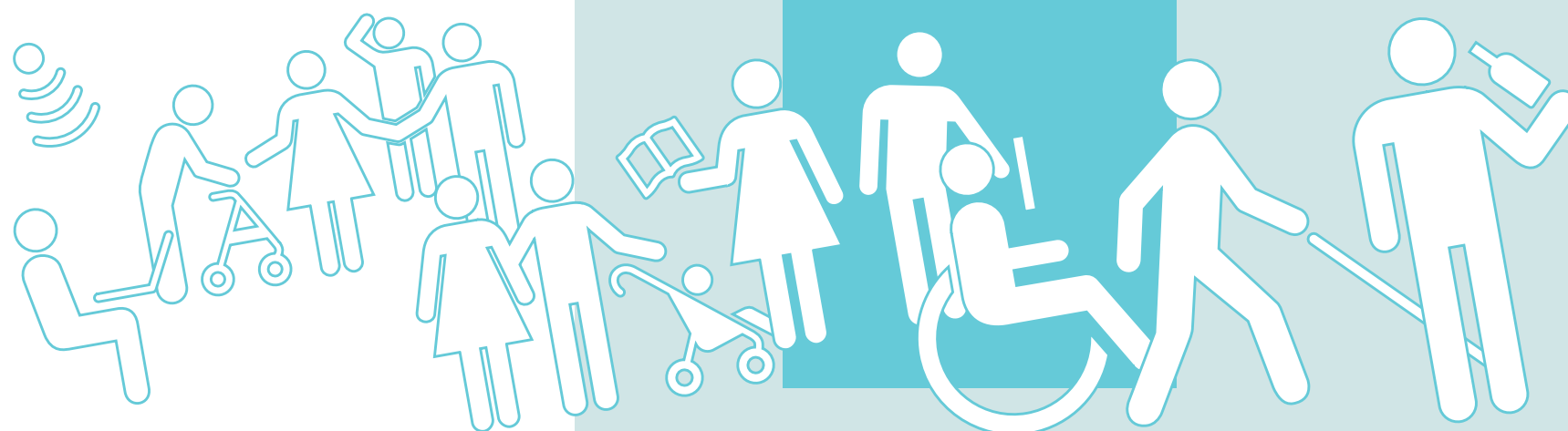
Men handicap-arketyperne giver ikke blot kedelige filmoplevelser. De trives også uden for fiktionen, fx som cases i nyhedsmagasiner. Her optræder mennesker med handicap som Stakler, der lever med konsekvenserne af lægefejl; som Børn, der er lidt sjove og svære at tage alvorligt, når de demonstrerer for bedre tilgængelighed; eller som Særlige, der løber maraton trods benproteser. Fælles for dem er, at de gæster tv-studiet *på grund af* deres handicap, der kommer til at definere dem fuldstændig. 'Disability creeps' kaldes effekten.

Denne creepy effekt siver ud i den virkelige verden. Dem, der ikke har personligt kendskab til handicap, har jo kun mediernes arketyper at trække på. I politiske diskussioner kan de skygge for virkelige mennesker med handicap og forhindre identifikation med dem. Og så er der pludselig ikke langt fra Staklen, der kan udløse medlidenhed og en post på finansloven, til Taberen, som det er legalt at udnævne til samfundsbyrde. Ikke mindst under en økonomisk krise.

I Danmark så vi i efteråret 2010, hvordan det på kort tid blev acceptabelt at omtale mennesker med handicap som «forkælede»

nassere, der belaster kommunernes budget og tager penge fra vores børns folkeskole. At nogle af vores borgere med handicap er identiske med nogle af vores folkeskolebørn, tænkte ingen på – så total var fremmedgørelsen blevet. Og i skrivende stund diskuteres en reform af invalidepension, der vil gøre danskere med handicap markant fattigere fremover. Argumentet over hele linjen er, at «økonomisk incitament» vil få disse mennesker ud på arbejdsmarkedet. Det bygger direkte oven på en handicap-arketype: Den dovne, samfundssnyltende Taber, der bare trænger til et spark bagi. Menneskesynet er lige så endimensionalt, som det er fremmedgørende og farligt for de virkelige personer med handicap, det rettes mod. For det får direkte og åbenlyse konsekvenser for den handicappolitik, der føres.

Hvis vi vil dét menneskesyn til livs, må vi også tage livet af de handicap-arketyper, der fodrer det. Vi må lære at genkende klicheerne og «call the bluff», som man siger. For arketyperne har det uheldige fællestræk, at de flytter fokus til netop dén detalje, der gør mennesker med handicap anderledes. I stedet skal vi skabe plads til det fællesmenneskelige, som lægger op til, at alle skal have samme muligheder handicap eller ej.

Noter

1. Jeg koncentrerer mig om populærfilm og større tv-produktioner af to grunde: De påvirker mange mennesker, og de er lavet med store målgrupper in mente og satser derfor på det umiddelbart genkendelige – fx handicaparketyper. I små independentproduktioner eller undergrundsmedier så som tegneserier og amatør-fanfiction, der ikke behøver at tilfredsstille et massepublikum, findes der naturligvis langt mere interessante og nuancerede eksempler på handicaprepræsentation. De kan tjene som rollemodeller for de virkelige mennesker med handicap, der formår at opspore dem, men uden massepublikum får de ikke væsentlige repræsentationspolitiske konsekvenser.
2. Lad mig i flæng nævne Simon Birch (1998), Mask (1985), The Mighty (1998), Mar adentro (2004), Whose Life Is It Anyway? (1981), hvoraf to er børnefilm(!). 'Nådige' dødsfald optræder også i tv-serier som fx Riget (1994–7), Fringe (2008–), de fleste lægeserier og adskillige krimiserier.
3. Jeg trækker her på Greimas' aktantmodel, der er udviklet på baggrund af folkeeventyr, men også passer glimrende på de fleste vestlige populærfilm.
4. Sæson 1, episode 18 med titlen «Laryngitis».
5. Sangundervisningen kunne i teorien føre til, at også Sean udviklede sig, men det er tydeligvis ikke seriens pointe, for Sean har ikke siden optrådt i den. En af seriens faste karakterer, kørestolsbrugeren Artie, udvikles derimod fra Staklen til en mere helstøbt karakter.
6. Optræder i seriens 20. episode med titlen «Assistancemelding A-6/01».
7. Oplagte eksempler er Pingvinen i Batman Returns (1992), Darth Vader i Star Wars I-VI (1977–2005) eller for den sags skyld Disney's Kaptajn Klo.
8. Størstedelen af filmene nævnt i denne artikel har vundet filmpriser.

4 Politikk

Sarah Glerup, født 1985, har en bachelor i film- og medievidenskab og tager pt. en kandidat i medievidenskab fra Københavns Universitet. Hun beskæftiger sig især med medierepræsentation af minoriteter, både gennem sine studier, frivilligt arbejde og i den offentlige debat. Hun har i en årrække været programlægger for Copenhagen Gay & Lesbian Film Festival, der fokuserer på seksuelle minoriteter, mens hendes blog, handifikation.dk, omhandler mennesker med handicap i medierne.

Förbundet som tänkte nytt

Han har över en halv miljon fans på Facebook och reklamfilmerna med honom har visats över en miljon gånger på YouTube. Och nu finns även ICA-Jerry som applikation till iPhone.

Musikalföreställningen *Elvis*, Glada Hudik-teatern

ICA:s reklamfilmer med praktikanten Jerry har blivit något av ett mediefenomen. Men succén kom inte över en natt. Bakom reklamen ligger ett långsiktigt arbete från flera håll, bland annat från Föreningen för barn, unga och

vuxna med utvecklingsstörning, FUB.

– Tidigare hade vi en väl fungerande och lönsam insamlingsverksamhet. Den utgjorde också vår främsta marknadsföringsinsats. Men vi insåg att om vår grupp ska

kunna ta plats i samhället som alla andra, kunde vi inte samtidigt uppmana folk att skänka pengar. Det säger Jesper Tottie som är informationsansvarig på FUB.

Nya budskap och nya kanaler

Istället började FUB att leta efter andra vägar att nå ut med sitt budskap. Man beslutade att spela in en skiva där kända artister som Carola och Helene Sjöholm medverkade, tillsammans med artister med utvecklingsstörning. Skivan sålde i över tio tusen exemplar och projektet blev även en uppskattad dokumentärfilm. Samtidigt startade Glada Hudik-teatern, vars succémusikal har setts av över hundra tusen svenskar. Därefter lockade dokusåpan «I en annan del av Köping» varje vecka en miljonpublik, genom att skildra livets glädjeämnen och vardagsbekymmer för personerna på ett gruppboende i en stad i Mellansverige.

– De här händelserna har betytt enormt mycket för synen på vår grupp ute i samhället. Vi har fått uppmärksamhet och genomslag i medier på ett sätt som vi som förbund aldrig skulle klara av på egen hand. Det säger FUB:s ordförande Anna-Lena Krook.

Förbundets samarbete med ICA-koncernen började med att ICA:s VD Kenneth Bengtsson såg en av Glada Hudik-teaterns föreställningar. Efter föreställningen ställde han sig frågan om inte ICA som företag skulle kunna vara med och bidra till att fler personer med funktionsnedsättning fick arbete. Det blev också startskottet för samarbetet mellan FUB, Glada Hudik-teatern och koncernen. I dag arbetar över 400 personer med olika former av funktionsnedsättningar i butikerna runt om i landet.

Reportern som tvingades tänka om

I dag är praktikanten Jerry allas mediefavorit, men när första reklamfilmen visades i TV 2009 var många upprörda. Anna-Lena Krook berättar att hon blev uppringd av en reporter från Uppdrag Granskning, Sveriges ledande TV-program för undersökande journalistik.

– Journalisten ville veta vad jag ansåg om att man drev med utvecklingsstörda i kommersiellt syfte. Jag förklarade gång på gång att jag inte var förbannad, utan tvärtom mycket glad över publiciteten. Jag berättade att Mats Melin, som spelar ICA-Jerry, fick rollen i hård konkurrens och jag tycker att han gör ett strålande jobb. Till slut blev reportern tvungen att medge att tittarna skrattar lika mycket åt hans repliker som åt de andra skådespelarnas, och att egentligen handlar det om en drift med tittarnas egna fördomar.

Reklamfilmerna har sedan dess anmälts flera gånger till Reklamombudsmannen för diskriminering,

Att påverka mediebilderna av personer med funktionsnedsättning är ett av de mest effektiva sätten att arbeta med attitydförändringar, menar Anna-Lena Krook och Jesper Tottie från FUB.

men samtliga anmälningar har lagts ner efter att ombudsmannen konstaterat att syftet är att utmana fördomar, inte skapa nya.

Kommersiella kanaler vågar mer

Dokusåpan «I en annan del av Köping» producerades av ett kommersiellt bolag och visades i TV4 som är reklamfinansierad. Detsamma gäller «Ingen gräns» (se sid 36). Vore det inte mer naturligt att public servicekanalerna sände den här typen av nyskapande program eftersom det ingår i deras uppdrag att utmana fördomar och förändra normer?

– Jag upplever att Sveriges Television var betydligt mer rädda än de kommersiella kanalerna. Man är så orolig för att stöta sig med någon grupp, att man inte vågar släppa fram nya programidéer. Konsekvensen blir att man inte skapar mediebilder som utmanar den traditionella bilden av funktionsnedsatta, säger Jesper Tottie.

Finns det inte en risk att personer med t.ex. Downs syndrom framställs som enbart gulliga? Att de enbart blir representanter för en speciell grupp och inte individer med känslor och personligheter?

– Det är klart att det finns en sådan risk, men samtidigt gäller det rapporteringen kring alla minoritetsgrupper i samhället. Fara ligger även i att man blir så fascinerad av det extraordinära och lite kittlande som rapporteringen om vår grupp innebär, att man glömmer hantverket. Men gör man ett bra journalistiskt arbete så framträder personerna bakom funktionshindret.

Samma etiketter används för alla

Handikapprörelsen brukar framhålla att mediebilden är alltför schablonmässig. Att personer med

funktionsnedsättning framställs antingen som offer eller som hjältar. Men Jesper Tottie menar att samma sak gäller medierapporteringen i stort.

– Medierna gestaltar ofta en person antingen som ett offer för en händelse eller ett beslut, eller som en hjälte i en viss situation. Det är den absolut vanligast förekommande berättardramaturgin i dag. Frågan blir varför just vår grupp ska bli särbehandlad?

Upplevelser leder till tankar

Både Jesper och Anna-Lena menar att det skett mycket när det gäller bilden av personer med utvecklingsstörning under de senaste fem åren. Den ökade uppmärksamheten har lett till förändrade attityder.

– Jag har fått flera samtal från journalister som till en början vill ställa frågor om Glada Hudik-teatern eller Mats Melins reklamroll. Inte sällan har samtalet övergått till en diskussion om fosterdiagnostik. Det visar vilken stark effekt en bra rollprestation kan ge upphov till.

Fler uttryck

Anna-Lena Krook vill gärna se att fler personer med utvecklingsstörning får hjälp att skriva sina egna livsberättelser. Jesper Tottie håller med och menar att han även vill se en större mångfald i uttrycken såsom hiphop-grupper, performanceföreställningar och bloggare med funktionshinder.

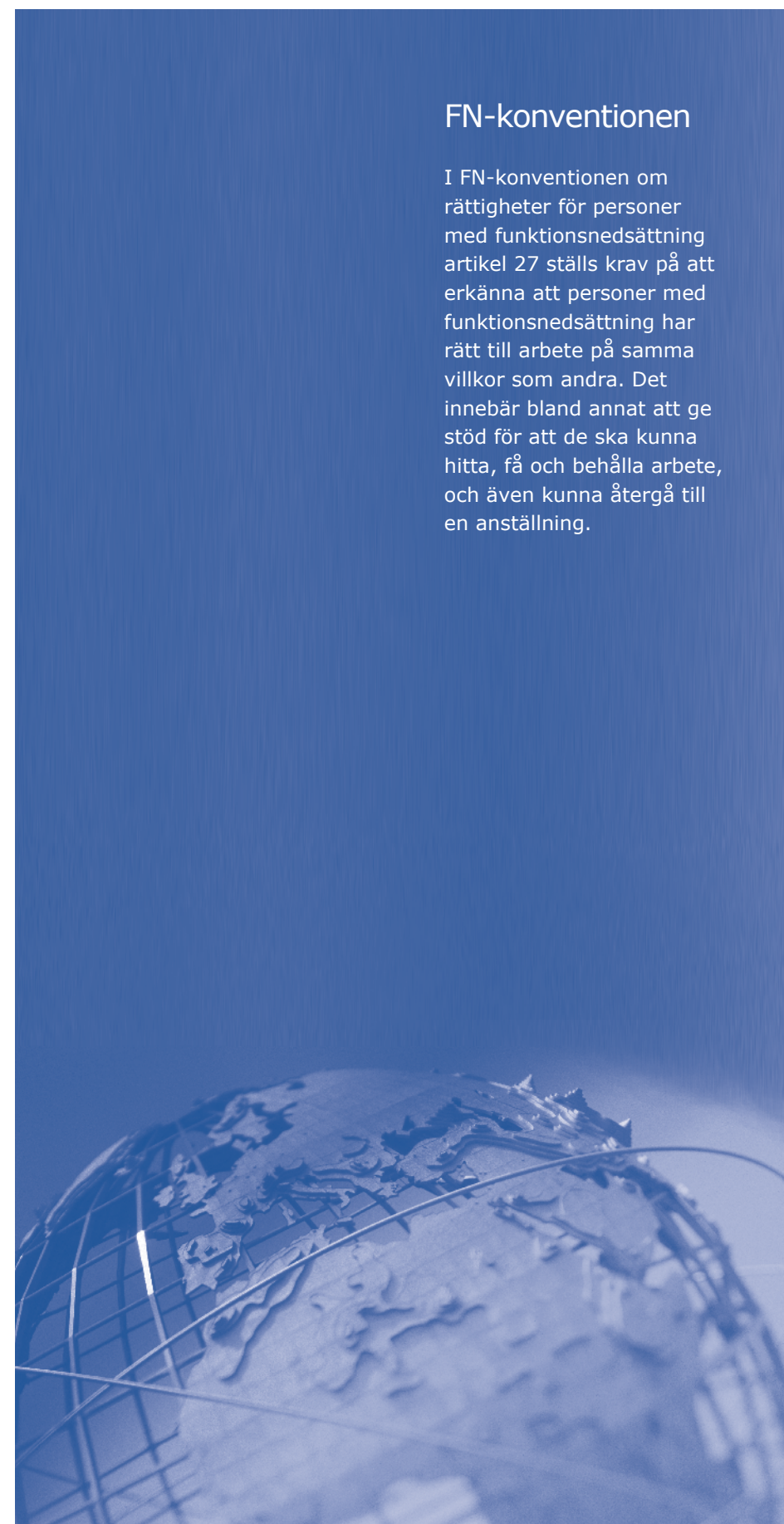
– Men först och främst vill jag att ICA-Jerry ska gå från att bara vara praktikant till att bli fast anställd. På så sätt kan reklamen ytterligare stärka bilden av personer med funktionsnedsättning som en resurs i samhället.

FN-konventionen

I FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning artikel 27 ställs krav på att erkänna att personer med funktionsnedsättning har rätt till arbete på samma villkor som andra. Det innebär bland annat att ge stöd för att de ska kunna hitta, få och behålla arbete, och även kunna återgå till en anställning.

Få svenskar har missat praktikanten Jerry i ICA:s reklamsåpa. Jerry har Downs syndrom och hans intåg i reklamfilmer-na är ingen slump. Det sammanföll med ICA:s, FUB:s, Samhalls och Glada Hudik-teaterns gemensamma projekt «Vi kan mer» som syftar till att rekrytera mellan 500 och 1000 personer med funktionsnedsättning under en treårsperiod. Foto: ICA

Fra forskning

Glada Hudik-teatern

TEKST: Louise Hertzberg

Kultur eller socialt? Synen på teater olika i Norge och Sverige

I Sverige ses skådespeleri med person med utvecklingsstörning både som kultur och social verksamhet. I Norge ses det enbart som en del av kultursektorn. De olika ideologierna påverkar både synen på skådespelarna och möjligheten att spela teater, visar svensk-norsk forskning.

Många människor drömmer om att spela teater. Till teaterhögskolan i Stockholm var det senast 800 sökande, och bara tio kom in. För de flesta blir skådespeleri bara en dröm, eller någonting man kan ägna sig åt på fritiden. För personer med utvecklingsstörning är det annorlunda, berättar forskaren Lennart Sauer, från Umeå universitet i Sverige, som tillsammans med kollegan Jens Ineland och Rikke Gürgens Gjørum på Universitetet i Harstad har jämfört förhållandena i Norge och Sverige.

Teater som sysselsättning

I Sverige har många personer med utvecklingsstörning rätt till daglig verksamhet enligt LSS, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade. Syftet är att vara delaktig i samhället och ha en vettig sysselsättning. Tidigare har daglig verksamhet ofta inneburit någon typ av tillverkning.

– Nu är det vanligt att man spelar teater. Sedan kan det vara på olika nivåer. Att man bara gör det för sig själv, och visar upp för närmast anhöriga. Eller att man turnerar med teatern. Det finns teatergrupper som drivs kommersiellt, men för den stora majoriteten är det en del av daglig verksamhet.

Teatern blir en kombination av

en social och en kulturell verksamhet. Grundsytet från början har varit socialt, men sedan har många föreställningar blivit väldigt uppskattade, för att det är bra teater. Det är konst och terapi på samma gång, förklarar Lennart Sauer.

– Om teatern inte skulle vara en del av daglig verksamhet, så skulle nog möjligheterna att få spela teater vara mindre. Det är svårt att komma ifrån dubbelheten, med det sociala och det kulturella.

I Norge har utvecklingen varit annorlunda. 1991 genomfördes HVPU-reformen, HVPU (Helsevernet for psykisk utviklingshemmede) som syftade till att personer med utvecklingsstörning skulle bli en del av det vanliga samhället. Institutionerna stängdes och människorna fick istället olika boenden i det vanliga samhället. I samma anda skulle också fritiden och kulturen bli integrerad. Till skillnad från i Sverige ses inte längre kultur som någon typ av social verksamhet och terapi som ska ges till personer med utvecklingsstörning. Det är istället det konstnärliga som ska lyftas fram, det andra är bara en bieffekt.

Eldsjälar behövs

Nu har ansvaret flyttats till de lokala myndigheterna som har hand om medel för kultur. Men där

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra forskning
6	International utblick
7	Tips
8	Sammendrag Summary

finns inte samma fokus på personer med utvecklingsstörning. Det blir istället någonting som sköts på frivillig basis.

– När det inte finns pengar så hänger det ju på eldsjälarna att det ska bli någonting, men eldsjälarnas engagemang brinner ju ut till slut, säger Rikke Gürgens Gjærum, forskningsledare på universitetet i Harstad, Norge.

Pengar till kulturen

Rikke Gürgens Gjærum säger att hon ändå tycker att det är bra att Norge har ändrat synen på kulturen.

– De ideal som finns i Norge är bra, att man inte ser det som terapi. Men man måste också följa upp det ekonomiskt. Det finns inte någonting som hindrar att man tar pengar från den sociala sektorn och flyttar det till den kulturella. På det sättet kan man stötta teater för personer med utvecklingsstörning.

Hon anser att man i Norge också måste ändra synen på vad som

egentligen menas med normalisering, att vara en del av det vanliga samhället.

– I Norge har det blivit helt tabu att inte utgå från normalisering. Men om det ska fungera så måste man också se på vilka särskilda behov som olika människor har, säger Rikke Gürgens Gjærum.

Hon tar som exempel Dissimilis. Det är en mycket populär grupp i Norge med personer med utvecklingsstörning. De uppträder med musik, dans och drama. Dissimilis har också en metod för att lära ut som sprids internationellt. Exempelvis finns en metod för hur man kan lära sig spela instrument utan att kunna läsa noter.

– Dissimilis är ett bra exempel på inkludering genom exkludering. De som är med i gruppen, blir så duktiga när de får lära sig på sina egna villkor att de kan uppträda för en stor publik. Då är de inkluderade i samhället.

Dissimilis är långt ifrån den enda gruppen med personer med

utvecklingsstörning som uppmärksammas. Både i Norge och Sverige får personer med utvecklingsstörning stort utrymme i media när de uppträder. Forskarnas analys visar att i Sverige beskriver journalisterna både teatern som social verksamhet och som konst. De berättar om hur föreställningen tas emot av publiken, men också hur den påverkar självkänslan hos skådespelarna.

Skådespelare med Downs syndrom

I Norge är det tydligare fokus på konsten. Exempelvis i recensionen av Askungen som spelades på Torshovteatret som är en del av Nationalteatret. Huvudrollsinnehavaren Marte Wexelsen Goksøyr har Downs syndrom. I recensionen i Aftenposten (2006) analyseras vad det betyder för tolkningen av rollen. Det står däremot inte någonting om vad rollen har för betydelse för skådespelaren själv, som utveckling för henne. Marte

Wexelsen Goksøyr har inte bara spelat denna roll. Hon försörjer sig som frilansande skådespelare. Rikke Gürgens Gjærum ser det som ett bra exempel på när norsk kulturpolitik fungerar.

I Sverige finns inte någon lika etablerad skådespelare med Downs syndrom. Men det finns professionella teatrar med personer med utvecklingsstörning och det finns exempel på när personer med och utan funktionsnedsättning uppträder tillsammans. Lennart Sauer tror att vi kommer att få se mer av det, både i Norge och Sverige, oavsett kulturpolitik.

– Konsten har ju till uppgift att provocera och utmana normalitet. Därför är möjligheterna goda att det just i detta fält kommer att bli mer av samarbete. Att man går före övriga samhället. Konst är möjliggörandets fält. Det finns ju till exempel inte någon anledning att en person ska SPELA att de har en utvecklingsstörning, när det finns skådespelare som har det.

Bild från Dissimilis

Bilden av funktionsnedsatta – på väg att ändras

Media har fått mycket kritik för att personer med funktionsnedsättning framställs som avvikare, inte vanliga medborgare. Nu finns ett intresse både från forskare och handikappföreträdare att hjälpa journalister att nyansera bilden, men det är inte enkelt.

För snart tio år sedan kom Karin Ljuslinders avhandling «På nära håll är ingen normal». I den undersöker hon Sveriges Televisions utbud och kan visa att personer med funktionsnedsättning sällan syns i teve, och de som är med är antingen hjältar, offer eller en kombination. Det är personer

som trots sin funktionsnedsättning klarar av olika saker – hjältar. Det är personer som lever eländiga liv och som sviks av samhället – offer. Det finns också en tredje variant, offer och hjälte på samma gång: personer som sviks av samhället, men som kämpar på med gott mod.

Avvikare i rutan

I sin avhandling konstaterar Karin Ljuslinder att den som beskrivs som annorlunda inte betraktas som en fullvärdig samhällsmedborgare. Andra undersökningar visar på samma problematik. Medieforskaren Marina Ghersetti, Göteborgs universitet, undersökte innehållet i SVT:s nyheter 2005/2006. Undersökningen visade att personer med funktionsnedsättning är med i nyheterna för att de har särskilda behov och problem. De är «avvikare».

Marina Ghersetti menar att det inte finns något intresse från journalisternas sida att det ska vara så här. Men det kan ändå vara svårt att förändra. Om det exempelvis är nedskärningar som drabbas personer med funktionsnedsättning är det naturligt att rapportera det. Nyhetsvärdet styr. Det kan balanseras med andra inslag, men är inte alltid lätt att åstadkomma.

– När undersökningen diskuterades så sa handikappföreträdare att journalisterna måste bli bättre på att uppsöka personer med funktionsnedsättning också när det gäller allmänna frågor. Om man gör en enkätundersökning på stan exempelvis. Journalisterna svarade att den tiden finns inte.

Marina Ghersetti menar att en förändring kräver medvetenhet från båda sidor. Handikapporganisationerna måste hjälpa journalisterna att hitta personer som kan vara med också i andra situationer, som företrädare för något annat än sin funktionsnedsättning, i en yrkesroll exempelvis, eller för engagemang i någon annan samhällsfråga.

Svårt att hitta intervjupersoner

På Personskadeförbundet, RTP försöker man numera jobba så, berättar ordförande Pelle Kölhed.

Men det har visat sig svårt trots att förbundet har 1100 medlemmar.

– Vi har inte löst det, så enkelt är det. De som är integrerade vill inte gå fram med att de har en funktionsnedsättning. Det ska ju dessutom vara personer som kan uttrycka sig.

Pelle Kölheds erfarenhet är också att journalisterna kan ha svårt att hålla sig till saken. Han har själv varit med om flera intervjuer som inte har någon koppling till att han sitter i rullstol, men ändå tar reportern upp det.

– Om jag får konstiga frågor som inte har med saken att göra, så måste jag framhärda och förklara för journalisten. Vi måste jobba långsiktigt.

Forskaren Karin Ljuslinder tycker att RTP:s förhållningssätt är bra och visar på en ändrad attityd inom handikapprörelsen.

– Det blir allt fler som inser att man också har ett eget ansvar, man kan inte bara lägga allt på journalisterna.

Stöd för journalister

Hon säger att en förändring även skett bland forskare.

– Jag och mina forskarkollegor

Karin Ljuslinder menar att hon som medie-forskare har ett ansvar att sprida goda exempel på inkluderande journalistik.

i Umeå diskuterar hur vi kan nå fram till journalister, inte beskriva på ett sätt som bara ifrågasätter deras arbete – det blir inte respektfullt. Medieforskningen måste utgå mer från journalisternas arbetsvillkor. Vi medieforskare och andra engagerade personer har en skyldighet att också presentera undersöknings- och forskningsresultat i en form och på ett tillräckligt attraktivt sätt så att journalister vill ta det till sig och också, förhoppningsvis, känner sig lockade via så kallade «goda exempel» att pröva nya gestaltningar.

Karin Ljuslinder ägnar en del av sin forskning åt att hitta nydanande exempel inom media.

– När CP-magasinet kom 2004 (i Sveriges Television) så hände någonting, ett nytt sätt att berätta, istället för att personer med funktionsnedsättning blir beskrivna så beskrev de själva. En cp-skadad ställde frågor på stan, som «Tror du jag vill vara CP-skadad?». De tillfrågade svarade nej, men hon förklarade att det var en del av henne som hon inte bara kunde ta bort.

– En del tyckte att även CP-magasinet betonade det annorlunda men jag tycker att det vidgade bilden av att ha en funktionsnedsättning, och då är det bra.

Karin Ljuslinder tycker att de danska programmen om Peter och Morten, som båda har en utvecklingsstörning, också är bra exempel.

– Här fokuserar man ju också på det annorlunda. Men samtidigt finns det verkliga höjdpunkter. Som när de själva talar om vad utvecklingsstörning innebär eller diskuterar politik. Det är fantastiskt.

TEKST OG FOTO: Nino Simic

Alltför små steg åt rätt håll

Andelen personer med funktionsnedsättning i det danska föreningslivet ser ut att ha ökat sedan 2003 från 1,1 till 1,7 procent av medlemmarna. Framgången tycks dock vara en synvilla: det fokus som samhället har haft på personer med ADHD har gjort, att befintliga föreningsmedlemmar enligt den nya statistiken definieras som personer med funktionsnedsättning.

Martin Sandø arbejder även inom ett nordiskt nätverk kring ett inkluderande fritidsliv vars medlemmar än så länge i huvudsak kommer från Danmark och Norge.

– Det betyder att det troligen inte har hänt något när det gäller deltagandet i föreningslivet, säger Martin Sandø, konsulent vid danska Servicestyrelsens handikapenhed. Han har utarbetat rapporten «Handicap og foreningsliv 2009», som visar att det i föreningslivet är fortsatt underrepresentation av människor med funktionsnedsättningar. Rapporten är en uppföljning av en liknande undersökning från 2003, där man använde samma metodik och ställde till stor del identiska frågor till föreningarna.

Rapporten visar att föreningar, som redan har personer med funktionsnedsättning, är mer positiva än andra föreningar till fler medlemmar med funktionsnedsättningar. Därför kan resultaten från den nya undersökningen trots allt ha en positiv effekt: upptäcker man att man redan har medlemmar med funktionsnedsättning, avdramatiseras frågan och det blir lättare att acceptera fler. Denna högst eventuella positiva effekt kan inte skymma det faktum att mycket lite har hänt under de gångna åren, trots goda föresatser.

Vardagslivets naturliga segregering

Martin Sandø nämner flera orsaker till bristen på integration. En är «vardagslivets naturliga segregering», en företeelse som har observerats av flera forskare, exempelvis den norske kriminologiprofessorn Nils Christie, etnologiprofessorn Åke Daun och pedagogen Anders Gustavsson: Personer med funktionsnedsättning har fått tillträde till det civila samhället, bortom institutionerna, men det betyder mycket lite för möjligheterna till sociala kontakter. Det vanliga mönstret är att människor söker sig till dem som är

mest lika en själv. Likheten skapar en känsla av trygghet.

– Det är en stor utmaning att bryta ner barriärer och de föreställningar som finns kring funktionsnedsättningar, säger Martin Sandø.

En annan orsak är föreningarnas rädsla för mer arbete. De uppfattar sig som redan överhopade av arbete, som ofta sker på ideell basis. En vanlig kommentar är av typen «Vi är en fotbollsklubb, vi klarar inte av mer socialt arbete».

– Men rädslan är omotiverad. De personer som behöver stöd i vardagen, tar med sig det stödet även till föreningen, säger Martin Sandø. Kanske kan han eller hon inte spela just fotboll, men föreningar behöver hjälp med planering, kioskverksamhet, hemsidan.

Goda exempel

Martin Sandøs senaste undersökning pekar på att föreningarna i större utsträckning än tidigare är beredda att ta emot personer med funktionsnedsättningar. Trots det ökar knappast andelen personer med funktionsnedsättning.

– Det krävs två parter för ett möte och många personer med funktionsnedsättningar värjer sig för att söka en förening, de är rädda för att bli avvisade, säger Martin Sandø och berättar om en norsk undersökning av Marit Kollstad, som har följt ett antal flickor med funktionsnedsättning och deras väg in i en kör.

– I början befinner sig alla nya medlemmar i utkanten av föreningens verksamhet, medan man lär sig de sociala koderna. Sedan förväntar man sig att få komma med i föreningens kärna, vara accepterad och respekterad. Det visar sig att personer med funktionsnedsättning förblir i utkanten av föreningens verksamhet.

De som lyckas övervinna

svårigheterna har stora egna resurser, stark vilja och stor mental styrka, något man inte kan förvänta sig att alla har. Det finns projekt och metoder som inriktar sig på att förändra attityden hos föreningarna, övervinna svårigheterna och som visar bra resultat. Fritid med Bistand i Kristiansand i Norge är ett av dem.

– Man utgår från personen och hennes önskemål och skapar en kontakt mellan henne och föreningen, säger Martin Sandø. En assistent kan ibland följa med personen under den första tiden, när man är som mest osäker och sårbar, för att sedan dra sig tillbaka.

Attitydförändringar på samhällsnivå

Exemplen härövan riktar sig till individen men arbetet för nödvändiga attitydförändringar kan ske även på samhällsnivå. Det handlar om att berätta en historia om att skillnaderna mellan människor är små, att personer med funktionsnedsättningar har samma drömmar som andra, bildar familj, har barn och vill delta i föreningslivet av intresse för innehållet och för att känna sig delaktiga. I Norge har TV-serien «Ingen Grenser» (se sid 36) väckt enorm uppmärksamhet, liksom Morten och Peter har gjort i Danmark. Deltagarna, som har olika typer av funktionsnedsättningar kommer till tals utan att bli avbrutna eller avklippta. De uppträder i nya situationer och bryter ner fördomar och barriärer.

FN-konventionen

I FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning artikel 9 ställs krav på länderna att vidta åtgärder så att man får bort hinder och barriärer mot tillgänglighet, bland annat när det gäller byggnader och utomhusanläggningar.

Förändringsagenter behövs för större synlighet

Stig Langvad, ordförande för Danske Handicaporganisationer, känner väl igen problematiken: det är svårt för en person med funktionshinder att komma in i en allmän förening. Men Stig Langvad påpekar att medlemstrenden är negativ även inom föreningar som riktar sig till funktionsnedsatta personer.

Stig Langvad, ordförande för Danske Handicaporganisationer, efterlyser större lokala resurser för att möjliggöra föreningsengagemang för personer med funktionsnedsättningar.

– För mig är det viktigt att människor är aktiva där de själva vill vara, säger han. Men det sker en minskning även om jag inte har definitiva belägg för statistiken.

De områden som finns i mediernas fokus just nu är grupper inom autismspektrum och ADHD. Där finns ett ökande intresse och deras anslutningsgrad ökar. Men inom grupper med s.k. klassiska funktionsnedsättningar är intresset och anslutningsgraden i dalande, menar Stig Langvad.

– Det kanske beror på utvecklingen i samhället, där det som betyder mest är det som står en närmast. När medierna sätter fokus på vissa grupper, vaknar allas intresse, det blir lätt att knyta en relation till dem, vilket är en stark mobiliserande faktor.

Inga förbättringar i sikte

På det stora hela ser Stig Langvad dock inte avgörande förbättringar. Föreningar finns ofta i gamla lokaler där tillgängligheten fortfarande är bristfällig. Han upplever heller inte att attityderna i samhället är så mycket annorlunda än tidigare.

– Jag tror att attityderna är en av de största barriärerna, säger Stig Langvad och lägger fram sin syn på vad som bör göras:

– Vi skulle behöva konsulenter, en sorts förändringsagenter, som arbetar på kommunal nivå och som arbetar aktivt gentemot både allmänna och specifikt handikappföreningar. Ekonomin är också viktig för att skapa större synlighet för grupper med funktionsnedsättningar. De ekonomiska villkoren behöver förbättras på lokal nivå, så att ideella organisationer får råd att anställa människor med funktionsnedsättningar som då kan fungera som rollmodeller.

LÄNKER

- www.nordiskahandikappolitiskaradet.org
Nordiska Handikappolitiska Rådet
- www.handicap.dk
Danske Handicaporganisationer
- www.stiglangvad.dk
Stig Langvads privata hemsida
- www.edf-feph.org
European Disability Forum

Stig Langvad är, förutom att vara ordförande för Danske Handicaporganisationer, även ledamot av FN-kommittén som övervakar ländernas tillämpning av FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Han är också styrelseledamot i European Disability Forum samt sedan 2009 ledamot i dess exekutivkommitté. Han är även ledamot i Nordiska Handikappolitiska Rådet.

Sverige vinner mot Italien i kälkhockeyn under Vancouver 2010 Paralympic Games på Thunderbird Arena. På bild: Italiens Giuseppe Condello och Sveriges Aron Anderson.

Idrott som utmanar

Sverige hade som mål att plocka hem tjugo medaljer i Paralympics i Peking, men resultatet hamnade på mer blygsamma tolv. Men när det gäller mediebevakning överträffade man förväntningarna med råge. Tittarsiffrorna från tävlingarna låg ofta högre än de ordinarie sportsändningarna.

Anders Östnäs forskar vid Lunds universitet kring handikappidrott som socialt fenomen. Han gläds åt den ökade uppmärksamheten som handikappidrotten har fått i medierna de senaste fem- tio åren.

– Det började med TV-sändningar från de stora idrottsarrangemangen, nu har även dagstidnin-

garna börjat uppmärksamma handikappidrotten i allt högre utsträckning. Bland annat finns resultaten med bland de reguljära resultatbörserna.

Östnäs menar att handikappidrotten har betytt mycket för bilden av funktionsnedsatta i stort.

– TV:s sändningar utmanar och

Anders Östnäs

Arnfinn Vik

förändrar föreställningen om funktionsnedsatta som svaga och beroende personer. Här framträder de som kraftfulla och självständiga. Attitydförändringarna gäller inte bara publiken utan i hög grad även de funktionsnedsatta själva. Det finns fler studier som visar på hur idrottsutövandet påverkar och formar identiteten och blir en väg till empowerment för personer med funktionsnedsättning.

Sport eller rehabilitering

Handikappidrotten startade som ett led i rehabiliteringen av soldater och civila offer från andra världskriget. Sedan dess har rehabiliteringstanken funnits med i handikappidrotten, parallellt med den tävlingsinriktade idrotten. I sin avhandling «Handikappidrott – mellan tävling och rehabilitering» diskuterar Östnäs handikappidrottens bredd. Han menar att handikappidrotten är en underskattad faktor i rehabiliteringsprocessen för personer med funktionsnedsättning.

– Enligt min mening är handikappidrotten värd en större uppmärksamhet på alla plan – i skolan, i medierna samt inom forskning och utbildning. Handikappidrotten borde dessutom vara ett utmärkt underlag för beteende- och samhällsvetenskaplig forskning kring funktionshinder.

Integreringstanken

Just nu pågår en förändringsprocess inom handikappidrotten i hela Norden. Fler och fler nationella idrottsförbund tar över verksamheter som rör funktionsnedsatta idrottsutövare. Längst har man gått i Norge där man 2007 beslutade att helt lägga ner Norges Funksjonhemmedes Idrettsforbund och istället låta samtliga handikappidrotter ingå i det nationella idrottsförbundet.

Arnfinn Vik är assisterande utvecklingschef på Norges Idrettsforbund och han menar att sammanläggningen varit positiv för handikappidrotten.

– Förändringen har framförallt varit positiv för elitidrotten. Norges Idrottsförbund är även Olympisk Kommité och Paralympisk Kommité vilket inneburit att elitidrottarna har fått ökad uppbackning och bättre möjligheter att marknadsföra sina prestationer och sporter. Och när det gäller vanliga

motionärer så har vi redan nu märkt en positiv utveckling, fler personer med funktionsnedsättning är aktiva inom idrottsorganisationerna än tidigare.

Kunskapsbrist bland journalisterna

Vik menar att journalisterna måste skaffa sig en djupare kunskap om olika handikappidrotter.

– Även om en del av rapporteringen fortfarande handlar om själva handikappet, inte om den sportsliga prestationen, så har mycket positivt skett på senare år. Intresset för handikappidrott växer stadigt hos sportjournalisterna. Kanske kunde vi ordna en nordisk journalistkurs inför Paralympics i London 2012?

Sämre möjligheter och mindre att välja

Både Arnfinn Vik och Anders Östnäs framhåller att personer med funktionsnedsättning har betydligt färre möjligheter att ägna sig åt olika former av fysisk aktivitet än den övriga befolkningen. Det finns visserligen ett växande antal idrottsföreningar som erbjuder handikappidrott både i Norge och Sverige, men bor man utanför storstäderna kan det vara svårt att hitta en aktiv klubb och antalet grenar är ofta starkt begränsat.

– Det är klart att funktionshindrade befinner sig i underläge när det gäller möjligheter till både spontan idrott och elitidrott. Och problemet börjar redan i skolan, säger Anders Östnäs. Idrottslärarna har ofta för dåliga kunskaper kring funktionshinder och inom idrottsrörelsen saknas både kunskap och ledare. Handikappidrotten dras med stora ekonomiska problem. Samtidigt handlar det, som inom idrotten i stort – om eldsjäl. Att det finns entusiaster på orten som verkligen satsar. Dessa kan många gånger skapa underverk!

FN-konventionen

I FN-konventionen om människor med funktionsnedsättning artikel 30.5 ställs krav på att länderna säkerställer att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att organisera, utveckla och delta i idrott och rekreation som är särskilt anpassad för dem och att länderna uppmuntrar och främjar deltagande i allmänt tillgänglig idrottslig verksamhet på alla nivåer.

International utblick

TEKST: Louise Hertzberg
FOTO: Lluís Real/Scanpix

BBC har specialreporter för funktionshinderfrågor

BBC har inrättat en tjänst som specialreporter för funktionshinderfrågor. Med en specialreporter får man en fördjupad bevakning och nyheter som annan media missar, menar Geoff Adams-Spink som innehar tjänsten.

Geoff Adams-Spink har jobbat som journalist på BBC i 21 år. Om någon hade erbjudit honom jobbet som specialreporter i början av karriären hade han säkerligen tackat nej. Men mycket har hänt sedan dess, både i Geoff Adams-Spinks liv och på BBC. På YouTube finns ett inslag, gjort av bolaget Attitude TV som handlar om Geoffs yrkesliv. Där berättar han om när han sökte sitt första journalistjobb som lokalradioreporter. Geoff Adams-Spink är född med en neurosedynskada. Han har korta armar, saknar ett öga och har kraftigt nedsatt syn på det andra ögat. Det gör att han inte kan köra bil. På lokalradion krävdes körkort, så trots goda meriter fick Geoff Adams-Spink inte jobbet.

– Då var den typen av diskriminering fullt tillåten.

Nu arbetar BBC och många andra brittiska mediebolag hårt för att personalsammansättning och produktion ska spegla samhället i stort. På BBC finns mål för hur stor andel av personalen ska ha funktionsnedsättning, även i ledande positioner. För att nå målen kan man använda positiv särbehandling. Skådespelare och journalister med funktionsnedsättning syns och hörs i radio och på TV.

Bad inte om hjälp

Geoff Adams-Spink fick jobb på BBC långt innan dessa policyer hade utvecklats. Efter misslyckandet

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra verkligheten
4	Politikk
5	Fra forskning
6	International utblick
7	Tips
8	Sammendrag Summary

*BBC:s funktionshinderreporter Geoff Adams-Spink menar att högsta ledningen måste engagera sig om förändringar ska få genomslag.
Foto: BBC*

med lokalradion fick Geoff till slut en praktikplats på BBC. Han jobbade hårt. Han fick en fast anställning och även möjlighet att göra många prestigefyllda uppdrag, som att bevaka Gulfkriget och rapportera från folkmordens Rwanda. Han var på den tiden inte alls intresserad av handikappfrågor. Han bad inte heller om praktisk hjälp för att underlätta jobbet. Men efter att ha blivit allvarligt sjuk tänkte Geoff Adams-Spink om.

– När jag kom tillbaka till jobbet sa jag: Det här är min situation. Jag har en funktionsnedsättning.

Cheferna var lyhörda och Geoff fick en assistent på heltid. Det blev en stor skillnad. Han kan nu helt koncentrera sig på arbetet och slipper oroa sig för olika praktiska hinder. Så småningom började han också använda sig av sin funktionsnedsättning i sitt arbete. I sin tjänst som specialreporter är den en förutsättning.

– Genom att jag rör mig i kretsar med personer med funktionsnedsättning så får jag veta sådant som andra journalister inte känner till. Jag hör vad människor talar om, och kan på så sätt få exklusiva nyheter, säger han när vi talas vid på telefonen.

Han ger ett exempel: När han pratade med en handikapplobbygrupp om någonting helt annat så råkade de berätta om en kille som ville delta i en talangtävling som sändes i tv, men han fick inte vara med på grund av att han satt i rullstol. TV-bolaget skyllde på att de inte hade någon ramp. Geoff förstod att det kunde bli en bra nyhet. Han fick numret till killen som var beredd att ställa upp. Det blev en nyhet som BBC var ensamt om.

Vägleder andra journalister

Geoff Adams-Spink säger att det finns risker med att ha en specialreporter, men fördelarna överväger.

– Det goda är att man får en rapportering inifrån istället för någon som kommer utifrån och tittar in, som en antropolog. Nackdelarna är att det finns en risk att funktionsnedsättningsfrågor blir marginaliserade och någonting som journalister i allmänhet inte sysslar med. Men det går att förhindra. Jag kan uppmuntra och vägleda andra journalister.

Geoff anser att det skulle vara svårt för någon utan personlig erfarenhet av funktionsnedsättning att vara specialreporter.

– Än så länge är inte funktionsnedsättning helt accepterat i samhället. Därför är det svårt att kasta in någon oerfaren i denna uppgift. För att klara jobbet måste man snabbt sätta sig in vad en livslång erfarenhet av funktionsnedsättning innebär. Men man måste inte ha ett eget funktionshinder, man kan ha fått erfarenheten genom att vara anhörig, genom utbildning eller genom sitt yrkesarbete.

Geoff Adams-Spink vet inte om det finns specialreportrar på andra håll i världen. Han hoppas det.

– Men det viktigaste är att bolagen ser till att det som de sänds verkligen speglar publiken och det samhälle som de lever i. Oavsett metod.

På BBC finns tydliga mål för att personer med funktionsnedsättning ska uppleva att BBC är lika mycket till för dem som för alla andra människor. Det gäller allt från tillgänglig information om licensavgifterna till tillsättning av chefer inom företaget. Geoff säger att det behövs ett så strukturerat arbete. Goda intentioner räcker inte om det ska ske förändringar i en stor organisation.

Och BBC har varit framgångsrikt, tycker Geoff Adams-Spink.

– Organisationen har lyckats bra med att öka antalet anställda med funktionsnedsättning på alla nivåer

i företaget. Utbudet har förbättrats. Skådespelare med funktionsnedsättning finns med i populära tv-serier i viktiga roller. I nyhets-sändningarna finns framträdande reportrar, som vår säkerhetskorrespondent, som blev förlamad i samband med att han blev beskjuten när han var på uppdrag i Saudiarabien. Och Gary O'Donoghue, som är politisk reporter, råkar vara blind.

Högsta ledningen måste med

Geoff Adams-Spink har sett attityder förändrats under sina år på BBC.

– Det har verkligen skett förändringar. Både här på BBC och i samhället. Visst återstår ännu mycket, men förändringen är påtaglig. Personer med funktionsnedsättning är mindre marginaliserade, mer synliga och är en del av det vanliga samhället.

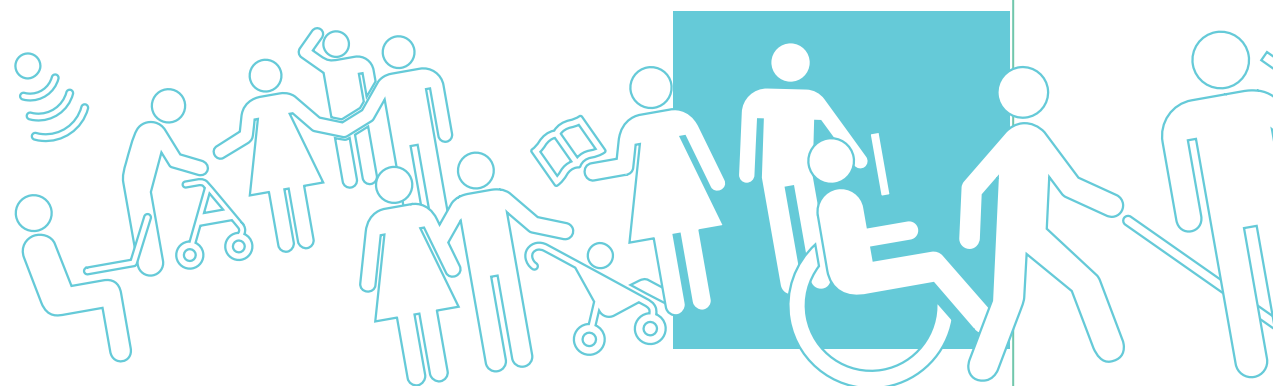
Men trots framstegen händer det att funktionsnedsatta på BBC råkar ut för kollegor med negativa attityder.

– Det förekommer alltid. Det är min fasta övertygelse att människor undermedvetet stöter bort det som har med funktionsnedsättning

att göra – att man är rädd att smittas genom att komma nära. Ibland leder det till diskriminerande attityder mot att personer med funktionsnedsättning rekryteras och får viktiga uppdrag. Det kommer att ta år, om inte årtionden, att bli av med sådana reaktioner. Men vi rör oss i rätt riktning.

Och det här är Geoofs råd till andra bolag som vill följa BBC:s exempel:

– Ett första steg är att hitta någon i företagets högsta ledning som har ett engagemang och passion för att få till stånd förändringar i organisationen. Som nästa steg ska man ha en mångfaldspolicy som gör att man drar till sig människor från underrepresenterade grupper. Det är också viktigt att samarbeta med handikapporganisationer, och då menar jag inte sådana som talar på deras vägnar, utan där de själva är representerade. Man behöver också få med sig utbildningsorganisationerna. Det är också oerhört viktigt att företaget deklarerar att här välkomnar vi personer med funktionsnedsättning, och att man VERKLIGEN MENAR DET.

Tips

Länkar

Nordisk information/ institutioner

- Nordiska Handikappolitiska Rådet www.nordiskahandikappolitiskaradet.org
- Nordens Valfärdscenter www.nordicwelfare.org
- Nordicum www.nordicom.gu.se

Organisationer för personer med funktionsnedsättning

- Danske Handicaporganisationer www.handicap.dk
- FFO Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon www.ffa.no
- SAFO Samarbeidsforum av funksjonshemmedes organisasjoner www.safo.no
- Handikappförbundens samarbetsorgan www.hso.se
- Öryrkjabandalag Íslands (Íslands invalidförbund, ÖBÍ) www.obí.is
- Landssamtökin Þroskahjálp, Landsföreningen för stöd och utveckling www.throskahjalp.is
- YTY, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys, Social- och hälsoorganisationernas samarbetsförening www.sosteryty.fi
- Finlands Svenska Handikappförbund www.handikappforbundet.fi

Kulturdepartement

- Danmark: Kulturministeriet <http://www.kum.dk>
- Finland: Undervisnings- och kulturministeriet <http://www.minedu.fi/OPM>
- Sverige: Kulturdepartementet <http://www.regeringen.se/sb/d/8339>
- Norge: Kulturdepartementet <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud.html?id=545>
- Island: Undervisnings-, forsknings- og kulturministeriet <http://nor.menntamalaraduneyti.is>

Diverse

- Myndigheten för radio och tv www.radioochtv.se
- Kulturrådet www.kulturradet.se
- Center for Ligebehandling af Handicappede www.clh.dk
- Myndigheten för handikappolitisk samordning www.handisam.se
- Finlands riksomfattande handikappråd VANE www.vane.to
- Information om FN-konventionen www.un.org/disabilities
- www.fritidmedbistand.no

Litteratur

- Översyn av medel för funktionshindrades tillgång till kultur, Kulturrådets skriftserie 2007:5
- Tillgänglig scenkonst, Kulturrådet
- Kultur för alla!
- Handlingsplan for handicappedes adgang til kulturen Kulturministeriet 1999
- Danish disability policy – Equal opportunities through dialogue, Center for Ligebehandling af Handicappede 2007
- Disability and Welfare in Iceland in an International Comparison, Örorka og velferð á Íslandi og í öðrum vestrænum löndum, Stefán Ólafsson, Islands Universitet, 2005
- FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- Främja, Skydda, Övervaka – FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning SoU 2009:36
- Lär känna FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning – Ett material från projektet Agenda 50 – verktyg för våra rättigheter. Handikappförbunden,
- SRF, SVERI, Forum kvinnor med funktionshinder med stöd från Arvsfonden
- Handikapperspektivets synlighet inom fem politikområden. NSH 2004
- Statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006, Social- och hälsovårdsministeriet 2006:10
- Barnes & Mercer & Shakespeare: Exploring disability – a social introduction, Cambridge, Polity Press
- Ljuslinder, Karin: På nära håll är ingen normal – Handikappdiskurser i Sveriges Television 1956–2000, avhandling vid Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet
- Sandø, Martin: Handicap og foreningsliv 2009 – Muligheter og barrierer for inklusion af mennesker med handicap i foreningslivet. Servicestyrelsen, 2009
- Kollstad, Marit: Klara seg selv? Faglige utfordringer i arbeid med unge
- Funksjonshemmede. Gyldendal Akademisk, Oslo, 2008
- Sandø, Martin och Gruber, Thomas: Handicap og frivillighet. UFC Handicap, Ringsted, 2004
- Gustavsson, Anders: Inifrån utanförskapet. Om att vara annorlunda och delaktig. Studentlitteratur, Stockholm, 1998
- Offer eller Hjärte? Nordiska Handikappolitiska Rådet, 2009
- Bilden av funktionsnedsatta i media, Nordiska Handikappolitiska Rådet, 2009
- Fokus på Nordisk Handikappolitik; Nordens Valfärdscenter, 2010

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra forskning
6	International utblick
7	Tips
8	Sammendrag Summary

Sammendrag Summary

ÖVERSÄTTNING: Magnus Gudnason

Summary

'No limits' are a key issue in this publication – if obstacles are removed, considerably more citizens in the Nordic countries will be able to participate in society, media, culture, sports and social life. Media and culture policy are the key issues. With regard to the considerable proportion of disabled people in the Nordic countries, people with disabilities are underrepresented in the media and within the arenas of cultural life.

The media plays a leading normative role in our societies. Journalism can consolidate prejudice and reduce people – or challenge clichés and change people's views of others and themselves. Therefore, it is important that the media image of people with disabilities is differentiated and nuanced.

Sigrún Stefánsdóttir, director of programming at RÚV, the Icelandic public service radio and TV channel, believes it is her task to make sure that all people, regardless of physical and mental state, are portrayed with respect, both with regard to what unites us and our differences.

By finding a place in the media, one becomes visible in public debate. That in turn can change the traditional views of a person or a whole group of persons in a similar life situation. Tare Teksum participated in the Norwegian TV-series «Ingen grenser» («No borders»), which became a turning point in his life. «I used to be lonely and isolated, I felt excluded. Now, everything is the opposite. I have friends, work, feel appreciated and wanted.»

Use the media to challenge norms. Make sure the media reflects the diversity of our societies, not the simplicity.

The Nordic countries have committed themselves to fulfill the UN-convention on human rights for people with disabilities. According to the convention, it is a basic democratic right to have access to

media coverage as well as not being excluded from the possibility of participating in and producing media because of reduced functional capacity. The Nordic countries have also committed themselves to make sure that the media portrays people with disabilities in a varied way. At present, only the public service companies are under pressure from the state with regard to participation, accessibility and representation of people with disabilities.

Geoff Adams-Spink is a disability correspondent at the BBC. He points out that actors and journalists with disabilities have to be portrayed on radio and TV in order to change norms. Here, the Nordic countries have a lot to learn from the outside world.

The Nordic ministries of culture should request all media producers to achieve measurable goals of participation for people with disabilities, both with regard to access and media representation.

Within the arena of culture, people with disabilities are underrepresented – this holds true for public and producers alike. In societal life, politics and administration, the disability movement puts on pressure in order to be represented. «Nothing About Us Without Us» is a slogan used by the European disability movement. In full, it means that no decisions should be made without consulting those involved, otherwise the countries risk making wrong decisions. This very much also applies to media development. Without participation from the disability movement, we will not be able to reform media policy.

The cultural politicians of the countries, media firms and cultural institutions should get in dialogue with the disability movement and take on the responsibility of including all people; irrespective of their physical and mental capabilities.

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra forskning
6	International utblikk
7	Tips
8	Sammendrag Summary

Sports play a major role in the Nordic countries. Sports account for one of the biggest public movements with hundreds of thousands of participants every week, sharing mutual passion and joy. Through media coverage, we again and again experience how the limits of what is possible to achieve are moved. This very much also applies to disability sports.

Stig Langvad is a member of the UN committee that observes the implementation of the disability convention in the countries. He states that access to sports and social activities in general is a human right, but notes that, at present, prejudice is one of the greatest hindrances to people with disabilities.

In addition to challenging norms, sports are an important factor when it comes to rehabilitation and habilitation for people with disabilities. Sports can also play a major role in order to attain improved self-esteem and improve possibilities of participating in society in general.

Develop cooperation between society, sports and the associations to enable everybody to take part in sports and social life – irrespective of their mental and physical capabilities. Initiate Nordic research on

the importance and influence of sports on the image of people with disabilities through participating in sports and social life.

The festival «Art without borders» in Iceland has developed to become a Nordic affair. Artists with or without disabilities participate and the festival spans many art forms. Margrét M. Norðdahl, coordinator of the festival, states that the cooperation between artists with, and without disabilities, has given added value and enriched art life.

But, in order for everybody to participate in cultural life, it is necessary that the authorities put forward demands to the cultural institutions with regard to making premises, activities and information accessible to everybody. This also applies to access to higher artistic education. It is necessary to identify and remove visible and invisible hindrances if we want to enrich and broaden culture.

The Nordic countries should identify and remove visible and invisible hindrances to give everybody access to cultural activities and cultural production. Society, citizens and cultural activities will all benefit from that.

Tiivistelmä

Teemajulkaisun keskeinen aihe on esteettömyys. Esteettömyyttä lisäämällä medioissa, kulttuuritoiminnassa, urheilussa ja yhdistystoiminnassa, on mahdollista osallistaa huomattavasti suurempi lukumäärä Pohjoismaiden kansalaisia yhteiskunnan eri saroilla. Näistä keskeisiä ovat media ja kulttuuripolitiikka, joiden tiimoilta tarkastelemme teemajulkaisussa vammaisten

vähäistä näkyvyyttä suhteessa vammaisten lukumäärään.

Median rooli yhteiskunnallisten normien luojana on huomattava. Erilaisissa medioissa voi sekä vahvistaa ennakkoluuloja ja syrjiä ihmisiä että kyseenalaistaa kliseitä ja muuttaa ihmisten näkemyksiä niin muista kuin omasta itsestäänkin. Siksi on tärkeää, että vammaisista annettava mediakuva on monipuolinen ja vivahteikas.

Islannin yleisradioyhtiön johtaja Sigrún Stefánsdóttirin tavoite on, että jokaista kansalaista kuvataan toimintakyvystään huolimatta kunnioittavasti medioissa.

Julksen keskustelun kautta ja siihen osallistumalla on mahdollista muuttaa suuren yleisön suhtautumista yksittäisiin henkilöihin tai kokonaiseen ihmisryhmään. Tare Teksum, joka osallistui norjalaiseen «Ingen grenser» TV-sarjaan, kertoi että sarjasta muodostui hänen elämänsä käännekohta. «Ennen olin yksinäinen ja tunsin itseni ulkopuoliseksi. Nyt tilanteeni on päinvastainen; minulla on ystäviä ja työpaikka ja tunnen, että minua arvostetaan ja että minusta välitetään.»

Mediassa tulisi kyseenalaistaa normeja; meidän tulee kuvastaa yksiarvoisuuden sijaan yhteiskuntamme moniarvoisuutta.

Pohjoismaat ovat sitoutuneet noudattamaan YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaa yleissopimusta. Yleissopimuksesta ilmenee, että pääsy osalliseksi mediatarjonnasta ja se, ettei toimintakyvyn puuttumisen vuoksi jää vaille mahdollisuutta vaikuttaa mediassa ja tuottaa mediaa, ovat demokraattisia perusoikeuksia. Pohjoismaat ovat sitoutuneet huolehtimaan myös siitä, että vammaisista annetaan pohjoismaisissa medioissa vivahteikas kuva. Tätä nykyä valtion erityinen vaatimus vammaisten osallistumisesta palvelujen tuottamiseen, palvelujen pitämisestä vammaisten saatavilla ja vammaisten medianäkyvyydestä koskee ainoastaan yleisradioyhtiöitä.

BBC:n vammaisreportteri Geoff Adams-Spink korostaa, että jos tavoitteena on normien muuttaminen, on vammaisten näyttelijöiden ja toimittajien saatava näkyvyyttä ja kuuluvuutta radiossa ja televisiossa. Pohjoismailla onkin moneen muuhun maahan verrattuna rutkasti opittavaa vammaisten näkyvyydestä medioissa.

Pohjoismaiden kulttuuritoimijoiden tulee vaatia kaikkia media-tuottajia täyttämään vammaisten osallistumista koskevat tavoitteet niin palvelujen saatavuuden kuin

medianäkyvyydenkin osalta. Vammaisten osuus sekä kulttuurin tuottajina että kulttuurin kuluttajina on pieni suhteessa vammaisten lukumäärään. Vammaistoiminnan kautta pyritään vaikuttamaan yhteiskuntaelämään, politiikkaan ja hallintoon jotta vammaisten ääni saataisiin kuuluviin. Eurooppalaisen vammaisliikkeen käyttämä «Nothing About Us Without Us» iskulause merkitsee selkokielellä, ettei päätöksiä pidä tehdä kuulematta heitä, joita päätökset koskevat. Iskulauseen viesti pätee suuressa määrin myös mediakehitykseen; ilman vammaisliikkeen panosta emme pysty muuttamaan media-politiikkaa.

Maiden kulttuuripolitiikan, mediayritysten ja kulttuuri-instituutioiden tulee vuoropuhelussa vammaisliikkeen kanssa mahdollistaa ja edistää kansalaisten toimintakyvystään riippumattomia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.

Liikunnan merkitys yhteenkuuluvuuden ja hyvänolon edistäjänä on Pohjoismaissa suuri. Urheilusuurituksiin liittyvä yhteishenki ja omien rajojen ylittäminen antavat usein aiheita medianäkyvyyteen. Tämän tulisi myös koskea vammaisurheilussa saavutettuja urheilusuorituksia.

Stig Langvad on vammaisia koskevan yleissopimuksen soveltamista eri maissa valvovan YK:n komitean jäsen. Langvadin mukaan osallistuminen urheilutoimintaan ja kansalaistoimintaan yleensä on osa jokaista koskevia ihmisoikeuksia. Langvad toteaa että vammaisten osalta suurin este kansalais-toimintaan osallistumiselle on tätä nykyä vammaisiin kohdistuvat ennakkoluulot. Urheilulla voi olla myös merkittävä rooli itsetunnon kohentajana ja yleensäkin keinona lisätä mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnallisiin aktiviteetteihin. Lisäksi liikunta ja urheilu ovat tärkeä osa vammaisia kuntouttavaa toimintaa.

Yhteistyötä yhteiskunnan, urheilun ja yhdistysten välillä tulee kehittää niin, että kaikki voivat toimintakyvystään riippumatta osallistua urhei-

luun ja yhdistystoimintaan. Pohjoismaisen tutkimuksen urheilun merkityksestä tulee huomioida miten vammaisten osallistuminen urheiluun ja yhdistyselämään vaikuttaa heistä saatavaan kuvaan.

Islantilainen «Taidetta ilman rajaoja»-festivaali on kasvanut yhteispohjoismaiseksi tapahtumaksi johon osallistuu sekä vammaisia että vammattomia taiteilijoita. Festivaalin koordinaattori Margrét M. Norðdahl kertoo, että vammaisten ja vammattomien taiteilijoiden yhteistyö on luonut lisäarvoa ja rikastanut taide-elämää. Jotta kaikki voisivat osallistua kulttuuri-elämään, tulee viranomaisten

vaatia kulttuuri-instituutioita huolehtimaan siitä, että toimitilat, toiminta ja tiedotus sekä taidealan korkeampi koulutus ovat kaikkien saatavilla. Kaikille avoimen kulttuuritoiminnan mahdollistaaksemme on välttämätöntä paikantaa ja poistaa sekä näkyviä että piileviä esteitä.

Jotta kaikki saavat yhtävertaisesti osallistua kulttuuritarjontaan ja kulttuurituotantoon tulee Pohjoismaiden tunnistaa näkyvät ja piilevät esteet ja toimia niiden poistamiseksi. Kaikkia osallistava kulttuuri-toiminta hyödyntää sekä yhteiskuntaa, kansalaisia että kulttuurielämää.

Samantekt

Án landamæra eru lykilorð þessa heftis – ef hindrunum er rutt úr vegi geta mun fleiri íbúar Norðurlandanna tekið þátt í þjóðfélaginu, fjölmiðlum, menningu, íþróttum og félagsstarfi. Fjölmiðlar og menningarstefna eru þungamiðjan. Hlutfallslega of lítil þátttaka fatlaðra í fjölmiðlum og á sviði menningarmála er borin saman við hátt hlutfall fatlaðra meðal Norðurlandapjóða.

Fjölmiðlar móta mest almenningsálitið í þjóðfélögum okkar. Bláðamennska getur ýtt undir fordóma og gert lítið úr fólki – eða tekist á við klisjur og breytt sýn fólks á aðra og sig sjálf. Því skiptir miklu máli að mynd fjölmiðla af fólki með fötlun sé fjölbreytt og blæbrigðarík.

Sigrún Stefánsdóttir, dag-skrárstjóri hjá Ríkisútvarpinu, telur að hennar hlutverk sé að sjá til þess að allir einstaklingar, óháð sjálfsbjargargetu, séu kynntir til sögunnar af virðingu, bæði hvað varðar það sem sameinar okkur og það sem skilur okkur að.

Með því að kveða sér hljóðs í

fjölmiðlum er eftir manni tekið í opinberri umræðu. Það getur svo aftur breytt sýn umhverfisins á einstaklinginn eða á hóp manna sem búa við sambærileg lífskjör. Tare Teksum tók þátt í norsku sjónvarpsþáttaröðinni «Ingen grenser», en sú þáttaröð skipti sköpum í lífi hans. «Áður var ég einmana og einangraður, mér fannst ég vera útskúfaður. Nú er allt á annan veg. Ég á vini, hef vinnu, finnst ég mikils metinn og eftirspurður.»

Notið fjölmiðla til að takast á við ríkjandi gildismat. Sjáið til þess að fjölmiðlar endurspegli fjölbreytileikann í þjóðfélaginu, ekki einsleitnina.

Norðurlöndin hafa skuldbundið sig til þess að fylgja sáttmála Sameinuðu Þjóðanna um mannréttindi fatlaðra. Í sáttmálanum kemur fram að það eru grundvallar lýðræðisleg réttindi að eiga aðgang að framboði fjölmiðla auk þess að vera ekki útilokaður frá því að taka þátt í og framleiða fjölmiðlaefni vegna takmarkaðrar sjálfsbjargargetu. Norðurlöndin hafa líka

skuldbundið sig til þess að sjá til þess að fjölmiðlar gefi blábrigðaríkar lýsingar á fólki sem býr við fötlun. Eins og staðan er núna, þá eru það bara fyrirtækin í almannapjónustu sem búa við beinar kröfur frá ríkinu um að tryggja þátttöku, aðgengi og hlutdeild einstaklinga með fötlun.

Geoff Adams-Spink er fréttaritari hjá BBC um málefni fatlaðra. Hann leggur áherslu á að leikarar og blaðamenn með fötlun verði að koma fram í útvarpi og sjónvarpi til þess að breyta megi ríkjandi gildismati. Hér geta Norðurlöndin lært mikið af umheiminum.

Menningarmálaráðuneyti Norðurlandanna ættu að krefjast þess að allir framleiðendur fjölmiðlaefnis uppfylli mælanleg markmið um hlutdeild einstaklinga með fötlun, bæði með tilliti til aðgengis og þátttöku í fjölmiðlum.

Í menningarmálum eru einstaklingar með fötlun hlutfallslega of fáir – það á bæði við sem neytendur fjölmiðlaefnis og sem framleiðendur. Í þjóðfélagslífi, stjórnmálum og stjórnsýslu leita samtök fatlaðra ákaft eftir þátttöku. «Nothing About Us Without Us» er slagorð sem evrópsk samtök fatlaðra notast við. Þetta merkir einfaldlega að engar ákvarðanir megi taka í trássi við þá sem í hlut eiga, annars eiga löndin á hættu að taka rangar ákvarðanir. Þetta á líka í ríkum mæli við um þróun fjölmiðla. Án þátttöku samtaka fatlaðra munum við ekki geta bætt stefnu okkar í fjölmiðlum.

Stjórnmálamenn á sviði menningarmála, fjölmiðlafyrirtæki og menningarstofnanir ættu í samstarfi við samtök fatlaðra að sjá til þess að tryggja þátttöku allra óháð sjálfsbjargargetu.

Íþróttir gegna mikilvægu hlutverki á Norðurlöndunum. Þær eru ein af stærstu þjóðfylkingunum með mörg hundruð þúsund iðkendur í viku hverri sem sýna samstöðu og gleði. Með umfjöllun fjölmiðla upplifum við aftur og aftur hvernig landamæri hins mögulega færast um set. Þetta á líka svo sannarlega við um íþróttir fatlaðra.

Stig Langvad er með í nefnd Sameinuðu Þjóðanna sem fylgist með beitingu landanna á sáttmála Sp um réttindi fólks með fötlun. Hann bendir á að það séu mannréttindi að fá aðgang að íþróttahreyfingunni og félagslífi almennt séð, en segir að ríkjandi fordómar séu ein af stærstu hindrununum í vegi einstaklinga með fötlun.

Auk þess að takast á við ríkjandi gildismat eru íþróttir mikilvægur þáttur þegar kemur að endurhæfingu og hæfingu einstaklinga með fötlun. Íþróttir geta líka gegnt lykilhlutverki við að styrkja sjálfsmynd og skapa aukna möguleika á þátttöku í almennu þjóðfélagslífi.

Þróið samstarf innan samfélagsins, íþróttahreyfingarinnar og félagasamtakanna þannig að allir geti tekið þátt í íþróttum og félagslífi – óháð sjálfsbjargargetu. Hleypið af stokkunum norrænum rannsóknnum á mikilvægi íþróttar með tilliti til áhrifa þátttöku í íþróttum og félagslífi á ímynd fatlaðra.

Hátíðin «List án landamæra» á Íslandi hefur í vaxandi mæli teygst anga sína til hinna Norðurlandanna. Listamenn með eða án fötlunar taka þátt og hátíðin nær til margra listgreina. Margrét M. Norðdahl, framkvæmdastýra hátíðarinnar, bendir á að samstarfið á milli listamanna með og án fötlunar hafi skapað virðisauka og auðgað listalífið.

Ef allir eiga að geta tekið þátt í menningarlífi þurfa yfirvöld að gera kröfur um að menningarstofnanir geri húsnæði sitt, starfsemi sína og upplýsingar aðgengilegt öllum. Það á einnig við um aðgengi að framhaldmenntun á sviði lista. Nauðsynlegt er að bera kennsl á og eyða úr vegi sýnilegum og ósýnilegum hindrunum ef við viljum auðga og efla menninguna.

Norðurlöndin ættu að bera kennsl á og eyða sýnilegum og ósýnilegum hindrunum svo allir fái aðgang að menningarframboði og menningarframleiðslu. Það er samfélaginu, borgurunum og menningarlífinu til hagsbóta.

Skribenterne fra NVC

Helena Lagercrantz
Informationsansvarig, journalist, kandidat-examen från Kulturvetarlinjen. Koordinerande informationsansvar för Nordens Välfärdscenter.

Lasse Winther Wehner *Informationsmedarbejder, cand.it og bachelor i engelsk. Varetager opgaver af informationsmæssig og journalistisk karakter, herunder redaktionelt arbejde, layout, website, oversættelse og IT-opgaver.*

Magnus Gudnason
Akademisk medarbejder, cand.mag i dansk og engelsk samt translator. Udfører diverse informationsmæssigt og journalistisk arbejde, herunder redaktionelt arbejde, simultantolker, oversætter, og opretholder NVCs kontaktnet.

Gerd Vidje
Journalist. Frilans, for tiden tilknyttet NVC. Bioingenjör, journalist, kommunikasjon og ledelse.

Ingemar Oderstedt
Projektledare vid Nordiska Handikapolitiska Rådet, fil. kand. sociologi, arbetar med Rådet och dess sex nätverk.

Louise Hertzberg
Informatör, journalist, fil kand statskunskap. Arbetar med information och journalistik.

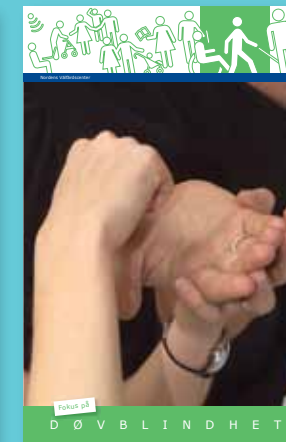
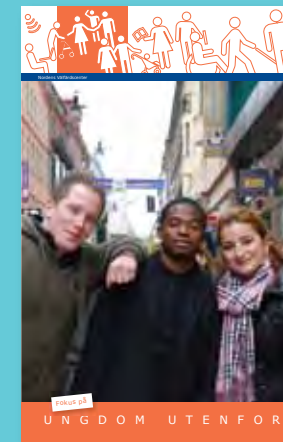

Martina Lybeck
Projektmedarbetare, politices magister i sociologi. Assisterar med diverse projekt främst på alkohol- och drogområdet vid kontoret i Helsingfors. Uppgifterna innefattar information, arrangemang, administration och koordination av olika uppgifter.

Nino Simic
Informatör, journalist. Arbetar med information, både för specifika insatsområden och övergripande, inklusive redaktionellt arbete för web och nyhetsbrev.

Nordens Välfärdscenter har tidigare gett ut följande temahäften:

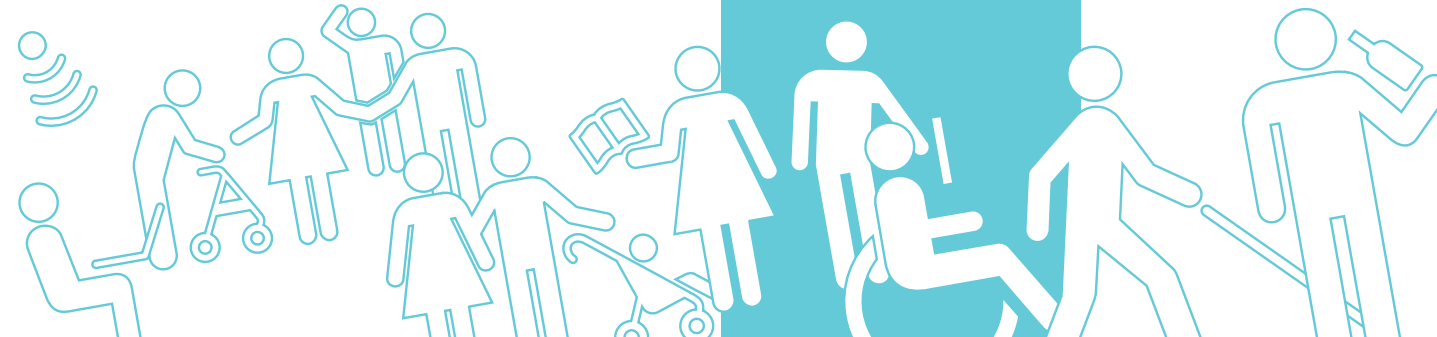

Temahäftena «Fokus på ungdom utenfor» och «Fokus på nordisk handikappolitik» är också översatta till engelska.

Samtliga temahäften kan laddas ner i pdf-format via www.nordicwelfare.org eller beställas i tryckt format via info@nordicwelfare.org.

www.nordicwelfare.org

Nordens Velfärdscenter

Nordens Velfärdscenter – en institution under Nordiska ministerrådet

Vi arbetar för att belysa olika aspekter och stimulera utvecklingen av den nordiska välfärdsmodellen.

Vårt arbete syftar till att främja inkludering av utsatta grupper, likabehandling, social solidaritet samt tillgänglighet och kvalitet i fråga om samhällets tjänster.

Nordens Velfärdscenters tre huvuduppgifter:

Kunskap

Vi samlar och sammanställer erfarenheter från de nordiska länderna inom det välfärdspolitiska området.

Vidareföring

Vi sprider kunskap och erfarenheter av goda exempel via våra aktiviteter och nätverk.

Dialog

Vi skapar dialog mellan politiker, forskare och praktiker.

Vi arbetar med följande områden:

- Alkohol- och drogfrågor
- Arbetsinkludering
- Funktionshinderfrågor
- Välfärdspolitik
- Välfärdsteknologi

Vår organisation

Institutionens huvudkontor ligger i Stockholm och dotterinstitutionerna i Danmark och Finland.

Nordens Velfärdscenter leds av en styrelse med representanter från de fem nordiska länderna. Styrelsen utses av Nordiska ministerrådet.

Till vår verksamhet har vi knutit nordiska institutions- och expertnätverk. Deras uppgift är att förankra vårt arbete i praktiken och att vidareföra resultat till beslutsfattare och praktiker.

En viktig del av vårt arbete sker internationellt. Vi samarbetar med internationella aktörer inom social- och hälsoområdet, bland annat EU, Europarådet och FN.